

የፌዴራል የፍትህ አካላት ባለሙያዎች

ስልጠና ማዕከል

ስቅድመ ስራ ስልጠና ሰልጣኞች የተዘጋጀ
የስልጠና ሞዴል

በፌዴራል የፍትህ አካላት ባለሙያዎች ስልጠና ማዕከል የተዘጋጀ

ማውጫ

የስልጠናው አጠቃላይ ዓላማዎች፡-	3
ክፍል- አንድ	3
1.መግቢያ ፡-	3
2. የህግ አተረጓጎም ምንነት እና አጠቃላይ ፅንሰ ሀሳብ ፡-	4
2.1 የህግ ትርጓሜ ማለት ምን ማለት ነው ?	4
2.2 የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት ማስቀረት የማይቻል መሆኑ፡-	6
3. በኢትዮጵያ የህግ ስርዓት የህግ አተረጓጎም ገፅታና ችግሮች	9
3.1. ሕጎችን “ የቅይጥነት” ባህሪ ያለው መሆኑ	11
3.2. በህጎቻችን የቋንቋ አጠቃቀም የሚመለከቱ ችግሮች	17
3.3. በኢትዮጵያ የህግ ትርጓሜ የሚመራበት ራሱን የቻለ ህግ ያለመኖሩ	21
4. የሕገ መንግሥት የበላይነት መርህ ለህጎች ትርጓሜ ያለው ሚና	23
5. የህግ ትርጓሜ መርሆች እና ስልቶች	25
5.1.ዋነኛ የህግ ትርጓሜ መርሆች	25
5.2. የህግ ትርጓሜ ባህሪ ከየህጉ ሰነድ አይነት ልዩነት መኖሩ	26
5.3. የህግ ትርጓሜ ስልቶች በኮመን ሎውና በስቪል ሎው ስርአተ ህጎች	29
5.3.1 ሰዋስዋዊ ትርጓሜ(Grammatical Interpretation)	33
5.3.2 ሎጂካዊ ትርጓሜ	36
1. አግባብነት ሊኖረው የሚችለውን ድንጋጌ ፈልጎ ስለማግኘት	39
2. የሕግ አቀራረጽ /አደረጃጀት/ ለትርጓሜ የሚሰጠው አገልግሎት	40
3. አንዳንድ ወንጀልን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች መካከል ያለ ግንኙነት	44
5.3.3. ታሪካዊ ትርጓሜ (Historical Interpretation)	45
5.3.4. ግብ ተመልካች ትርጓሜ (Purposive or Teleological interpretation)	47
5.4. የህግ ትርጓሜ አሉታዊ ገፅታዎች (Some Evils of Interpretation)	52
6. የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ውሳኔዎች የሕግ ትርጓሜ ለሁሉም ፍ/ቤቶች የሚኖረው አስገዳጅነት	

የስልጠናው አጠቃላይ ዓላማዎች፡-

ስልጣኞች ይህን ስልጠና ካጠናቀቁ በኋላ፡-

1. ስለ ህግ ትርጓሜ ምንነት እና አጠቃላይ ፅንሰ ሃሳቡ ተገቢ እውቀትና ግንዛቤ ይጨብጣሉ።
2. ስለ ህግ አተረጓጎም ስልቶችና ዘዴዎች ይገነዘባሉ
3. የህግ አተረጓጎም ክህሎት ስራ ላይ ለማዋል ይችላሉ።

የትምህርቱ ዋነኛ ይዘቶች

- ❖ የህግ አተረጓጎም ምንነት እና አጠቃላይ ፅንሰ ሀሳብ
- ❖ የህግ አተረጓጎም አስፈላጊነት
- ❖ የህግ ትርጓሜ በኢትዮጵያ
- ❖ መደበኛ ህጎችን በመተርጎምና የህገ መንግስት ትርጉም አሰራር መሀከል ያለው ልዩነትና ግንኙነት
- ❖ የህግ ትርጉም የሚያስፈልጋቸው የህግ ሰነድ በአይነታቸው ሲቃኙ ልዩነት መኖሩ
- ❖ መሰረታዊ የህግ አተረጓጎም መርሆዎችና ዘዴዎች
- ❖ የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት የሰበር ትርጓሜ የአስገዳጅነት አሰራር በኢትዮጵያ የሚሉ ናቸው።

ክፍል- አንድ

1. መግቢያ ፡-

ለህጎች ትርጓሜ በመስጠት ስራ ላይ የማዋል የሁሉም ህግን በማስፈጸምና በመተግበር ስራ ላይ ያሉ በተለይም ፍ/ቤቶች ዋነኛ ተግባር መሆኑ ከመንግስት የስልጣን ክፍፍል መርህ አንፃር የሚታወቅ ሁኔታ ነው። የፍትህ አካላት በህግ አውጪው የሚወጡ ህጎችን እና በባለጉዳዮች የሚቀርቡላቸውን የተለያዩ ሰነዶች ተገቢውን የህግ ትርጉምና ትንታኔ በመስጠት በፍትህ አሰጣጥ ሂደት ውስጥ ሰፊ ሚና ይጫወታሉ። ይህ ሚናቸው በዕለት ተዕለት ስራቸው ተፈላጊውን የህግ ውጤት ለመድረስ የሚችሉት የህግ ትርጓሜ መሰረተ ሃሳብ፣ ፍልስፍናው እና መሰረታዊ የህግ አተረጓጎም ስልቶችና መርሆዎች ጠለቅ ያለ እውቀት ሲኖራቸው ነው። አስፈላጊውን እውቀትና ክህሎት ሳይኖራቸው ህግን ስራ ላይ ለማዋል የሚደረግ እርምጃ ግን የህግ ትርጓሜ

ወደማይፈለገው ውጤት የሚወስድ በመሆኑ በህግ ትርጓሜ ሳቢያ የሚከተለው ጉጂ /አሉታዊ/ ጉን በጣም የማይመለስና የማይተካ የመብት መጓደልና መጣስን ያስከትላል።

በአገራችን ተጨባጭ ሁኔታ ስንዳስስ የህግ ትርጓሜ ስልት የሚመለከት ራሱን የቻለ እንደ አንድ የህግ ትምህርት ዘርፍ በህግ ት/ቤቶቻችን የማይሰጥ በመሆኑ የህግ ባለሙያዎቻችን የህግ ትርጓሜ እውቀትና ክህሎት በጣም ውስን በመሆኑ በስራ ላይ የራሱ ተፅእኖ ያሳድራል።¹ ይህ ክፍተትም መሞላት የሚችለው እንደዚህ ዓይነት ራሱን የቻለ ስልጠና በመስጠትና በተለያዩ ጊዜ ተከታታይ የሙያ ማሻሻያ ስልጠና በመስጠት ይሆናል። ከዚህ በመቀጠል ወደ ህግ ትርጓሜ ዝርዝር ርዕሰ ጉዳዮች ገብተን እንወያያለን።

2. የህግ አተረጓጎም ምንነት እና አጠቃላይ ፅንሰ ሀሳብ :-

ከሮማውያን ህግ (Roman law) እስከ ኮሙኒስት ሎው እንዲሁም ከኮሙኒስት ሎው እስከ 21ኛው ክ/ዘመን ያለው የህግ ፍልስፍና (Jurisprudence) ጉዞና ዕድገት የህግ አተረጓጎም ስርዓት ጠቃሚነት የግድ የሚልበት ሁኔታ እንዳለ መገንዘብ ይቻላል። ይህ የሆነበት ዋነኛ ምክንያትም በህግ አውጪው የሚወጣ ማንኛውም ህግ ስራ ላይ ለማዋል ያለ ህግ ትርጓሜ የማይታሰብ በመሆኑ ነው። (since law does not operate in vacuum) ህጎች ሲወጡ ለአንድ ዓላማ ለማስፈፀም በመሆኑ ስራ ላይ እንዲውሉና ውጤታማ እንዲሆኑ በአግባቡ መተርጎምና መተንተን ይኖርባቸዋል። ይህም የምናደርገው የህግ ትርጓሜ የግድ አስፈላጊ በሚሆንበት ወቅት ነው።

2.1 የህግ ትርጓሜ ማለት ምን ማለት ነው ?

ስለ ህግ ትርጓሜ ፍቺ (meaning of the word interpret) የተለያዩ መዝገብ ቃላት እና ፀሀፊዎች እንደሚከተለው ይገልፁታል። ከእነሱም ውስጥ:

አክስፎርድ የተባለው የእንግሊዘኛ መዝገብ ቃላት ውስጥ የተሰጠው ፍቺ

“interpret-means expound the meaning of (abstruse or foreign words, writings, terms etc) make out the meaning of, bring out the meaning of ;explain, understand, in specified manner”.²

¹ በአገራችን የህግ ትምህርት ቤት የህግ አተረጓጎም ራሱን ችሎ የሚሰጠው ሳይሆን ከሌሎች ትምህርቶች በተለይ ከውል ህግ ጋር እና የህግ መግቢያ ኮርስ(Introduction to law) ጋር በጣም በግርድፉ የሚሰጥ ነው።

² አክስፎርድ አድሸንሰድ መዝገብ ቃላት፣ 6ኛ እትም 2000 እ.ኤ.አ አክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ ፕረስ

ከላይ በአክሲደንሲ መዝገበ ቃላት የተቀመጠው ፍቺ በአጭሩ ወደ አማርኛ ሲመለስ ትርጉም ማለት የአንድ ግልፅ ያልሆነ ቃል አስቸጋሪ ወይ ባዕድ ቃል ዕሁፍ ወዘተ ፍቺው መዘርዘር መፈለግ ፣ፍቺው መለየት ፣ማግኘት፣ መተንተን በሚል ሊገለፅ ይችላል።³

ሳልመንድ የተባለው የህግ ፍልስፍና ምሁር የህግ ትርጓሜን እንደሚከተለው ፍቺ ይሰጠዋል።

“By interpretation or construction is meant the process by which the courts seek to ascertain the meaning of the legislature through the medium of the authoritative forms in which it is expressed”⁴

በአገራችን ካሉት አማርኛ መዝገበ ቃላት ውስጥ አንዱ የሆነው ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ባዘጋጁት የግዕዝ አማርኛ መዝገበ ቃላት ትርጉም ለሚለው ቃል የሚከተለውን ፍቺ ተሰጥቶ እናገኛለን።

“ ትርጉም፡- ቃልን በቃል ለወጠ" ገለበጠ መፅሐፍን ቀዳ" መለሰ ከቋንቋ ወደ ቋንቋ ወይም ዝሪያ ባንድ ቋንቋ ፈታ፣ አፍታታ ዘረዘረ" ቆሞ ሰበክ አስተማረ" ለአንዱ ቅንጣት ቃል ብዙ ፍሬ ብዙ ፍካሬ ሰጠ።

ከዚህ መዝገበ ቃላት ስለትርጉም ቢያንስ ሶስት ፍቺዎችን እናገኛለን። ነገር ግን በያዝነው ርዕስ አግባብነት የሚኖራቸው ሁለት ብቻ ሲሆኑ አንደኛው በአንድ ቋንቋ በተቀመጠው ምንባብ ወይ ዕሁፍ (text) ያዘለው ፍቺ(meaning) ምን እንደሆነ ማረጋገጥ “interpretation” ሲሆን፣ሌላው ደግሞ ከአንድ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ መመለስን “translation” ማለት ነው። በዚህ ዕሁፍ ይበልጥ ትኩረታችን “interpretation” ላይ ስለሚሆን ለዚሁ ደግሞ ትርጓሜ የሚለውን ቃል እንጠቃማለን።

በአጠቃላይ ትርጓሜ ማለት በአንድ የህግ ሰነድ/ድንጋጌ ውስጥ ፍቺውን ለማግኘት የሚከናወን ሂደት ነው። ፍ/ቤቶች በተለያዩ የህግ ሰነዶችን ውስጥ የሚገኙ ድንጋጌዎች፣ አንቀጾች፣ ቃላቶች እያናባቡና እየተረጉሙ ፍቺ በመስጠት የህግ አውጪውን (በመንግስት በሚወጡ ህጎች) ወይ የተዋዋሮችን(በግለሰብ በሚዘጋጁ የህግ ሰነዶች)ሃሳባቸውን በእርግጥ ምን ይሆን በሚል በመፈለግ ተፈጻሚ እንዲሆኑ ያደርጋሉ።

³ የቃሉ ፍች ከእንግሊዝኛ የተወሰደው ወደ አማርኛ የተመለሰው ለዚሁ አገለግሎት በአዘጋጁ መሆኑን ግንዛቤ ይወሰድ

⁴ Salmond on Jurisprudence

የህግ አተረጓጎም (interpretation of laws) የፍርድ ቤቶች መደበኛ የዕለት ተዕለት ስራ ነው ሊባል ይችላል። ይህ እውነታ ፍ/ቤቶች በህግ ብቻ እንዲመሩ የሚጠበቅባቸው ተቋሞች ከመሆናቸው ጋር የተያያዘ ነው። ሕግ የማውጣት ስልጣን ያለው ማንኛውም አካል ህጉን የሚቀርፀውና የሚደነግግው ቃላቶችን በመጠቀም በፅሁፍ በማስፈር ነው። ቃላት ደግሞ አንድን በነባራዊ ሁኔታ የሚገኝ ቁስ፣ ክስተት፣ ወይም ግንኙነት ወይም በሰው አእምሮ የሚመነጨ ሃሳቦችን ስሜቶችን ለመግለፅ የምንጠቀምባቸው ዋነኛ መሳሪያዎች ቢሆኑም በገላጭነታቸውን ተገቢው መልዕክት አስተላላፊነታቸው ግን ሙሉእነት ይጎድላቸዋል። ይልቁንም አንድ ቃል ሰፊ ያለ ሁኔታን ወይም እንደነገሩ ሁኔታ የተለያዩ ክስተቶችና ጉዳዮችን የመግለፅ ሀይል⁵ ስለሚኖረው ቃላት ባሉ መጠን ሁሉ ትርጓሜ ማስፈለጉ የማይታለፍ ነው።

የሕግ አተረጓጎም የተለያዩ ፍቺና ትንታኔ ይሰጠዋል ሆኖም ግን በዚህ ፅሁፍ ለያዝነው ስልጠና የህግ አተረጓጎም ማለት በአንድ ጉዳይ ላይ ተፈፃሚነት የሚኖረውን አንድን የህግ ድንጋጌ ትክክለኛ ፍቺ (meaning) ለማግኘት የምንጠቀምባቸው ዘዴዎችን ስራ ላይ ማዋልን ይመለከታል።

2.2 የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት ማስቀረት የማይቻል መሆኑ፡-

የህግ ትርጓሜ ችግርን ለመፍታት በርካታ አገሮች ለምሳሌ እንደ ጀርመን ያሉ ጥልቀትና ስፋት ያለው በርካታ ዝርዝር ህግ በማውጣት ስራ ላይ በማዋል የተለያዩ ችግሮችን ለመፍታት ቢሞክሩም የትርጓሜ አስፈላጊነትን ግን ፈፅመው ሊያስቀሩት አልቻሉም። ይህም ሊሆን የቻለው ሁሉም ህጎች ለትርጉም እንደማይጋለጡ አድርጎ ለማስቀመጥ ስለማይቻልና ግልፅነት የጉደላቸው የህግ ድንጋጌዎች መተርጎም የግድ ስለሚል ነው።

በመሰረቱ አንድ ህግ በሚረቀቅበት (በሚዘጋጅበት) እና በሚወጣበት ወቅት ረዘም ያለና ሰፊ ያለ የምርምር፣ የውይይትና ጠንክር ያለ የክርክር ሂደት አልፎ ነው የሚወጣው። ህግ በማርቀቅ ሂደትም በተቻለ መጠን ድንጋጌዎችን ግልፅ እና የማያሻሙ፣ ለትርጉም ያልተጋለጡ ለማድረግ ይቻል ዘንድ በህግ ማርቀቅ ባለሙያዎች ላይ ከፍተኛ የሙያ ኃላፊነት ይጣልባቸዋል። ይህ ሁሉ ጥረትና ትኩረት ባለበት ሁኔታ የሚዘጋጁ ህጎችም እንኳ የራሳቸው ውስነት ሊኖራቸው ይችላል። በተለይ ደግሞ እንደ አገራችን ባለው ሁኔታ ብቃት ያለው የህግ ማርቀቅ

5. በህግ አተረጓጎም ስራ ላይ ይህ የቃላቶች ባህሪና እውነታ እንደ ችግርም ሊወሰድ የሚችል ነው። ስርዓቶች፣ ስልቶችና መርሆችን የሚመለከት ነው።

ባለሙያ(Drafter) በጣም አነስተኛ ብሎም በአንዳንድ ክልሎች እንደሚታየው ምንም በሌለበት ሁኔታ የሚፈቀዱና የሚወጡ ህጎች ለህግ ትርጓሜ ጥያቄ መጋለጣቸው የማይቀር ሀቅ ሆኖ እናገኘዋለን።

በአጠቃላይ የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት ግድ የሚለን ከሚከተሉት አምስት ዋነኛ ምክንያቶች የሚመነጭ ችግር በመኖሩ ነው።

ሀ. ህግ አውጪ ሆነው የሚሰሩ ሰዎች በመሆናቸው የሰው ልጅ አቅም ደግሞ በህግ ለመግራት የተፈለጉት የግንኙነቶች አይነቶች ሁሉንም ህጉ በሚወጣበት ጊዜ በግለፅነት ለማስቀመጥ የራሱ ተፈጥሯዊ ውስንነት ይኖረዋል። ስለሆነም በህግ ማውጣቱ ወቅት የነበሩ ተፈላጊ ክስተቶችና በህግ ማዕቀፍ ውስጥ ማካተት የነበረባቸው ሳይካተቱ ሊቀሩ ይችላሉ። በዚህም ህጉ በወቅቱ በነበረው እውነታ ላይ ምን ለማለት እንደፈለገ ግልፅ ሳይሆን ይቀራል።

ለ. አሁንም የሰው ልጅ አቅም የውሱንነት ሁኔታው ህጉ በሚወጣበት ወቅት ያልነበሩ ነገር ግን ወደፊት ሊፈጠሩ የሚችሉ ማህበራዊ መስተጋብሮችን ከወዲሁ በማለም በህግ እንዲካተቱ የማድረግ ሁኔታ ችግር ሊፈጠር ይችላል። ከዚህ የሚመነጭም ህጉ ሲወጣ ያልነበሩ ነገር ግን ህጉ ወጥቶ ስራ ላይ መዋለ ከጀመረ በኋላ ሊገሩ የሚገባቸው ነገር ግን በህጉ ያልተሸፈኑ ሊያጋጥሙ ይችላሉ። ይህ ክፍተት ለመሙላትም አሁንም የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት የግድ ይለናል።

ሐ. ሶስተኛው ምክንያት ደግሞ ምንም እንኳ ህግ አውጪው ወይ ሰነዱ የሚያዘጋጀው ህጉ ሲወጣ በወቅቱ ያሉትንና ወደፊት ሊከሰቱ ይችላሉ ያላቸውን ግንኙነቶች በህጉ ለማካተት የተቻለውን ሁሉ ሰፊ ጥረት ቢያደርግ እነዚህን ወደ ህግ ድንጋጌ በሚለውጥበት ጊዜ የሚጠቀመው የሰው ልጅ የሚገለገልበት ቋንቋ ሲሆን ይህም በራሱ ውሱንነት ያለው ነው።(The imperfect nature of human language by its self) በህግ ማውጣት ወቅት የምንጠቀምበት የቃላት አገላለፅ፣ የቋንቋ አጠቃቀማችን በራሱ ህግ አውጪው ሊለው የፈለገውና ያሰበው በትክክልና በእርግጠኝነት የታሰበው ነገር ላያስተላልፍልን ስለሚችል በዚህ ምክንያት ህጉ ግልፅ ያለመሆን ችግር ስለሚያጋጥመው የህግ ትርጓሜ ስራ ላይ ማዋል አስፈላጊነት የግድ የሚለን ይሆናል።

መ. ቋንቋ ሐሳብን በብቃት የማስተላለፍ አቅም የሌለው በመሆኑ ሌላው ተጠቃሽ ምክንያት ነው። ምንም እንኳ ህግ አውጪው ወይ ህጉን የሚያዘጋጀው ባለሙያ የሚቻለውን ሁሉጥረት

በማድረግ በወቅቱ ያለውንም ሆነ ወደፊት ግንኙነቶችን በህግ ቋንቋ ሊደነገግ ቢሞክርም (translate the intended laws in words of laws) የሚጠቀምባቸው ቃላት በራሳቸው ከአንድ በላይ የሆነ የቃል ፍቺ ሊኖራቸው ስለሚችል ከቋንቋውና ከቃሉ የሚመነጨውን ችግር ወደፊት በህጉ አፈፃፀም ላይ ችግር ስለሚያስከትል የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት አሁንም ስራ ላይ እንድናውል እንገደዳለን። አንድ ቃል፣ ሐረግ ምናልባትም ዐረፍተ ነገር ከአንድ በላይ ፍቺ ሊኖራቸው ይችላል። በዚህም ምክንያት አሻሚነት (Ambiguity) ሊፈጠር ይችላል። የፍትህ አካላትም ይህን ችግር በትርጓሜ ስልቶች የመፍታት ሃላፊነት ይጣልባቸዋል። ማንኛውንም መዝገበ ቃላት ገልጦ ለሚያይ ሰው ለአንድ ቃል አንድ ፍቺ የተሰጠበት ሁኔታ አያጋጥመውም። ቢያጋጥመው እንኳ በጣም በጥቂቱ እንደሚሆን አይጠረጠርም። የቃላት ፍቺ እንደየሰዎሰዋዊ አገባቡ ይለወጣል። ህግ አውጪ ድንጋጌዎችን ሲቀርጽ ከቋንቋ ባህሪ የተነሳ አሻሚ (ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ፍቺ) ሊኖረው የሚችል ሊያደርገው ይችላል። በማወቅ ሳይሆን በስህተት።

ሠ. ድንጋጌዎች የአጠቃላይነት ባህሪ አላቸው። ለሁሉም ነገር በዝርዝር ህግ ማውጣት የሚቻል አይደለም። ተመሳሳይነት ያላቸው ሁኔታዎችን በጥቅል የሚያቅፍ አቀራረጽ የግድ አስፈላጊ ነው። አንዱ ድንጋጌ በርካታና በቅድሚያ ሊተነበዩ የማይችሉትን ፍፃሜዎች ማካተት ይኖርበታል። ድንጋጌው ይበልጥ ጥልቀት፣ ረቂቅነት በተላበሰ ቁጥር ደግሞ ፍቺውን በቅርብ ለማግኘት የሚደረግ ጥረት እየከበደ ይሄዳል። ከዚህም በላይ ህግ አውጪው አስቦትና ታይቶት የማያውቅ ወይም በዘመኑ ሊታሰብ የማይችል ሁኔታ ሊፈጠር ይችላል። ለጉዳዩ መፍትሄ መስጠት የግድ ስለሚሆን ከምንባቡ “ቃል” በመውጣት ፍቺ ማፈላለግ የግድ ይሆናል።

ረ. ከዚህም ሌላ ህግ አውጪው ሁሉንም ሁኔታዎች በቅድሚያ ለመተምበይ እንደማይችል በማወቅ ሆነ ብሎ ድንጋጌው ግልጽነት እንዳይኖረው በማድረግ ዳኞች እንደሁኔታው እንዲፈቱት ሊተውላቸው ይችላል። እዚህ ላይ አንድን ነጥብ ልብ ሊባል ይገባል። የተለያዩ የህግ ዓይነቶች የተለያዩ የአጠቃላይነት ባህሪ (generality) አላቸው። የህገ መንግስት ድንጋጌዎች ከሁሉም የህግ ዓይነቶች፣ ማለትም ከኮድና ከህግ (statute) ይበልጥ አጠቃላይ ናቸው። የኮድ ድንጋጌዎች ከህጎች ይበልጥ አጠቃላይ ናቸው። ምናልባትም የአዋጆች ድንጋጌዎች በውክልና ከሚወጡ ህጎች ይበልጥ አጠቃላይነት ሊታይባቸው ይችላል። ይህም ወደፊት እንደምንመለከተው በትርጉም ሥራ ላይ ተጽእኖ ሊኖረው ይችላል።

ስለሆነም ከላይ ባየናቸው ዋነኛ ምክንያቶች በፍትህ ስራ ላይ የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት እና ተፈጻሚነት የማይወገድ እውነታ ሆኖ እናገኘዋለን።

3. በኢትዮጵያ የህግ ስርዓት የህግ አተረጓገም ገፅታና ችግሮች

በኢትዮጵያ የህግ ስርዓት ዕድገት የህጎቻችን አወጣጥ ሂደት በርካታዎቹ ከውጪ የተወሰዱ ህጎች/ክሊቪል ሎው እና ከኮመን ሎው የህግ ስርዓት በመሆናቸው በዕለት ተዕለት የፍ/ቤቶቻችን የህግ ትርጓሜ ስራ ላይ በርካታ ልዩነቶችና ችግሮች ሲታዩ ቆይተዋል። አሁንም ችግሮቹ ገና መፍትሄ ያላገኙ ናቸው።

የቅርብ ጊዜው እንኳን በአጭሩ ብንዳስስ ከደርግ ወታደራዊ መንግስት ውድቀት ማግስት የተቋቋመው የኢትዮጵያ የሽግግር መንግስት በወቅቱ ያወጣው የሽግግር መንግስት ቻርተር እንደ ህገ መንግስት ሆኖ ለጊዜው ሲያገለግል ባለፉት ሁለት መንግስታት የወጡ ነባር ሕጎች ባሉበት እንዲቀጥሉ ማድረግ የግድ በመሆኑ ከቻርተሩ ጋር ተጣጥመው እንዲቀጥሉ ማድረግ የግድ በመሆኑ ከቻርተሩ ጋር ተጣጥመው ስራ ላይ እንዲውሉ ሲደረግ ቆይቷል። በሌላ በኩል ደግሞ ቻርተሩን ተከትለው የወጡ አዳዲስ የሽግግር መንግስቱ ህጎች ቻርተሩን አክብረው እንዲወጡ ጥንቃቄ ይደረግ ጀመር። ሆኖም ግን በአገራችን ከነበረው ተጨባጭ ሁኔታ በህግ ማርቀቅ የሚያገለግሉ ብቃት ያላቸው ባለሙያዎች እጥረት ምክንያት እና በህግ አውጪው ጠንካራ አደረጃጀት ክፍተት ባስከተለው ችግር በአንዳንድ ህጎች የአወጣጥ ብቃት ችግር ስለሚታይባቸው እንዲሁም ባልተጠበቀ ፍጥነት ስለሚሻሻሉና ስለሚለወጡ ህግን ለሚተረጉም አካል ሂደቱ ውስብስብ እንዲሆን ምክንያት ይሆናል።

ቀጥሎም በ1987 ዓ.ም የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት መውጣት የስርዓተ ሕጎችን መሻሻልና በአዲስ ሕገ መንግስታዊ መሰረተ መዋቅር መጀመራችን በአገራችን የህግ ዕድገት ልዩ ክስተት ነው። ህገ መንግስቱም በግልፅ የህገ መንግስት የበላይነት መርህን በመደንገጉ ለማንኛውም ዝርዝር ህግ አተረጓገም ዋነኛ መሳሪያ ተደርጎ ይወሰዳል።

ህገመንግስቱ ለክልሎችም ህግ የማውጣትና የራሳቸው ክልላዊ ጉዳዮችን የመወሰን ሙሉ ስልጣን በመስጠቱ በዘጠኙ የፌዴራሉ ክልል መንግስታት የየራሳቸው የክልሎች ሕገ መንግስታት በማወጅ ቀጥለውም በርካታ ዝርዝር ህጎች በማውጣት እና ክልላዊ ፍ/ቤቶችን በማቋቋም ህግን የመተርጎም ተግባር በስፋት እንዲታይና ስራ ላይ እንዲውል አድርጓል።

በአሁኑ የህግ ስርዓት የሚወጡት ሕጎችን የኢ.ፌ.ዴ.ሪን የክልል ሕገ መንግስቶችን ሳይቃረኑ መውጣት ይኖርባቸዋል። በዚህ ሂደት በወሳኝ መልኩ በህጎች መሀከል እንዲህ አይነት ተቃርኖ ገዢ የሚታይበት ሁኔታ የለም። ይህ ማለት ግን ሕገ መንግስቱን የሚቃረኑ ወይም የህገ መንግስቱን መንፈስ የማይከተሉ በርካታ ነባር ህጎች መኖራቸው የሚታወቅ ሲሆን ህገ መንግስቱ በአንቀፅ 9 ባስቀመጠው መርህ መሰረት ተፈጻሚነት እንደማይኖራቸው ስለሚደነግግ በትርጓሜ ወቅት ከፍተኛ ጥንቃቄ መኖር ይገባዋል።⁶

ሕግን መተርጎም ዋነኛ ተግባራቸው ለሆነው የዳኝነት ተቋማት ይህ የአገራችን ውስብስብነት ያለው የህግ ስርዓት ገፅታ እንደ በጽሁፍ ሁኔታ የሚወሰድ አይደለም። ምክንያቱም እነዚህ ክስተቶች የፊውዳላዊው የአፄ ሃይለስላሴን፣ የአምባገነን ወታደራዊ መንግስት፣ በዴሞክራሲያዊ የህዝብ ስልጣን የተመሰረተ የሽግግር መንግስቱና የኢ.ፌ.ዴ.ሪ.ን ሕጎች በአንድ ማዕቀፍ ውስጥ አካተን በመስራት ላይ ስለምንገኝ በህግ ትርጓሜ አሰራር ላይ በፍትህ ስርዓቱ ተፅዕኖ ያለው መሆኑ ነው።

የችግራችን ስፋትና ውስብስብነት ግን የሕጎች መብዛት፣ በባህሪ ያላቸው ሰፊ ልዩነት፣ በስራ ላይ ለማዋል በቀላሉ ለማግኘት አለመቻላቸው ብቻ አይደለም። ከዚህ ባሻገር ሂደቱን ከባድ የሚያደርገው በአገራችን የትርጉም ደንቦች(Interpretative rules and procedures) በህግ ወጥተው ያለማግኘታችንና በስርዓተ ሕጎች መካከል የሕጎች መጋጨት ሲያጋጥመን የምንመርጥበትና የምንፈታበት ሕግ(Conflict of laws or choice of laws) የሚመራበት ስርዓት እስከአሁን የሌለን መሆኑ ነው። ስለዚህ ክልሎች የተለያዩ ሕጎች የማውጣት ሕገ መንግስታዊ ስልጣናቸው ተጠቅመው በሚያወጥዋቸው ህጎች መሀከል ግጭት በሚፈጠርበት ወቅት የምንዳኝበት ሁኔታ የለም።

ስርዓተ ሕጎችን በዚህ መልኩ ብቻ ሳይሆን የተወሳሰበው ገና ከጅምሩ ዘመናዊ የፍትህ ስርዓት ለመጀመር የተለያዩ ኮዶችን የተዘጋጁት ከፊሎሎች ከሲቪል ሎው ስርዓተ ሕግ ከአውሮጳ የተወረሱ፣ የተቀሩት ደግሞ ከኮመንሎ የተወረሱ ህጎች መሆናቸውን ነው። የዚህ ውጤትም ሁለት የተለያዩ የህግ አመለካከት /ምንጩን በውል ለይቶ ስራ ላይ ለመተርጎም የሚኖረው ተፅዕኖ/፣ሕግን ማርቀቅና ማውጣት እና የትርጓሜ ስርዓቶችን ጎን ለጎን ይዘን እንድንጓዝ

⁶ በአንድ በኩል ካለፉት ሕገ መንግስታት እንዲጣጣሙ ተደርገው የወጡ ነባር ሕጎች በሌላ በኩል የሽግግር መንግስቱን ቻርተርና አዲሱን የኢ.ፌ.ዴ.ሪ ሕገ መንግስት መሰረት አድርገው የወጡ በርካታ ሕጎች ስራ ላይ አሉ። አብዛኛዎቹ ኮዶችንም ከወንጀል ህግና ተሻሽለው የቤተሰብ ህግ በስተቀር በንጉሱ ዘመን የወጡ ህጎች መሆናቸው ለህግ ትርጓሜ መወሰን በር ይከፍታል። የህግ ባለሙያዎችን ስራም የከበደ ያደርገዋል

ተገደናል። ይህ እውነታ አሁንም እንዲቀጥል የተደረገ በመሆኑ ለአገራችን የህግ ባለሙያዎች የህጉ መንፈስ ከወደየትኛው መርህ የህግ ስርዓት እንደተወሰደ በውል ተገንዝቦ የመተርጎም ኃላፊነት የከበደ እንዲሆን ስለሚያደርገው በብቃት የሚሰራ ባለሙያ ግድ ይለናል።

ሌላው ተጨማሪ ችግር ደግሞ የአገራችን ህጎች በፍጥነት ይወጣሉ፤ ይሻሻላሉ፤ ይሻራሉ። ይህ እውነታም የተሻሻሉትንና በስራ ላይ ያሉትን(Active legislation) ለይቶ ለማውጣትና ለማወቅ አዳጋች ስለሚያደርገው ህጉን በተገቢው መንገድ ለመተርጎም ያስቸግራል። የህግ ባለሙያዎቻችን የተሻረ ወይም የተሻሻለው ህግ መኖሩን ሳያውቁ ስህተት ቢፈፅሙ ውጤቱ ምን ይሆን የሚል በተለይ በይግባኝ ሳይታረሙ ለሚቀሩ ጉዳዮች እውነታው ተዳፍኖ እንዲቀር የሚያደርገው በመሆኑ ነው። ይህም ምን ያህል የፍትህ መንደል እንደሚያስከትል መገንዘብ ያስችለናል።

ቀጥለን ደግሞ የኢትዮጵያ ሕጎችን መተርጎም አስቸጋሪ ከሚያደርጉት ሁኔታዎች የተወሰኑ ነጥቦች እናያለን።

3.1. ሕጎችን “ የቅይጥነት” ባህሪ ያለው መሆኑ

ሕጎቻችን የተለያዩ ሥርዓተ ሕጎች የተውጣጡ መሆናቸው አንዱ ዐብይ ችግራችን መሆኑ ከላይ አንስተናል። ለዚህም ዋና ምክንያቱ እያንዳንዱ ሥርዓተ-ሕግ የራሱ የሆነ የህግ ፅንሰ ሀሳብ የህግ አወጣጥና የአተረጓጎም ዘዴ ያለው መሆኑ ነው።

በቅድሚያ የሥርዓተ ሕጎችን ዋነኛ መሰረት የሆኑት ኮዶቻችን ምንጭ ብንመለከት የ1952 ዓ.ም የፍትሐብሔር ሕጎችን ያዘጋጁት የፓሪስ ዩኒቨርሲቲው የአነሳፅሮ ሕግ / ኮምፖሬቲቭ ሎው ኘሮሎስር ፊኔ ዴቪድ ስለፍትሐብሔሩ ሕግ ምንጮች ሲናገሩ⁷

ዓለም ዐቀፍ ምንጭ የሌለ ሲሆን ከተለያዩ ብሔራዊ ሕጎች በመነሳት ለጉዳዩ ተስማሚ የሆኑ ድንጋጌዎች መቅረብ አስፈላጊ ነበር። በዚህ መልክ ግልጋሎት ላይ የዋሉት ዋና ዋናዎቹ ምንጮች ግብፅ፣ፈረንሳይ፣ግሪክ፣ጣልያንና ስዊትስዘርላንድ ነበሩ.....።

ካሉ በኋላ በመቀጠል

⁷ David, Rene The Ethiopian Empire Federation and laws(1956) ገፅ 346

ባጠቃላይ ግን የግዴታዎች ሕግን በሚመለከት የኢትዮጵያ ፍትሐብሔር ሕግ ዋነኛ ምንጭ ሆኖ ያገለገለው የስዊትዘርላንዱ ፌዴራል የግዴታዎች ሕግ ነው። የፈረንሳይ ሕግም እጅግ ጠቃሚነት ያለው ምንጭ ነበር።

በማለት ፅፈዋል።

የንግድ ሕጉም በፍትሐ ብሔር ሕጉ መሰረታዊ መርሆዎችና ድንጋጌዎች ላይ የተመሰረተ በመሆኑ ምንጩም ሆነ የአዘገጃጀት ዘዴው ከዚሁ ሕግ/ኮድ/ የተለየ አይደለም። በመጀመሪያ የንግድ ሕጉን ለማዘጋጀት የተጋበዙት የፓሪስ ዩኒቨርሲቲ የአነፃፅር ሕግ ንግግርና የፈረንሳይ ንግድ ሕግ አሻሻይ ኮሚቴ ሊቀመንበር በነበሩት ጥን አሸካሪ ተጀምሮ ነበር። ከአምስቱ ሶስቱ መፅሐፍት እንዳረቀቁ በመሞታቸው የማርሰይ ዩኒቨርሲቲ ንግግር የሆኑት አልፍሬድ ዠፍሬ በእግራቸው ተተክተው ሥራውን እንዲያጠናቅቁ ተደረገ። ሬኔ ዴቪድም በአንድ ወቅት በማዘጋጀት ተግባር ላይ ተሳትፈው ነበር ይባላል።⁸

የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎችንም የተዘጋጀው በስዊስ ተወላጅ በንግግር ጥን ግራቭን ነበር። ስቲቭን ሎንጎታይን ስለምንጩ ሲናገሩ ፣” የሕጉ አወጣጥ ታሪክ ባልታወቀበትና የስዊስ ማቴሪያሎችን አጠቃቀም የሚመለከት አፈሻላዊ ማረጋገጫ በሌለበት ሁኔታ አግባብነት ያላቸውን ድንጋጌዎች በማነፃፀር ለማለት የሚቻለው የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ምንጭ የስዊስ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ እንደሆነ እንደማያጠራጥር ነው። “ ሲሉ ፅፈዋል።⁹

ከዚህ በመነሳት የሕጎችን ሁለቱና ዋናዎቹ ዐበይት ክፍሎች ማለትም የግልና የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎች መሰረታዊያኑ ከኮንቲኔንታል ሎው የተወሰዱ የፍትሐብሔርና የወንጀለኛ መቅጫ ሥን ስርዓት ሕጎችን ምንጩም በወሳኝ መልኩ የኮመን ሎው ማለትም የእንግሊዝ ሕግ ናቸው ማለት ይቻላል። ንግግር ርበርት አለን ሴድለርም የኢትዮጵያ ፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ በተሰኘው መፅሐፋቸው” አብዛኛዎቹ አዳዲስ ድንጋጌዎች እንደ ሕንድ የፍትሐብሔር ሥን ስርዓት ሕግ በመሰሉ የውጪ አገር ኮዶች ላይ የተመሰረቱ ነበሩ።¹⁰ ሲሉ ፅፈዋል። ለኮዱ ሌላኛው ምንጭ የነበረው በነጋሪት ጋዜጣ 3ኛ ዓመት ቁጥር ታትሞ ወጥቶ የነበረው የ1931 የፍርድ ቤቶች ሥነ ሥርዓት ደንብ ነበር ካሉ በኋላ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 18 ባሰፈሩት መረጃ ላይ፤

⁸ Winship, Peter, Background & documents of the Ethiopian Commercial code of 1960. (1974)

⁹ Lowenstein, Steven “ The penal Law system of Ethiopia” J.E.Law Vol. II no.2 70 386

¹⁰ Sedler, Robert Alen, Then Ethiopian Civil procedure ..78 30

የ1951 የፍርድ ቤት ሥነ ሥርዓት ደምቦች በሕንድ የፍትሐ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ላይ የተመሰረተ እንደነበር መታወቅ አለበት። ኮዱ እንደ ሱዳን በመሳሰሉ በአፍሪካ በሚገኙ የእንግሊዝ ቅኝ ግዛቶች በሞዴልነት ሲያገለግልና በስፋት ሲሰራበት የነበረም ነው። የ1931ዱን የፍርድ ቤቶች ሥነ ሥርዓት ደምቦች በማዘጋጀት ረገድ የእንግሊዝ ዳኞች መሳተፋቸው ስለሚታወቅም የሕንዱን የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ኮድ ለዝግጅቱ ቢጠቀሙበት የሚደንቅ አይሆንም። ስለዚህ በአዲሱ ኮድ የተካተቱት የፍርድ ቤቶች ሥነ ሥርዓት ደምቦች በተዘዋዋሪ መንገድ ምንጫቸው ይኸው የሕንድ ኮድ ነው።¹¹

ይላሉ። ከዚህም አልፎ የሕንዱን ሥነ ስርዓት ሕግ ከኢትዮጵያ ፍትሐብሔር ሥነ ስርዓት ሕግ ጋር አንቀፅ በአንቀፅ ስናነፃፅር አንዱ ከሌላኛው የተወሰደ ለመሆኑ አያጠራጥርም። የሕንድ ፍትሐብሔር ሥነ ስርዓት ሕግ ምንጭም የእንግሊዝ ኮመን ሎ ሕግ መሆኑ ይታወቃል።

የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ስርዓት ሕጎችንን አዘገጃጀት ደግሞ ቀጥለን እንመልከት ። የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎችንን ያዘጋጁት ገና ግራቭን ከወንጀለኛ መቅጫው ሕግ ጋር ተጣጥሞ የሚሄድና በኮንትራንታል ሎ ላይ የተመሰረተ የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ስርዓት ሕግ(ኮድ) አዘጋጅተው አስረክበው ነበር። በኮሚሽኑ ውስጥ የነበሩት ገሚሶቹ በኮመን ሎ ሥርዓት የሰለጠኑ ስለነበረና ምናልባት በወቅቱ ሲሰራበት የነበረው ሥነ ስርዓት በእንግሊዝ ሕግ ላይ የተመሰረተ ስለነበረ፣ ምናልባት ደግሞ የኢትዮጵያ ሕዝብ ሙግት ይወዳል የሚለው መሰረተ ቢስ አፈታሪክ በማየሉ ምክንያት ሊሆን ይችላል። ከሁለቱ ሥርዓት የትኛውን መከተል እንደሚገባ የሀሳብ ልዩነት ይፈጠራል። በመጀመሪያ የነበረውን አሳብ የሁለቱም ሥርዓቶች”ቅይጥ” የሆነ “ኢትዮጵያዊ ሕግ” ለማዘጋጀት ታልሞ ነበር። ቀስ በቀስ ግን አድቨርስሪያል ይሁን የሚለው ወገን በአሸናፊነት የወጣ ይመስላል። እንግሊዛዊ የሕግ ባለሙያና የፍርድ ሚኒስቴር አማካሪ ነበሩት ሰር ቻርለስ ማቲውስ የግራቭንን ረቂቅ ተረክበው የማሻሻል አሳብ እንዲያቀርቡ ኮሚሽኑ ማዘዙም ለዚህ ተጨማሪ ማስረጃ ሊሆን ይችላል። ለማንኛውም በአብዛኛው በእንግሊዝ ሕግ ላይ የተመሰረተ ግራቭን ካዘጋጁት ረቂቅም በአነስተኛነት የተካተተበት ኮድ ተዘጋጅቶ በትዕዛዝ መልክ ወጣ። በመሆኑም ሌላው ቅይጥ ሕግ በአገራችን እውን ሆነ።¹²

የመቀየሩ ሥራ በዚህ አላበቃም። ደርግ ወደ ሥልጣን ከወጣበት ጊዜ ጀምሮ፣ ከዚህ በላይ ለመመልከት እንደሞከርነው ሥርዓተ ሕጉን ክፉኛ ይቀያይጠው ገባ። በመጀመሪያ “ ኢትዮጵያ

¹¹ በዚሁ ገፅ
¹² Fisher z „Stanley,” Some Aspects of Ethiopian Arrest law J.Eth law Vol. 3 No 2 ገፅ 464

ተቅደም” በመቀጠልም የኢትዮጵያ ሕብረተሰባዊነት የተሰኙ ሥርዓቶችን ለመገንባት ይበጃሉ የተባሉ አዋጆች ይወጣሉ። በዚህ ዘመን የገጠር መሬትን፣ የከተማ ቦታንና ትርፍ ቤትን፣ አንዳንድ የማምረቻ ድርጅቶችንና የገንዘብ ተቋሞችን የመንግስት ሀብት ያደረጉ (ናሽናላይዜሽን) አዋጆች ወጡ። የገጠርና የገበሬ ማህበራት ተቋቋሙ፣ ተጠናክሩ አብዮቱ “እየፋመ” ሄደና ደግሞ የሕዝባዊ ዲሞክራሲያዊ አብዮት ኘሮግራም ወጣ። የዚህ ዓላማ ያራምዳሉ የተባሉት ኢኮኖሚውን የሚመለከቱ አብዮቱን ከቅልበሳ ለማዳን የሚረዱ ልዩ ፍርድ ቤትን ልዩ ወንጀለኛ መቅጫን፣ ያቋቋመው አዋጅና ሌሎችም ይወጡ ጀመር። ይህም የሶሻሊስት ኦፊንቲቨን መመሪያ ሆነ። በ1980 ዓ.ም የኢ.ህ.ዲ.ሪ. ሕገ መንግስት ከሶቭየት ሕብረትና ከምስራቅ ኤውሮጳ ሕዝባዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፓብሊኮች ሕገ መንግስታት ተቀድቶ የተዘጋጀ ነበረ። በእነዚህ አገሮች ሞዴል የስልጣን ክፍፍልን ያስወገደ ሶሻሊስት ሌጋሊቲን ያወጀ በሁሉም የፍትህና የአስተዳደር መስክ ጣልቃ እየገባ ሶሻሊስት ሕጋዊነትን የሚያስጠብቅ ፖሊሲ/ዓቃቤ ህግ መስሪያ ቤት ተቋቋመ።¹³ ህገ መንግስቱን ተከትለው የወጡ ናቸው የተባሉ ሕጎች መውጣታቸው ቀጠሉ። የደርግ መንግስት ወደ መጨረሻ ወቅት “ቅይጥ ኢኮኖሚ” ፖሊሲ በመከተሉ ለዚሁ ሲባል ሕጎች ይወጡ ጀመር። ምንም እንኳ ለረዥም ጊዜ ባይቆይም ይህ ክስተትም በኢትዮጵያ ሌላ ሶስተኛ ስርዓት ህግ እንዲታይ አድርጓል።

13. በኦፕፎ11/1980 የተቋቋመው የዓ/ህግ መ/ቤት ስልጣንና ተግባር ይመልከቱ።ይህ ተቋም በኢትዮጵያ የዐቃቤ ህግ ዕድገትና ታሪክ ክፍተኛውን ሃይለኛ ስልጣን የነበረው ነው።

ተጀምሯል። ፋይናንስን፣ ፕሬስን፣ ምርጫን፣ አሰሪና ሰራተኞችን ወዘተ.. የሚመለከቱ አዋጆች መውጣታቸው ሲታወቅ ሌሎች በየደረጃው እየተዘጋጁ ወይም ለሚመለከታቸው ለውይይትና ለአስተያየት እየቀረቡ በፖርላማው እየወጡ ናቸው። በሌሎች መስኮችም ተመሳሳይ እንቅስቃሴ እየተካሄደ ነው ። በፌዴራል መንግስት ደረጃ የወጣው የተሻሻለው የቤተሰብ ሕግ አንዱ ሲሆን በየክልሉም ለምሳሌ በአማራ፣ ትግራይ፣ ኦሮሚያ፣ ደቡብ አዲስ የቤተሰብ ህግ አውጥተዋል። የተሻሻለው የወንጀል ህግ መውጣትም ሌላው ከረዥም ዓመታት በኋላ የታየ ለውጥ ነው። ሌሎች ነባር ኮዶችንን ለማሻሻልና ለመለወጥም በመንግስት የተለያዩ ስራዎች በመሰራት ላይ መሆናቸው ይታወቃል ይህም ለውጥ ወደፊት የሚኖረን የህግ ትርጓሜ ገፅታ ምን ሊሆን ይችላል ብለን ማሳብ መጀመር አለብን።

በመሰረታዊ(ስብስታንቲቭ)ሕጎችን፣ በተለይ የኮድ ሕጎችንን የሚመለከተው እና በሥነ ስርዓት ሕጎችን መካከል ያለው የምንጭ ልዩነት እንዳለ የሚቀጥል መሆን አለመሆኑ በእርግጠኝነት ለመናገር አይቻልም። ይህን በሚመለከት የህግ ረቂቅ የማዘጋጀት ስልጣን የተሰጠው አካለ ውሳኔ ላይ አለመድረሱ ግልፅ ነው።

ለትርጓሜም ሆነ ለጠቅላላው ሥራችን ሁለቱም የስርዓተ ሕግ ክፍላችን እንዲጣጣሙ ቢደረግ የተሻለ ነው።

ለምሳሌ የወንጀል ስነ ስርዓት ህጎችን በኮንቲኔንታልና በኮመን ሎው ሥርዓቶች የተወጣጣ መሆኑ ምን ችግሮች አስከትሎአል ብለን ብንጠይቅ የሚከተሉት ማሳያዎች በግልጽ ችግሩን በማሳየት ይረዱናል። አንደኛው መያዝን (Arrest) የሚመለከት ሲሆን፣ ሁለተኛው ለቅጣት የሚያስፈልጉ መረጃዎችን አሰባሰብ የሚመለከት ነው። ስታንሊ ፊሸር¹⁴ ስለመያዝ ሕጎች ያሉትን በመጥቀስ እንጀምር።

“ ወደፊት እንደምናየው፣ የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ስርዓት ሕግ ያለ ፍርድ ቤት ትዕዛዝ መያዝን የሚፈቅዱ የተለያዩ የድንጋጌዎች ስብስቦች አሉት። እነዚህም ከአንቀፅ 19-21 ያሉት እና አንቀፅ 50 (የእጅ ከፍንጅ ወንጀሎችን) የሚመለከቱ ሲሆኑ ሌሎች በአንቀፅ 51 (ሌሎች የተለያዩ ወንጀሎች የሚመለከቱት) ከሥር የተዘረዘሩት ናቸው። የተሻሻለው የ 1948 ሕገ መንግስት አንቀፅ 51 ከወጣበት ኮንቲኔንታል ሕግ የወጡት የመጀመሪያዎቹን “ስብስቦች” በተመለከተ የተከሰተ ችግር የለም።

¹⁴ በግ.ማ.ቁ. 12 የተጠቀሰ ነው

በእንግሊዝ ኮመን ሎው የመያዝ ሕግ መንፈስ የተቃኙት የኋላኞቹ ድንጋጌዎች ግን ሕገ መንግስቱ አንቀፅ 51 ከተመለከቱት መስፈርቶች ጋር ፊት ለፊት የሚላተሙ ናቸው።

ከጥቅሱ በግልፅ ለመገንዘብ እንደሚቻለው የሥነ ሥርዓት ሕገ አንቀጾች 19-21 እና 50 ምንጫቸው ኮንቲኔንታል ሎው ሆኖ ከሕገ መንግስቱ ጋርም የተጣጣመ ነው። የወ/መ/ሥ/ሥ/ሕግ አንቀፅ 51 ሥር የተካተቱ ድንጋጌዎች ምንጫቸው ኮንቲኔንታል ሎው ሳይሆን የእንግሊዝ ኮመን ሎ ነው። እንዲያውም አንቀፁ የተወሰደው በቀጥታ ከማሌሻርያ የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ስርዓት ሕግ አንቀፅ (ሴክሽን) 23 ሲመስል፣ ይኸው አንቀፅም በተራው የተመሰረተው በሕንድ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አንቀፅ 54 ላይ ነው። እነዚህ ድንጋጌዎች በኮንቲኔንታል ሕግ ከተገኙት ድንጋጌዎች ጋር የሚጣጣሙ አይደሉም። ያለፍርድ ቤት ትዕዛዝ እጅ ከፍንጅ የሚያዙት ሰዎች ፈፅመዋል ወይም በመፈፀም ላይ ናቸው ተብሎ የሚገመተው ወንጀል “ከባድ” በሆነ ጊዜ ነው። የሕገ መንግስቱም መንፈስ ይኸው ነው። የአንቀፅ 51 ድንጋጌዎች ግን “ከባድ” ያልተባሉትንም ስለሚጨምር የፖሊስን ስልጣን ያለአግባብ ያሰፋል። ስለሆነም የግለሰቦችን ያለአግባብ ያለመያዝ ሕገ መንግስታዊ መብትን (የኢ.ፌ.ዲ.ሪን ሕገ መንግስትን ጨምሮ)ይገድባል። በስነስርዓቱ ሕግ ከኮመን ሎው የተወሰድት ደንቦች ሲሺል ሎው የተወሰዱት ጋር ጐን ለጐን ስለሚገኙ የስነ ስርዓት ሕግ ደግሞ ከህገ መንግስት በታች በመሆኑ ከሲሺል ሎው የተወሰዱት ደንቦች ከዚህ የሕገመንግስት ድንጋጌ ጋር ሲስማሙ ከኮመን ሎው... የተወሰዱት ግን የማይስማሙበት ሁኔታ ያጋጥማል።

በዚህ ሁኔታ የተቀረፀን ሕግ ማስተካከል የሚቻለው ሕጉን በማሻሻል ብቻ ወይም በትርጉም ነው። ይህን ለማስተካከል ግን እንፈቅድ ይሆን? በተለይ በፍርድ ቤቶቻችን በያዙት ጉዳይ ጠንካራ ህገ መንግስታዊ ትንታኔ በመስጠት፣ ስነ ስርዓት ህጉ ከህገ መንግስቱ አንፃር ተንትኖ የመሄድ አካሄድ የማይታይ ነው። የዚህ መንስኤም ግልጽ ህገ መንግስታዊ መብቶችን ስራ ላይ በማዋል ህገ መንግስቱን ማስከበር ህገመንግስታዊ ትርጓሜ እንደመስጠት አድርጎ የመውሰድ የተሳሳቱ ዝንባሌ ስላለ ነው።

በመጨረሻ ትንታኔው ስናጠቃልል የፍትሐብሔር እና የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎቻችን ከኤውሮጳ የሕግ ሥርዓት የወረሰናቸው ናቸው። የሥነ ስርዓት ሕጎቻችን በወሳኝ መልኩ ከእንግሊዝ ኮመን ሎ የተወሰዱ ናቸው። ከዚህ በላይ እንደተመለከትነው የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ስርዓት ሕጎችን ራሱም ቢሆን በአነስተኛ ሚዛን ቢሆንም ከኮንቲኔንታል የተወሰዱ ድንጋጌዎች አካቷል። ከዚህ በተጨማሪ በደርግ ዘመን ከሶሻሊስቱ ሥርዓት የተቀዱ አያሌ ሕጎች ወጥተዋል።

እነዚህ ሶስቱ ሥርዓተ ሕጎች የየራሳቸው የሆነ ታሪካዊ አመጣጥ፣ የሕግ ምንነት ቲዎሪ፣ የሕግ አመዳደብ(Classification) ስለዳኞች ሚና የተለያዩ አመለካከቶች፣ የሕግ አዘገጃጀት ድራፍቲንግ፣የህግ አወጣጥ መንገዶች፣ የተለያዩ የህግ አተረጓገም ፍልስፍናዎችና ስልቶች ቴክኒኮች ወዘተ ያልዋቸው ናቸው። አንድ ኢትዮጵያዊ ዳኛ አንድን ጉዳይ ለመወሰን ያገለግላል ብሎ የመረጠው ድንጋጌ ከየትኛው ሥርዓት እንደተወረሰ፣ይህ ቢታወቅም እንደ አመጣጡ መተርጉምና መወሰን ይቻለዋል? ይህ ከሆነ ደግሞ የሕግ እርግጠኝነት (Certainty) እና በማንኛውም ስፍራ ሕጎች በተመሳሳዩ ሁኔታ እንዲተገበሩ (Uniform application of laws)የማድረግን አስፈላጊነት ተፅእኖ አያሳድርምን? ወይስ እነዚህን የተለያዩ ስርዓቶች አጣጥሞ መተርጉም ወይም አንዱን ከሌላው በመምረጥ መተግበር ይጠበቅበታል? ሕግ አውጪው የችግሩን አሳሳቢነት በውል ተገንዝቦ መሰረታዊ ለውጥ ካልመጣ ግን እነዚህን የመሳሰሉ ጥያቄዎች መመለስ የዳኞች ግዴታ ከመሆን አያልፍም። ስለሆነም አሁን ባለው የህግ ማዕቀፍ ዳኞች ህጎችን በጥንቃቄ መመርመርና መተርጉም ይጠበቅባቸዋል።

3.2. በህጎቻችን የቋንቋ አጠቃቀም የሚመለከቱ ችግሮች

የህጎቻችን ቋንቋ ጥራት ደረጃውን ሲጠብቅ ለትርጓሜ ሥራ አመቺ ይሆናል። በአንፃሩ የቋንቋው ጥራት ሲዳከምም ሥራው አስቸጋሪ ይሆናል። በመሆኑም ህጎች የሚዘጋጁበት ቋንቋ ደረጃውን የጠበቀ መሆን ይገባዋል። ሆኖም የቋንቋ ጥራት ተገቢውን ደረጃ እንዳይዝ የሚያደርጉ በርካታ ምክንያቶች ይኖራሉ። በተለይ ከኢትዮጵያ ህግ የቋንቋ ጥራት ተያያዥነት ያላቸውን አንዳንዶቹን ከዚህ በመቀጠል እንመለከታለን።

የኢትዮጵያ ህጎች የሚዘጋጁት ወይም የተዘጋጁት በአማርኛ ወይም በሌላ ኢትዮጵያዊ ቋንቋ ብቻ አይደለም። የፍትሐብሄርና የወንጀለኛ መቅጫ (የ1949 ዓ/ም) ህጎች በመጀመሪያ የተዘጋጁት በፈረንሳይኛ ሲሆን በነጋሪት ጋዜጣ የወጡትም ወደ አማርኛና እንግሊዝኛ ቋንቋ ተመልሰው ነው። የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ህግና የፍትሐብሄር ሥነ ሥርዓት ህጎችንም በእንግሊዝኛ ተዘጋጅተው ወደ አማርኛ የተመለሱ ናቸው። በቅርቡ የወጡ ሁለት ኮዶች ማለትም የተሻሻለው የቤተሰብ ህግ እና አዲሱ የወንጀል ህግ ግን መጀመሪያ በአማርኛ ተዘጋጅተው ወደ እንግሊዝኛ ቅጂ የተመለሱ ናቸው። ይህ ከአንዱ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ የመመለሱ ክንዋኔ ስለህጉ ከፍተኛ እውቀት አላቸው የሚባሉ ባለሙያዎች አጥጋቢ እንዳልሆነ ይናገራሉ። ከቋንቋ ወደ ቋንቋ በሚመለስበት

ጊዜም ስህተቶች ወይም ግድፈቶች ስለሚያጋጥሙ ህጉን ተርጉመው ስራ ላይ ለሚያውሉ ባለሙያዎች ተፅዕኖ ይፈጥራል።

ከአንዱ ቋንቋ ወደ ሌላ ቋንቋ በመመለሱ (Translation) ወቅትም ልዩነቶች ስለሚፈጠሩና የአማርኛ ቋንቋ አጠቃቀሙ ግልፅነት ማነስ የተነሳ በኢትዮጵያ የህግ ት/ቤቶች የህግ ተማሪዎች ዘንድ አብዛኛውን ጊዜ ግልፅ የሆኑትና ለመረዳት የማያስቸግሩት የእንግሊዝኛው ቅጂዎች ስለመሆናቸው ያረጋግጣሉ።¹⁵

ፒተር ስትራውስ ለዚህ አባባላቸው እንደምክንያት የጠቀሷቸው 1ኛ/ የአማርኛ ቋንቋ የህግ የሙያ ቋንቋ (ተርሚኖሎጂ) የሌለው መሆኑ፣ 2ኛ/ በዚህም ምክንያት በሙያው ቋንቋ ከበለፀገው ፈረንሳይኛ ወደ አማርኛ ለመመለስ ሲሞክር ግልጽነት በሌላቸውና የዋናውን ምንባብ መንፈስ በሚገባ በማይገልጽ ረጃጅም የመግለጫ አረፍተ ነገሮች መጠቀም የግድ እንደሚሆንና 3ኛ/ ፍቺውን ለማግኘት ቢፈለግ በሦስቱ ቋንቋዎች የተፃፉትን ቅጂዎች መመልከት ጠቃሚ እንደሚሆን አመልክተዋል። እነዚህ እውነታዎች በፈረንሳይኛ ለተዘጋጁትም ሆነ በእንግሊዝኛ ተዘጋጅተው ወደ አማርኛ ለተመለሱት የሥነ ሥርዓት ህጎቻችን (ኮዶቻችን) የሚያገለግሉ ናቸው።

ለምሳሌ የፍትሐብሄር ህጉን የቋንቋ ችግር ሁኔታ በአጭሩ እንመልከት። አዘጋጁ ሬኔ ዳቪድ ገና ሥራቸውን በማከናወን ላይ እንዳሉ የምለሳ ችግር እንደሚኖር በቅድሚያ ተገንዝበው እንደነበር ይታወቃል። ስለፍትሐብሄር ህጎችን በቱሌን ሎው ራቭው በፃፉት መጣጥፍ እንደገለጹት¹⁶ የፍትሐብሄር ህጉ ድንጋጌዎች ሲዘጋጁ ከስር ከስሩ ወደ አማርኛ ይመለሱ ነበር። በዚህን ጊዜ ዳቪድ የአማርኛ ቋንቋ ሙያዊ ቋንቋን በመመለስ ረገድ ያለበትን የዓቅም ውሱንነት ገምተው ስለነበር፣ ወደ አማርኛ የተመለሱት ድንጋጌዎች እንደገና ወደ ፈረንሳይኛ እንዲመለሱላቸው ይጠይቃሉ። ምንም እንኳ እርሳቸው እንደጠበቁት ሙያዊ ቋንቋዎችን በሙያዊ ቋንቋ ለመመለስ ባይቻልም ሐሳቡን ከሞላ ጉደል በማስተላለፍ ረገድ ግን ኢትዮጵያዊያኑ ባለሙያዎች የጉላ ችግር እንዳልነበራቸው ይገነዘባሉ። ከዚህ ተነስተውም የመመለሱን ሥራ የሚያግዙ አንዳንድ የአረቃቀቅ ዘዴዎችን ለመከተልም ይወስናሉ። አንዳንዶቻችን የኤውሮጳ ኮዶች የተመለከትን እንደሆነ፣ እያንዳንዱ ነጠላ ድንጋጌ በርካታ ዓረፍተ ነገሮችን የያዘ ሆኖ እናገኘዋለን። እንደ ፍትሐብሄር ህጎችን ይህን ያህል የበዙ አንቀጾችና ንዑስ አንቀጾችም አይታዩባቸውም። ለዚህ አንዱ ምክንያት የኤውሮጳዊዎቹ ዳኞች የበለፀገ ሥነ ህግ (Jurisprudence) ስላላቸው ስለ እያንዳንዱ አነስተኛ ሁኔታ

¹⁵ Peter. L Straus, on interpreting the Ethiopian penal Code JETL. Vol.V No 2; page 377

¹⁶ Rene David, "A civil code for Ethiopia." Tulane Law Review. (1963) page 190.

እንዲደነገግላቸው የማያስፈልግ ሲሆን እንደ ኢትዮጵያ ላለ ከምንም ለሚጀምረው አገር ግን ዝርዝር ውስጥ መግባትና “ሁሉንም” ነገር ለማካተት መሞከር በማስፈለጉ ነው። ሌላውና ለአሁኑ ርዕስ ጉዳዮችን አስፈላጊ የሆነው ምክንያት የኢትዮጵያውያኑን የምለሳ ሥራ ለማገዝ ያዘጋጁት የድንጋጌዎች አቀራረብ ዘዴ ነው። በመጀመሪያ ደረጃ ድንጋጌዎቹን በበርካታ ንዑስ አንቀጾች በመከፋፈል እያንዳንዱ ንዑስ አንቀጽ አንዲት ሃሳብ ብቻ እንዲይዝ ማድረግ ሲሆን ሌላው እያንዳንዱ ንዑስ አንቀጽ ከአንድ ዓረፍተ ነገር እንዳይበልጥ ማድረግ ነው። ይህ አዘገጃጀት ኢትዮጵያውያኑ ረጃጅምና የተወሳሰቡ አሳቦች የያዙ ድንጋጌዎችን ለመመለስ በመሞከር እንዳይቸገሩና የዋናው ምንባቡ (አሪፎናል ቴክስት) ይዘትና መንፈስ ጠፍቶ እንዳይቀር ለማስቻል ነው። ይህ ሁሉ ተደርጎ ግን ችግሩ ተወግዷል ማለት አይደለም። ከዚህ ሊብስ ይችል እንደነበር ግን መገመት ይቻላል።

ሙያዊ ቃላትን (Terminology) በተመለከተ እዚህ ላይ ጥቂት ለማለት እንሻለን። ይኸውም ከአንዱ ቋንቋ ወደ ሌላው ለመመለስ ሲፈለግ የሚያስቸግርበት ወይም የማይቻልበት ሁኔታ የመኖሩ ጉዳይ ነው። ስለፈረንሳይኛና እንግሊዝኛ የህግ ቋንቋዎችን በማስመልከት ሬኔ ዳቪድ¹⁷ ያሉትን በምሳኔነት እንመልከት።

“የእንግሊዝኛ የህግ ቃላት (“Legal terms”) በቀላሉና ስኬታማ በሆነ መንገድ ወደ ፈረንሳይኛ ቋንቋ ወይም ወደ ሌላ ሳቲን ቋንቋ ሊመለሱ አይችሉም። የተከፈለው ዋጋ ተከፍሎ መመለስ አለባቸው እንኳ ቢባል ብዙውን ጊዜ የሚሰጧቸው ፍቺ የተዛባ ነው። የሚቻል መስሎ በሚታይበት ጊዜ እንኳ ችግሩ የቀለለ አይደለም። የእንግሊዝ ህጉ “Contract” ከፈረንሳይ ህጉ “Contract” ጋር አንድ ዓይነት አይደለም፤ ወይም የእንግሊዝኛ “equity” የፈረንሳይ “equite” ማለት አይሆንም። “Administrative law” የሚለው “droit administratif” “civil law” “droit civile”፤ “Common law” droit-commun ተብሎ ሊመለስ አይችልም።” (ምለሳ የራስ)።

ይህ ሁኔታ የሚመነጨው ሁለቱ ሥርዓተ ህጎች የተለያዩ የህግ ጽንሰ ሀሳቦችና ሙያዊ ቋንቋዎች ያሏቸው መሆናቸው ነው። እያንዳንዱ ሙያዊ ቃል በሥርዓተ ህጉ የተሰጠው ልዩ ይዘት ስለሚኖረው ተመሳሳሪ በሚል ብቻ አንዱን ከአንዱ በቀጥታ ለመመለስ አይቻልም፤ ወይም ያስቸግራል።

¹⁷ Rene, David, Major legal systems of the world (1966) page 334
19

የአነጻጽር ህግ ተመራማሪዎች ከሆኑት ምሁራን ኤች. ሲ ጉትራጅ¹⁸ የዚሁ ችግር ሲገልጹ በሙያዊ ቋንቋዎች ጀርባ ተከልለው ስለሚገኙ አደጋዎች ከጠቀሱ በኋላ፤

“ለምሳሌ ያህል” “possession” የሚለው ቃል በሁሉም የምዕራቡ ዓለም ሥርዓተ ህጎች የሚገኝ ቢሆንም፤ በፍቺ ረገድ ያለው እንደምታ ግን በሁሉም ዘንድ አንድ ዓይነት አይደለም። ስር ሞረስ ኤምስና ዶክተር ዎልተን እንዳስገነዘቡት “possession” በእንግሊዝና በፈረንሳይ ህግ ያሉዋቸውን ልዩነቶች ስንመለከት አስገራሚና ውስብስብ ናቸው። የፈረንሳይና የእንግሊዝ ህጎች “bail” የሚለውን ቃል በጋራ ይጠቀማሉ፤ ሁለቱም የሚሰጥዋቸው ፍቺዎች ግን በጣም የተራራቁ ናቸው።

“Possession” እና “bail” በሥርዓተ ህጎችንም የሚገኙ ቃላት ናቸው። የመጀመሪያው በፍትሐብሄር ህጎችን ውስጥ ራሱን የቻለ ክፍል ይዞ የሚገኝ ሲሆን ኋለኛው በተመሳሳይ ሁኔታ በወንጀለኛ መቅጫ ሥ/ሥ/ህጎችን ውስጥ ተካቶ ይገኛል። “bail” የዋስ መብት ተብሎ የተመለሰ ሲሆን በህገ መንግስቱ አንቀጽ 16(6)ም ተካቶ ይገኛል። ከዚህ በላይ እንደተመለከትነው ሁሉ እነዚህን ከተለያዩ ሥርዓተ ህጎች የመጡ ጽንሰ ሐሳቦች፤ አንድ ቢመስሉም የተለያዩ ናቸው። ስለዚህ በፍቺ የተለያዩ ነገር ግን ልዩነት ያላቸውን ሙያዊ ቃላት በሥርዓተ ህጎችን ውስጥ ጎን ለጎን ሰፍረው ይገኛሉ። “የዋስ መብት” የሚለው የአማርኛ ሐረግም ከአንዳቸውም ጋር አንድ ዓይነት ፍቺ ያለው ለመሆኑ እርግጠኛ ለመሆን አይቻልም። የትኛውን መንገድ እንከተላለን? ሦስቱን? አጣጥሞ መተርጎም የሚቻል አይመስልም። መፍትሄው ምንድን ነው? እንደ አዘጋጁ እምነት በቀጣይነት ሰፊ ጥናትና ለውጥ የሚሻ ጉዳይ ነው።

ከዚህ ሌላ አንድ ተጨማሪ ችግርም ተከስቶ እናገኛለን። የተሻለ የምለሳ ጥረት ቢደረግም ተመልሶ የተገኘው ቅጂ የተዛባ ሆኖ የመገኘቱ ጉዳይ ነው። የፍትሐብሄር ህጉ የእንግሊዝኛውን ቅጂ በተመለከተ ጆርጅ ክስትሮቪች ያሉትን በምሳሌነት እንጥቀስ።

ቀደም ሲል የተቸንባቸው የፍትሐብሄር ህጉ አንቀጾች፤ በአንፃራዊነት ሲታይ ከጥቂቶቹ በስተቀር፤ ከፈረንሳይኛው ወደ እንግሊዝኛ የተደረገው አፌሌላዊ የመመለስ ሥራ ለክፉ የሚሰጥ አይደለም። ከዚህ በታች የተቸንበትን ክፍል በሚመለከት ግን አጥጋቢ ሐተታ መስጠት በሚቻልበት ሁኔታ የእንግሊዝኛው ቅጂ የፈረንሳይኛውን

¹⁸ H.C. Gutteridge, comparative law (1959 2nd ed) page 120

ጥንተ-ምንባብ (“master-text”) አዛውንታል። እኛ የነበረን ምርጫ አንድም አፈሌላዊ ያልሆነና የተስተካከለ ቅጂ በጥንቃቄ ማዘጋጀት አልያም የሐተታውን ሥራ ማቋረጥ ነበር።¹⁹

የምለሳው መዛባት ምክንያቱ የ1952 ዓ.ም የዘውድ በዓል ጋር እንዲገጣጠም ለማድረግ ሲባል በመቻኮል ስለተሠራ እንደሚሆንም እምነታቸውን ይገልጻሉ። ምክንያቱ ይህም ሆነ ሌላ ግን የፍትሐብሄር ህጋችን የእንግሊዝኛ ቅጂ ከፍተኛ ችግር ያለበት መሆኑ ከአማርኛው ጋር በማነፃፀር ለመተርጎም ቢፈለግ ከፍተኛ ጥንቃቄ የሚያሻው መሆኑ ሊታወቅ ይገባል። የአማርኛውን ቅጂ በተመለከተ ክስችኖቪች ቅሬታ ያላቸው አይመስሉም።

ሆኖም ግን ቀደም ሲል እንደተባለው ችግሩ ከአማርኛው ቅጂም ተወግዷል ለማለት አይቻልም። እንዲህ አይነት ልዩነቶች ሲፈጠሩ ዳኞች ምን ያህል ሊቸገሩ እንደሚችሉ መገንዘብ አያዳግትም። ሌሎች ችግሮችም ለመጠቀም አይቻልም የሚባል ባይሆንም በቋንቋ ረገድ ያሉብንን ችግሮች እዚህ አብቅተን ወደሌላኛው ነጥብ እናሰፋለን።

3.3. በኢትዮጵያ የህግ ትርጓሜ የሚመራበት ራሱን የቻለ ህግ ያለመኖሩ

ከዚህ በላይ ከተመለከትናቸው ምዕራፎች ኢትዮጵያ ትርጓሜን የሚመለከት ህግ እንደሌለት ሳንገነዘብ አልቀረንም።

ሬኔ ዳቪድ የፍትሐብሄር ህጉን ሲያዘጋጁ ለፍትሐብሄር ህጉም ሆነ ለጠቅላላ ሥርዓተ ህጉ የሚያገለግል የትርጓሜ ህግ እንደሚያስፈልግ በመገንዘብ ይመስላል በ1950ው የፍትሐብሄር ህጉ ረቂቅ ውስጥ ትርጓሜን የሚመለከት “ስለ ህጎች አፈፃፀም” (“Application of Laws”) በሚል ርዕስ ልዩ መጽሐፍ እንዲካተት አድርገው ነበር። ሆኖም፣ ይኸው ክፍል ግን ከፍትሐብሄር ህጉ እንዲወጣ በመደረጉ ሳይታወጅ ቀርቷል። ሆኖም ግን ጆርጅ ክስችኖቪች የዚህ ሁኔታ ስላሳሰባቸው በጠባቡም ቢሆን በፍትሐብሄር ህግ ስለውሎች ትርጓሜ የሚረዱ ድንጋጌዎች ከቁ. 1732-1739 የተደነገጉትን መሠረት በማድረግ ለኢትዮጵያ የሚያገለግሉ የትርጓሜ ደምቦች ለማካተት

* “... the word possession is one which is used in all Western systems of Law, but its implication are not always the same. As Sir Maurice Amos and Dr. Waltoin have pointed out the differences between possession in French and English law are “curious and somewhat intricate” ... and both English law and France law use the word bail but in senses which are as far apart as the poles.”

¹⁹ George Krzeczunowicz. Formation and Effects of Contracts in Ethiopian law (1983) page 119

ሞክረዋል።²⁰ የውሎችና የህጎች ትርጓሜ (statutes) ተመሳሳይነት ያለው ከመሆኑ አኳያ²¹ መከራው የሚደነቅ ነው። በመሆኑም፤ በዚህ ምዕራፍ ስለነዚህ አንቀጾች የምንለው ይኖራል። ይሁን እንጂ ጆርጅ ክስቲኖቪችን ተከትለን በእነዚህ የፍትሐብሄር ህጉ ድንጋጌዎች ብቻ መወሰኑ ተገቢ አይሆንም።

የህግ ትርጓሜን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች እንደየህጎቹ ቤተሰብ (“legal family”)፤ እና እንደየአገሩ ሥርዓተ ህግ የሚለያዩ ከመሆኑም በላይ በአንድ አገር ውስጥም የህግ ባለሙያዎች፤ ምሁራኑንና ዳኞችን ጨምሮ፤ የተያዩ አመለካከቶች አላቸው። የህግ ትርጓሜ ስልቶችና ደምቦች ከሌሎች ውጤቶቻቸው በተጨማሪ በህግ አውጪውና በዳኞች መካከል ያለውን ግንኙነት የሚመለከት በመሆኑ እጅግ አወዛጋቢ ነው። በመሆኑም፤ ከኢትዮጵያ ውጪ ካሉ ሥርዓተ ህጎች በዘፈቀደ በመዋሽ ህጎችን እነዚህን ደምቦች በመከተል እንተርጉም ብንል አደገኛ ሊሆን ይችላል። ከዚህ በፊት እንደገለጽነው አገራችን ምንጮቻቸው ከኤውሮጳና ከእንግሊዝ ኮመን ሎው የሆኑ ኮዶች እንዳልዋት ተመልክተናል። ሌሎች ህጎችም እንደዚሁ የእነዚህና ከሶሻሊስት የህግ ቤተሰብ የመነጨ ድንጋጌዎችን እንዳካተቱ ተገንዝበናል። እነዚህ ሥርዓቶች የህግ ትርጓሜ ደምቦችን በተመለከተ ከፍተኛ ልዩነቶች አሏቸው። ሆኖም ግን በጋራ የሚጋሯቸው ደምቦችም አሉ።²²

ስለሆነም ልዩነት ያለባቸውን በድፍረት ተቀብለን ብንገለገልባቸው ከጉዳታቸው ጥቅማቸው ሊያመዘን ይችላል። የሚጋርዋቸውን ድንጋጌዎች በተመለከተም የራሳችን ግልጽ ህግ እስከሌለን ድረስ ልንወያይባቸውና ጠቃሚ ሆነው እስከተገኙ ድረስም ልንገለገልባቸው እንችላለን። ሬይ ዊተን²³ ከዚህ በፊት በጠቀስነው ጽሁፍ እንዳስጠነቀቁት ለህጋችን ምንጭ ካልሆኑት ሥርዓት ህጎች የትርጓሜ ደምቦችም ሆኑ ሌሎች አመለካከቶች ያለጥንቃቄ መውሰድ አደገኛ ሊሆን ይችላል። የእኛ ችግር ግን የትኛውን ትተን የትኛውን መመውሰድ እንደሚገባን መቸገራችን ነው። ህጎቹን በምንተረጉምበት ጊዜ የድንጋጌውን ስርዓተ ህግ ምንጭ መሠረት በማድረግ ፍቺውን መወሰን ተገቢ ነው። በአንድ አገር የተለያዩ የአተረጓጎም ደምቦችን መጠቀም ግን የሚሆን አይደለም። አንዱን መምረጥ የግድ ይላል። ታዲያ የትኛውን እንምረጥ? ቀደም ሲል እንደጠቀስነው የሥርዓተ-ህጋችን “አስኳሎች” ኮዶቻችን ናቸው። መሠረታዊ ህጋችንን (“Substantive law”) የያዙት ኮዶች፤ ማለትም፤ የወንጀለኛ መቅጫ፤ የፍትሐብሄርና የንግድ ህጎቻችን ምንጫቸው የኤሮጳው ሥርዓት

²⁰ Krzeczunowicz, G. “Statutory Interpretation in Ethiopia”; J. Eth. Law Vol. I No 3, page 317.

²¹ Banks, Eva H.etal; Elements of law (1994); p.249.

²² Gutteridge, በግ.ግ.ቁ.20 ተጠቅሷል፤ ገፅ 102-4

²³ Witten, Wray, በግ.ግ.ቁ 22 የተጠቀሰው፤ ገፅ 15

ለመሆኑ ተደጋግሞ የተገለፀ ነው። ከሞላ ጎደል ከእንግሊዝ ኮመን ሎው የተወሰደ ነው የሚባለው የፍትሐብሄር ሥነ ሥርዓት ህግ (ኮድ) ሲሆን፤ የወንጀልኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ህግ ደግሞ አብዛኛው የኮመን ሎው በከፊል ነገር ግን አነስ ባለ መጠን ደግሞ የኮንቲኔንታል ሎው ምንጭ ያለው መሆኑን ገልፀናል። ሌሎች ህጎችም፤ ሶሻሊስት ነክ ህጎችን ጨምሮ፤ ከእነዚህ የተውጣጣ መሆኑ አይቀሬ ነው። ከዚህ የምንገነዘበው በስርዓተ ህጉ ውስጥ ካለው ወሳኝ ቦታ አንፃር ቅድሚያ ሊሰጠው የሚገባ ነው። ህገ መንግስቱ በሚፈቅደው መጠንም የወደፊቱ ሥርዓተ ህጋችን ይህን ፈለግ ተከትሎ ቢቆም የሚመረጥ ነው። ሌላው ሊጠቀስ የሚችለው ምክንያት እነዚህ ትርጓሜ ስልቶች ለትርጓሜ ሰፊ እድል የሚሰጡና ለኮድ ትርጓሜ አመቺ በመሆናቸው ለአገራችን ጠቃሚነታቸው የጎላ ነው። ስለዚህ የትርጓሜ ስልቶችንና ደምቦችን የመረጥነው ከኮንቲኔንታል ሎው የህግ ቤተሰብ በተይም ክሮማኖ ጀርማኒክ የህግ ቤተሰብ ነው።

ጆርጅ ክስትሮቪች²⁴ ቀደም ሲል በጠቀስነው መጣጥፋቸው የተለያዩ የትርጓሜ ዓይነቶችን ይጠቅሳሉ። በህግ መብታቸውን ለማስከበር ወይም ህግ ለማስፈፀም የሚፈልጉ ሁሉ በተለያዩ ደረጃ የህግ ትርጓሜ ሥራ ማከናወን እንዳለባቸው ግልጽ ነው። እኛ ግን እንደ ዳኞች በቅርበት የሚመለከተን ፍርድ ነክ ትርጓሜ (“Judicial interpretation”) ነው። ስለዚህ በዚህ ክፍል የምናተኩረው በዚህ የትርጓሜ አይነት ይሆናል።

4. የሕገ መንግሥት የበላይነት መርህ ለህጎች ትርጓሜ ያለው ሚና

የኢ.ፌ.ዲ.ሪ. ሕገ መንግሥት አንቀጽ 9 ንዑስ አንቀጽ /1/ እንደሚከተለው ይነበባል።

“ሕገ መንግሥቱ የሀገሪቱ የበላይ ሕግ (“supreme law”) ነው። ማንኛውም ህግ፣ ልማዳዊ አሠራር፣ እንዲሁም የመንግሥት አካል ወይም ባለሥልጣን ውሳኔ ከዚህ ህገ መንግሥት ጋር የሚቃረን ከሆነ ተፈፃሚነት አይኖረውም።”

ሕገ መንግሥቱ የሀገሪቱ የበላይ ሕግ መሆኑን የሚደነግገው ይህ አንቀጽ በእንግሊዝኛ ቋንቋ “the supremacy clause” እየተባለ የሚጠራና ለመጀመሪያ ጊዜ በዩ.ኤስ. አሜሪካ ሕገ መንግስት ከሠፈረ በኋላ፣ የተባራ ሕገ መንግስት የሚያወጡ ሁሉ በህገ መንግሥቶቻቸው ሲያካትቱት የቆየ ነው። ስለጽንሰ ሀሳቡ ትርጓሜና አፈፃፀም የተለያዩ አመለካከቶች ቢኖሩም፣ ሕገ መንግስቱ የህጎች ሁሉ የበላይና ማዕቀፍ (framework) ስለመሆኑ ልዩነት አይታይም። አዲሱ ህገ መንግሥታችን

²⁴ Krzeczunowiz . G. በ.ግ.ማ.ቁ. 24 የተጠቀሰው፤ ገፅ 318

የበላይ ህግ መሆኑ አዲስ ሥርዓተ ህግ ለመመሥረት መንገድ እንደሚከፍትና ከአሁን በፊት የነበረውን ሁኔታ ለማስተካከል ሊያግዝን እንደሚችል አይተን ነበር።

በተለይ የድንጋጌውን ሁለተኛ ዐረፍተ ነገር ስንመለከት ማንኛውም ህግ፣ ልማዳዊ አሠራር፣ እንዲሁም የመንግሥት አካል ወይም ባሥልጣን ውሳኔ ከህገ መንግስቱ ድንጋጌዎች ጋር የሚቃረን ሆኖ ቢገኝ ተፈጻሚነት እንደማይኖረው ተደንግጓል። ረይ ዊትን ቀደም ሲል ለዳኞች ሥልጠና በእንግሊዝኛ ቋንቋ ካዘጋጀው የተወሰደ አንድ ምሳሌ እንውሰድ።²⁵

የ1922 የዜግነት ህግ* አንቀጽ 4 ከውጪ ዜጋ ጋር በውጪ አገር ሕጋዊ ጋብቻ የፈጸመች ኢትዮጵያዊ ሴት የኢትዮጵያዊነት ዜግነትዋን እንደሚያሳጣት በግልጽ ይደነግጋል። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ. ሕገ መንግሥት በአንፃሩ አንቀጽ 33 ከፈቃድ ውጪ ዜግነትዋን ልታጣ እንደማይገባ በግልጽ ተደንግጓል። በአሁኑ ሰዓት ይህን ጉዳይ በሚመለከት ክርክር የሚነሳ አይመስለንም። ጥያቄው “ዳኞቹ የአዋጁ አንቀጽ 4 በህገ መንግስቱ የተሻረና ከእርሱም ጋር ክፉኛ የሚጋጭ ስለሆነ፣ ይህንኑ በመግለጽ ብቻ የህገ መንግስቱን አንቀጽ 33 ያስፈፅሙ ነበር ወይስ ለህገ መንግስት ጉባኤ እንዲተላለፍ ያደርጋሉ?” የሚል ነው። በሚቀጥለው የህግ ትርጓሜ ስልት ርዕስ ላይ እንመለስበታለን። ህገ መንግስቱ ከወጣ በኋላ ከሚወጡ ህጎች ጋር የተያያዙ ተመሳሳይ ጥያቄዎችም ወደፊት የምንመለስባቸው ይሆናሉ። ይህ ጉዳይ የህገ መንግስት ትርጓሜ አስፈላጊነት መቼ ነው ወደሚል ውይይት የሚወስድ ሲሆን ይህም በህገ መንግስት የስልጠናው ርዕሶች የተዳሰሰ ስለሆነ የዚህ ፅሁፍ ትኩረት አይሆንም።

ሌሎች ተመሳሳይ ምሳሌዎችም ከቀድሞ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ የተለያዩ ድንጋጌዎች ስናይ ለምሳሌ የግርፋት ቅጣት በወንጀል ህጉ የነበረ ሲሆን ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት አንፃር ሲቃኝ ግን በህገ መንግስቱ ኢ-ሰብአዊ አያያዝና ቅጣት በማንኛው መልኩ የተከለከለ መሆኑን ስለሚደነግግ የወንጀል ህጉ ከመሻሻሉ በፊት በነበሩት የህጉ የቅጣት አፈፃፀም ሂደት በህገመንግስቱ የበላይነት መርህ በመመራት ፍ/ቤቶቻችን ተፈጻሚነት እንዳይኖረው ሲያደርጉ ቆይተዋል እንጂ ይህንኑ ጥያቄ ወደ ፌዴሬሽን ም/ቤት ለትርጓሜ አልላኩትም።

²⁵ Witten, Wray “Legal Skills Teaching Tools” በሚል ርዕስ የተዘጋጀው አጭር ነገር ግን በቁም ነገር ብዛት “የተጨናነቀ” ጽሁፍ ሁሉም የህግ ባለሙያ ሊያነበው የሚገባ ነው።(ያልታተመ)

*ከጣሊያን ወረራ በፊት ከወጡት ጥቂት ህጎች አንዱ ሲሆን በአሁኑ ወቅት ይህ አዋጅ ተሸሮ በሌላ አዲስ የዜግነት ህግ አዋጅ ቁጥር 378/96 የተተካ በመሆኑ አሁን ችግሩ የተስተካከለ ቢሆንም ይህ አዋጅ በአዲስ አዋጅ ከመተካቱ በፊት ግን ዳኞች የህገ መንግስትን የበላይነት መርህ በመከተል መፍታት ነበረባቸው።

አሁንም ቢሆን የዝርዝር ህጎችና ትርጉም ሰጥተው ስራ ላይ ለማዋል በሚንቀሳቀሱበት ጊዜ ማንኛውም ከህግ መንግስቱ የሚቃረን ድንጋጌ የህገ መንግስት የበላይነት መርህን በማስቀደም መፍታት ይኖርባቸዋል።

የክፍል አንድ የመወያያ ጥያቄዎች

1. በሕግ ትርጓሜ ሥርዓት በኮመን ሎው እና በሲቪል ሎው አገሮች የአሠራር ልዩነት አለው ወይ?
2. የሕግ ትርጓሜ ደንቦች፣ መርሆዎች እና የሕግ የበላይነት ያላቸውን ትስስር ይተንትኑ።
3. መደበኛ ሕጎችን / statutes/ በመተርጎምና ሕገ መንግሥታዊ ጥያቄን በመፍታት ያለው ልዩነት ይመርምሩ። በአገራችን ያለው የሕግ ሥርዓት ፍ/ቤቶች ሕገ መንግሥቱን በአለት ተአለት ሥራቸው ትርጓሜ እየሰጡ እንዳይሄዱ የሚከለክል ነው ወይ?
4. የትርጓሜ ስልት የሚመራበት ራሱን የቻለ ሕግ ባለመኖሩ በፍትህ ስርዓቱ የሚያሳድረው ተጽእኖ ምንድነው?
5. ሕግን የመተርጎም ሥልጣንና የዳኞች ሙያዊ ሥነ ምግባር ያለው ተያያዥነትን በተመለከተ ይወያዩ።
6. በአገራችን የሕግ ትርጓሜ እድገትና ለውጥ የነበሩን አስቸጋሪ ሁኔታዎች ከምን ከምን ከምን የመነጨ ናቸው?

ክፍል ሁለት

5. የህግ ትርጓሜ መርሆች እና ስልቶች

5.1. ዋነኛ የህግ ትርጓሜ መርሆዎች

1. የህጉ ዓላማ (Purpose of law) ህግ የሚወጣው የማህበረሰቡን መስተጋብር ለመግራት እንደመሆኑ መጠን ህግ ሲተረጎም ይህን ዓላማ በሚያንፀባርቅ መልኩ ሊሆን ይገባዋል። ምክንያቱም ፍ/ቤቶች የሚወስንዎቸው ውሳኔዎች ውጤታማና ዋጋ ያላቸው ሊሆኑ ይገባቸዋል። የህግ ዓላማ ለማሳካት ከሚያስችሉ መንገዶች አንዱ ህጉን በፍ/ቤቶች በአግባቡ ትርጓሜ ተሰጥቶት ስራ ላይ ሲውል ነው።

2. ህግን መሰረት ያደረገ ትንታኔ(Legal authority and analysis of the authority) ውሳኔ በምንሰጥበት ጊዜ አግባብነት ባለው የህግ ድንጋጌ መደገፍ ይኖርበታል። ስለሆነም በውሳኔያችን በቂ የህግ ትንታኔ የሚያሳይ መሆን ይገባዋል።
3. ተመሳሳይነት መኖር(consistency) ተመሳሳይ የህግ ድንጋጌ በአንድ አይነት ጉዳይ በተመሳሳይ ሁኔታና ተገማች በሆነ መንገድ መተርጎም ይኖርበታል።
4. ወጥነት መከተል(Coherence)አጠቃላይ የህግ ስርዓቱን በሚያሳይና በተጣጣመ መልኩ መተርጎም (interpreting a law in conformity with other areas of law or inconformity with the legal system)።
5. የሚያስከትለው ውጤት ማጤን:- (Consequence) ህግን ተርጉሙን ስራ ላይ ስናውል ውሳኔው የሚያስከትለው ውጤት ግምት ውስጥ በማስገባት ማሰብ ተገቢ ነው። ውጤቱም ከባለጉዳዮቹ አንፃር፣ ከማህበራዊ ሁኔታ፣ ከአጠቃላይ ህገ መንግስታዊ ስርዓቱ ማገናዘብ ማለት ነው። ምክንያቱም ህግ የለውጥና የልማት መሳሪያነቱ ሊታይ የሚችለው በውጤቱ ነውና። ከዚህ መርህ አንፃር የፍትህ አካላት ትርጓሜ ሰጥተው በሚወሰንባቸው ጉዳዮች ሃቀኛ ፍትህን፣ የህግ የበላይነትን፣ ርትዕክነትን፣ ፍትህ የማግኘት መብትን እና የህግ ሙያ ተቀባይነት እንዲያድግ ከፍተኛ ጥረት ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።
6. ማህበራዊ እውነታ (social reality)፡- በተቻለ መጠን የፍትህ አካላቶች የአተርጓሚና የህግ አፈፃፀምን ሂደት ከማህበራዊ እውነታው የራቀ እንዳይሆን ትኩረት መስጠት ያሻል።
7. የትርጓሜው አሳማኝነት(Persuasive value)፡- የሚሰጡ የህግ ትርጓሜዎች ለባለጉዳይ፣ ለዳኞች፣ ለህግ ባለሙያዎች፣ ለተመራማሪዎች ብሎም ለማህበረሰቡ በአጠቃላይ በወሳኝ መልኩ የአሳማኝነት ባህሪ ሊኖረው ይገባል። የሚወሰንባቸው ውሳኔዎችና የሚያስቀምጧቸው ትንታኔዎች ለብዙ ትችት መጋለጥ የለባቸው።

5.2. የህግ ትርጓሜ ባህሪ ከየህጉ ሰነድ አይነት ልዩነት መኖሩ

የህግ አተረጓጎም መሰረታዊ መርሆዎች በሁሉም የህግ ሰነዶች አተረጓጎም ጠቀሜታ ላይ የሚውሉ ቢሆኑም ከህጉ ምንጭና ባህሪ አንፃር የህግ ትርጉም አካሄድ በሰነዶቹ አይነት እንደሚከተለው ከፋፍሎ ማየት ይቻላል።

1. የህገ መንግስት ትርጓሜ(Constitutional interpretation)
 - ይህ ዘርፍ ባለፉት የህገ መንግስት የስልጠና ርዕሶች የተሸፈነ በመሆኑ የዚህ ስልጠና ትኩረት አይሆንም።

2. የዓለም አቀፍ ስምምነቶች ትርጓሜ (Interpretation of treaties) ይህ ርዕስ አሁን በያዘነው የስልጠና ርዕስ የሚካተት አይደለም፡፡
3. የዝርዝር ህጎች ትርጓሜ (Interpretation of statutes or legislations) በዚህ ውስጥም የሲቪል ህጎች (Private Laws)፣ የታክስ ህጎች፣ የወንጀል ህግ ፣ የአስተዳደር ህጎች ወዘተ የሚሸፈኑ ሲሆኑ እንደ ህጎቹ ልዩ ባህሪና ሁኔታ ልንከተለው የሚገባ ለየት ያለ የትርጓሜ መርህ ሊኖር እንደሚችል ተገቢው ግንዛቤ ሊያዝ ይገባል፡፡ የዚህ ማሰልጠኛ ዕሁፍ ሙሉ ትኩረትም የዝርዝር ህጎች ትርጓሜ በሚመለከት ይሆናል፡፡

ለንፅፅር ያክል የተወሰነ ማሳያ እንዲሆን የወንጀል ህጎች ትርጓሜና የታክስ ህጎች ትርጓሜ በአጭሩ እናያለን፡፡

5.2.1. የወንጀል ህጎችን ትርጓሜ በምንሰጥበት ጊዜ ልንከተላቸው የሚገቡ ዋነኛ መርሆዎች፣

- ❖ በጣም በጠባቡ እና በጥብቅ ሊተረጎም ይገባዋል (Construction to be strict)
- ❖ በማመሳሰል መተርጎም የማይቻል ነው (No Analogy)
- ❖ ትርጓሜያችን ትክክለኛነትና እርግጠኛነት የተሞላበት ሊሆን ይገባል፡፡ (interpretation to be correct and precise i.e a construction must be accurate, proper and just and not merely strict) almost all penal legislation leave a very little scope for a loose interpretation of words)
- ❖ መንታ አማራጭ ትርጓሜ ሲያጋጥመን አሉታዊ የሆነውን ፍቺ በመተው አዎንታዊ መፍትሄ የሚያመጣውን መከተል (suppression of mischief and advancement of remedy) if two possible and reasonable constructions can be put upon a penal provision the court must lean towards that provision which exempts the subject from penalty rather than one which imposes the penalty.
- ❖ የተፈጥሯዊ ፍትህ መርሆዎች ስራ ላይ ማዋል (Principles of natural justice must prevail) ፍ/ቤቶች የወንጀል ህግ ድንጋጌዎችን በሚተረጎሙበት ወቅት የሰው ልጅ የተፈጥሮ ፀጋ የሆኑትን የሰብአዊ መብቶችን የበላይነት በሚያሰፍን መንገድ ህጎቹን ሊተረጎማቸው ይገባል ማለት ነው፡፡ ምሳሌ:- ፍትሃዊና ሚዛናዊ የፍርድ ሂደት የሚያሰፍን፣ የተፋጠነ ፍትህ የማግኘት፣ የእኩልነት መርህ ወዘተ በወንጀል ህግ አተረጓጎም ትልቅ ድርሻ የሚሰጣቸው ናቸው፡፡

- ❖ በመያዝና ብርበራ ላይ የተደነገጉ ህገ መንግስታዊና የስነ ስርዓት ዋስትናዎች ሊተረጎሙ በጣም በከፍተኛ ጥንቃቄ መሆን ይገባዋል፡፡ (Provisions dealing with search and seizure to be construed carefully)
- ❖ የወንጀል ሃሳብ ክፍል በጥንቃቄ የመመርመር መለየት አሰራር ጠቃሚነት (Mens rea, i.e guilty mind to be construed carefully) the doctrine of mens rea, in essence had application to the law of crimes and in its later day development is taken as one useful rule of interpretation of criminal statutes.
- ❖ በሰነዱ ውስጥ የተዋሃደ ትርጓሜ መከተል (Follow harmonious construction) ይህ ማለት በማንኛውም የህጉ ይዘት ውስጥ በአንዱ ድንጋጌ የሰጠው ትርጓሜ በመላው የህጉ ይዘት ልንከተለው ይገባል እንጂ የተዘበራረቀና የተለያየ ትርጓሜ እየሰጠን መሄድ አይገባም፡፡

በታክስ ህጎች ሊተኮርባቸው የሚገባው መርሆዎች ስናይ ደግሞ

- ❖ በጠባቡ የመተርጎም መርህ (Strict construction) አስፈላጊነት፤
- ❖ በህጉ ለታቀፉት በሚያመች መተርጎም (Constriction favorable to the subject)
- ❖ ቴክኒካዊ የቃል ፍቺ ብልጫ ያለው ስለመሆኑ (The technical meaning of the word must prevail)
- ❖ በይሆናል ሊወሰድ የሚገባው ትርጓሜ ያለመኖሩ (Nothing should be implied or presumed) * ምክንያቱም ያልነበረ የታክስ መክፈል ግዴታን ስለሚፈጥር ነው፡፡
- ❖ ህጉ ከተቀመጠለት አላማና ግብ በተጣጣመ መንገድ የመተርጎም ሁኔታ (Every interpretation is perfect only when it gives effect to the real object and purpose of the legislation)
- ❖ ከታክስ ግዴታ የመሸሽ መንገድን በሚያስወግድ ሁኔታ ማየት (Interpretation giving rise or encouraging to the evasion of tax must be avoided by the court.)

*The primary rule is that no tax can be imposed unless there are words in the legislation clearly showing an intention to impose such tax on the subject.

5.3. የህግ ትርጓሜ ስልቶች በኮመን ሎውና በስኬል ሎው ስርአተ ህጎች

ከዚህ በላይ በአጭሩ እንዳየነው የምዕራቡ ዓለም የትርጓሜ ስልቶችና ደምቦች ተመሳሳይነት ቢኖራቸውም ልዩነታቸውም በቀላሉ የሚታይ አይደለም። ስለሆነም፤ የምንወያይባቸው ስልቶችና ደምቦች ከኤውሮጳው የህግ ቤተሰብ የተወሰዱትን ይሆናል።

ሬኔ ዳቪድ²⁷ የፈረንሳይ ህግን አስመልክተው አራት የትርጓሜ ስልቶችን ይዘረዝራሉ። እነዚሁም፤ 1ኛ/ ሰዋሰዋዊ ትርጓሜ (grammatical interpretation)፤ 2ኛ/ ሎጂካዊ ትርጓሜ (logical interpretation)፤ 3ኛ/ ታሪካዊ ትርጓሜ (historical interpretation)፤ እና 4ኛ/ ግብ ተመልካች ትርጓሜ (teleological or purposive interpretation) ናቸው።

የመረጥናቸው የትርጓሜ ስልቶች በቅደም ተከተል ከማብራራታችን በፊት ግን በኮመን እና በኮንቲኔታል ሎው ያሉትን ልዩነቶች በአጭሩ ለመዳሰስ እንሞክራለን።

ቀደም ባሉት አመታት እንግሊዝ በተለያዩ ህጎች የምትተዳደር ነበረች። በዘመኑ የነበሩትን ልማዶች መሠረት በማድረግ ጉዳዮችን የሚሰሙት ፍርድ ቤቶች ኳውንቲ ፍርድ ቤቶች (county courts) በመባል የሚታወቁ ነበሩ። ከእነርሱ ጉን ለጉን የመንፈሳዊ ፍርድ ቤቶች ጋብቻ የመሳሰሉትን ጉዳዮች በቤተ ክርስቲያን ህግ መሠረት ይዳኙ ነበር። ሌላውና ዋነኛው የንጉሱ ፍርድ ቤት የተባለው በዌስት ምኒስተር የተቋቋመው ፍርድ ቤት ነበር። ቀደም ሲል ይህ ፍርድ ቤት ንጉሱንና የቅርብ አማካሪዎችን የሚጨምር ችሎት ስለነበር ተራ ጉዳዮችን አያይም ነበር። በዚህ ፍርድ ቤት የሚታዩት ከፍተኛ ባለሥልጣኖችን የሚመለከቱ ወይም በአጠቃላይ የአገርን ሰላምና ፀጥታ ሊያናጉ ይችላሉ የተባሉትን ጉዳዮች ብቻ ነበር። ከጊዜ በኋላ ግን የእነዚህ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን እየሰፋ ሄዶ ስለነበር ሥልጣናቸውን ከጊዜ ወደ ጊዜ ወደ ማስፋት ገቡ። ከ1066 እስከ 1485 (የቱደሮች ዘመን መንግስት የተጀመረበት ዘመን ነው) በዚሁ መልክ የንጉስ ፍርድ ቤቶች የዳኝነት ሥልጣናቸውን ማስፋት ቀጠሉ። ይህ ዘመን ኮመን ሎ የልማድ ህጎችን በቀጣይነት የተካበት ጊዜ ነበር።²⁸ ፍርድ ቤቶች የየአካባቢውን ልማዳዊ ህግ በመመርመር ለመላዋ እንግሊዝ ይበጃል የሚሉትን በመቀበል ለመላዋ እንግሊዝ ህግ እንዲሆን እና የበታች ፍርድ ቤቶች ሁሉ በውሳኔው የተመለከተውን የህግ ደምብ (ratio descidendi) ወደፊት ለሚያጋጥሟቸው ጉዳዮች እንደ ህግ

²⁷ David Rene, French Law, Its structure sources and methods (kindred Trans) ያልታተመ ገፅ Vi---8 እና ተከታዮቹ

²⁸ David, Rane. And Briarley, John. Major Legal Systems in the world Today (2nd ed. 1978), page 286-292 (ይህ ማጣቀሻ አቶ መስፍን ገ/ሀይወት ቀደም ሲል ለዳኞች ስልጠና ካዘጋጁት ዕሁፍ የተገኘ ነው።)

እንዲጠቀሙባቸው ተደረገ (Stare decisis)። የንጉሱ ፍርድ ቤት በዚህ መልክ ሥራውን ለዘመናት ቀጠለ። በእነዚህም ጊዜያት ኮመንሎ ተብሎ የሚታወቀውን የራሱ መርሆዎችና ቴክኒኮች ያሉት ሥርዓተ ህግ ለማቆም በቃ። ከንጉሱ ያላቸው ድጋፍና ፍትህንና ህግን በብቸኝነት ይዘው በመቀጠላቸው ተሰሚነታቸው እጅግ እየዳበረ ሄደ። ህጉን የማውጣትና የማሳደግ ክንዋኔያቸውም በተጠናከረ መልኩ ቀጠለበት፤ ጥሩ ውጤትም አስመዘገበ።²⁹

ለኮመን ሎው እድገት መሠረት የሆነው ከዚህ በላይ የጠቀስናቸው የፍርድ ቤቶች ህግ የማውጣት ሥልጣን የሚመሠረትበት የስታሬ ዴሳይሲስ ወይም የፕሬሲዳንስ አሠራር ነው። አሰራሩን በአጭሩ እንመልከት። ዳኛው አንድ ጉዳይ ሲቀርብለት የባለ ጉዳዮቹን ክርክሮችንና ማስረጃዎች በመመርመር ለጉዳዩ መፍትሄ ያመጣል የሚለውን የህግ ደምብ (“legal rule”) ምን መሆን እንዳለበት ይወስናል። በዚህም መሠረት ለጉዳዩ መፍትሄ ይሰጣል። ይኸው የህግ ደምብ ራሱ ውሳኔውን የሰጠው ፍርድ ቤትና የበታች ፍርድ ቤቶች ሁሉ ተመሳሳይ ጉዳዮች ሲያጋጥሙዋቸው እንዲከተልዋቸው ይገደዳሉ። ለምሳሌ፦ ዳኛው አንድ ጉዳይ ሲቀርብለት ለጉዳዩ ተገቢ ነው የሚለውን፤ ድንጋጌ ፈልጎ ማግኘትና መወሰን አለበት። የሚያፈላልገውም ቀደም ሲል በተመሳሳይ ጉዳዮች የተሰጡትን ውሳኔዎች ነው። በተለይ የፍርዶች የህግ ድንጋጌዎች (ratio decidendi)። ያገኘው ህግ ሊያዘው ጉዳይ የሚያገለግል ሆኖ ካገኘው ይህንን ተፈፃሚ ያደርጋል። በሁለት ጉዳዮች መካከል በቂ የፍሬ ነገር (fact) ልዩነት ካገኘበት ግን ለአዲሱ ጉዳይ የሚሰጠው ውሳኔ ከቀድሞው ይለየዋል። የኮመን ሎው ዳኞች ለመለየት ሥራቸው የሚያገለግልዋቸው አያሌ ስልቶችንም ፈጥረው እናገኛቸዋለን።³⁰ ላለፈው ውሳኔ መሠረታዊ ምክንያት የሆነው ሀሳብ (Ratio decidendi) የአሁኑን ክርክር የሚሸፍን ሆኖ ካልተገኘ ዳኛው ከዚህ የተለየ ውሳኔ ይወስናል። የድሮው ከአሁኑ የሚለይበትን ምክንያትም ይገልጻል። ባጭሩ ዳኛው ሥራውን የሚያከናውነው በፍርድ ውሳኔዎች ዙሪያ ነው።

የኮመን ሎው ዳኞች እስከ 1832 ድረስ የህግ አውጪነትና የዳኝነት ሥራውን በማጣመር ሲያከናውን ከቆዩ በኋላ በእንግሊዝ አገር የፖርላማ ህጎች (Statutes) ማውጣት ጀመሩ። ዳኞቹ ህጎቹን ተፈፃሚ ማድረግ የግድ ቢሆንባቸውም የተፈፃሚነት ወሰናቸውን ለማጥበብ ከመሞከር አልባዘኑም ነበር።

²⁹ ከዚህ በላይ የተጠቀሰው መፅሐፍ ገፅ.

³⁰ Zweigert-Kotz. An Introduction to comparative law (3rd ed.; 1994) , page 260

“የእንግሊዝ ዳኞች ፖርላማ የሚያወጣቸውን ህጎች አስፈላጊነት ቢያምኑም፤ እነዚህ ህጎች ተወዳጁን ኮመንሎ ለማፈራረስ የወጡ ክፉ ነገሮች እንደሆኑ አድርገው በመመልከታቸው በተቻለ መጠን የህጎቹን ተፈጻሚነት ለማጥበብ የሚያስችሉ የትርጓሜ ደምቦችን ፈጠሩ። የዚህ ምክንያቱ፤ ፖሎክ፤ እንዳሉት ፖርላማው ህጎችን የሚያወጣው ያለውን ህግ ወደ ባለ ደረጃ የሚያወርድ ነው ከሚል እምነትና፤ ይህ በመሆኑም የዳኞች ተግባር ይህንን አፍራሽ ጣልቃ ገብነት የሚያስከትለው ጉዳት ለመከላከል በተቻለ መጠን የጠበበ መድረክ እንዲኖራቸው ማድረግ አንዱ ዘዴ መሆኑን ያመነበት ስለነበር ነው³¹

ከላይ በጥቅሉ እንደተመለከተው የእንግሊዝ ዳኞች ዓላማ ኮመን ሎው ተፈጻሚ የሆነበት መድረክ መጠበቅ ህጎች የኮመን ሎው መርሆችን ለማፍረስ አይወጡም በሚል አመለካከት የህጎቹን ተፈጻሚነት ወሰን (scope of application) በእጅጉ ለማጥበብ መሞከር ነው። የህጎቹ ግብ ኮመን ሎውን ለመጋፋት አይደለም ከሚለው ደምባቸው በተጨማሪም ህጎች ቃል በቃል (literal) መተርጎም አለባቸው የህግ አውጪውም አሳብ መመንጨት ያለበት ከህጉ (legal text) ምንባብ ብቻ ነው የሚል የትርጓሜ ደምብ አወጡ³²። ይኸው ድንጋጌ ወደፊት ሰዋሰዋዊ ትርጓሜ በመባል ከሚታወቀው የተለየ አይደለም። የኮንቲኔንታል ሎው ዳኞች ሰዋሰዋዊው ዘዴ በቂ ባልሆነ ጊዜ ሌሎች ዘዴዎችን ሲከተሉ እንግሊዞች ግን እስከ ቅርብ ጊዜ ድረስ ከሞላ ጎደል በምንባብ ላይ ብቻ ከተመሠረተ የትርጓሜ ዘዴ ሳይወጡ ቆይተዋል። በአሁኑ ጊዜ በተለይም በዩናይትድ ስቴትስ ግብ ተመልካች (purposive) የሆነ የትርጓሜ ሥልት መከተል ቢጀምሩም የዳኞቹ አመለካከት አሁንም ከኮመን ሎው ጠበብ ያሉ አሠራሮች የፀዳ አይደለም። በዩናይትድ ስቴትስ በምንባብ ተከታዮች (textualists) እና በዐውዳውያን (contextualists) መካከል የሚካሄደው ክርክር ምንጩም ይህ የታሪክ ሂደት ነው።

የአውሮፓ ሕግ የተከተለው ተቃራኒውን መንገድ ነው። ፈረንሳይን በምሳሌነት ብንመለከት እስከታላቁ የፈረንሳይ አብዮት ጊዜ ድረስ ሕጎችዋ ከስፍራ ስፍራ የተለያዩና ተመሳሳይነት

³¹ በዚሁ መፅሀፍ ተመሳሳይ ገፅ

“The judges used to see statutes as being evil a necessary evil no doubt, which disturbed the lovely harmony of the common law and they devised rules of statutory construction which, as Pollock observed. Obviously stemmed from the conviction that parliament changes the law for the worse and the business of the judges is to keep the mischief of its interference within the narrowest possible bounds”

³² Ibid- page 265.

ያልነበሩዋቸው ነበሩ። ዳኞችም እንደየአካባቢያቸው ሲሰሩ በመቆየታቸው እንደእንግሊዝ ዳኞች አንድ መልክ ያለው ሥርዓተ ሕግ ለመፍጠር አልተቻላቸውም ነበር። የፈረንሳይ አብዮት ሲከሰትም ዳኞች በሕዝብ ዘንድ ተሰሚነት ለማግኘት አልበቁም ብቻ ሳይሆን በአድሃሪነት የሚታዩም ነበሩ። ስለዚህ በዚህ ዘመን ለፈረንሳይ ዘመናዊ ሕግ እንዲኖራት ካስፈለገ ብቸኛው መንገድ በሕግ አውጪው አካል አማካይነት አዲስ ሕግ እንዲወጣ ማድረግ ነበር። የፈረንሳይ ኮድ ናፖሊዮን ወይም ኮድ ሲቪል በመባል የሚታወቀው የግል ሕግ ኮድ እንዲዘጋጅና እንዲታወጅ የተደረገውም ከዚህ አመለካከት በመነሳት ነበር።

የፈረንሳይ ባለሙያዎች ኮድ ለማዘጋጀት ባደረጉት ሙከራ፣ በዳኞች አማካይነት የተፈጠረ ሥርዓተ ሕግም አልነበረምና" የሲቪል ኮድ አዘጋጆች በምንጭነት የወሰዱት በዘመኑ በዩኒቨርሲቲው የጥንት ሮማውያንና በተለይም የጁስትኒያንን ኮዶች መሰረት በማድረግ ምሁራን ያበለፀጉትን ሥነ ሕግ ነበር። በሌላ አነጋገር የእንግሊዝ ኮመን ሎው ዳኞች ለዘመናት በሚሰጥዋቸው ውሳኔዎች በልዕሳ ለብቃት የደረሰ ሲሆን፣ የፈረንሳይ (እንዲሁም የጀርመኑ)ኮንቲኔንታል ሎው ግን ምሁራን በምርምር በደረሱባቸው ረቂቅ(Abstract) መርሆዎች ቴክኒኮች ላይ ተመስርቶ ነበር ለማድረግ የቻለው። እነዚህ ታሪካዊ ሂደቶች የልዩነት መሠረት ሆነው ቆየተዋል። በአሁኑ ጊዜ በብዙ መስክ የመመሳሰል ሁኔታ ቢታይም ልዩነቶቹ እንደቀጠሉ ናቸው።

ዴቪድ የፈረንሳይና የእንግሊዝ ሕግ ልዩነት ሲያብራሩ እንደሚከተለው ይላሉ።³³

የእንግሊዝ ሕግ ከዳኞች የፍርድ ውሳኔዎች የመነጨ በመሆኑ፣ የእንግሊዙ የሕግ ደምብ (legal rule) በፈረንሳይ የሕግ ባለሙያ ከሚያውቀውና በምሁራን ከተቀነባበረው ወይም በሕግ አውጪው ከተደነገገው የሕግ ደምብ ("regle de droit")የተለየ ነው። የአቀራረቡ አጠቃላይነት በኮንቲኔንቲዩ የሕግ ደምብ ጋር ሲነፃፀር በዝቅተኛ ደረጃ ያለ ለመሆኑ በጣም ግልፅ ነው።

ከዚህ ለመገንዘብ የምንችለው በሁለቱ ሥርዓተ ሕጎች መካከል ያለው ዋነኛው ልዩነት የሕግ ድንጋጌዎች የአጠቃላይ ደረጃ ነው። የኮመን ሎ ቴክኒክ በዝቅተኛ የአጠቃላይ ደረጃ የተወሰነ ሲሆን የኮንቲኔንታል ግን አጠቃላይነትና ርቀት (abstraction)ጎልቶ የሚታይበት ነው። አሁንም ዴቪድ³⁴

³³ David, Rene በግ.ማ.ቁ17 የተጠቀሰው፤ ገፅ 335

³⁴ David, Rene & Briarley John ገፅ 259

እንደ ሮማኖ ጀርማኒክ አመለካከት አንድ ኮድ ሊታሰብ የሚችለው ተጨባጭ ጉዳይ (case) ሁሉ ሊሸፍኑ የሚችሉ ድንጋጌዎችን ይዞ እንዲገኝ ለማድረግ መሞከር አይገባም። መሞከር የሚገባው ሊነሱ የሚችሉ ክርክሮች ሁሉ በተቻለ መጠን ቀላል በሆነ መንገድ መፍትሔ ሊያስገኝ የሚችል የተቀነባበረ የአጠቃላይ ድንጋጌዎች ሲስተም ለመዘርጋት ነው።*

የፍትሐብሔር ሕጎችንም በዚህ መንፈስ የተዘጋጀ ለመሆኑ አዘጋጁ ዴቪድ ገልፀውታል። ከዚህ መንገዝብ የሚገባን ከዚህ ቀጥለን የምንመለከታቸው የአተረጓጎም ስልቶች ከኮዶቻችን አዘገጃጀት ጋር የሚጣጣሙ መሆናቸውና ድንጋጌዎችን በጠባቡ ሳይሆን በስፋት እንድናይ የሚያግዙና የሕጎችን ውስብስብነት ለመፍታት የሚያግዙ መሆናቸውን ነው።

ከዚህ በመቀጠል በቀጥታ ወደ ተለያዩ ትርጓሜ ስልቶች እናልፋለን። በዚህ ዕሁፍ የምንዳስሳቸው ዋነኛ የትርጓሜ ስልቶችም የሚከተሉት ናቸው።

- ❖ ሰዋስዋሚ ትርጓሜ(Grammatical interpretation)
- ❖ ሎጂካዊ ትርጓሜ(Logical interpretation)
- ❖ ታሪካዊ ትርጓሜ(Historical interpretation)
- ❖ ግብን የተከተለ ትርጓሜ(Purposive or Teleological Interpretation)

5.3.1 ሰዋስዋሚ ትርጓሜ(Grammatical Interpretation)

የትርጓሜ ስልቶችን ከማብራራታችን በፊት ምናልባት “ትርጓሜ” ስንል ምን ማለታችን መሆኑን መግለፅ ይኖርብናል። የሕግ ትርጓሜ ስንል የተለያዩ መርሆዎችንና ደምቦች (Principles and rules)በመጠቀም የሕግ ድንጋጌዎች ፍቺ (meaning) ማረጋገጥ ማለታችን ነው።³⁵

የሕግ ምንባብ(a statutory text)አዘገጃጀት ያላቸው የሕግ ኃይለ ቃሎች መሆናቸውን በቅድሚያ መገንዘብ ያስፈልጋል።³⁶ እንዲሁም ስለ ሕግ ትርጓሜ ለመረዳት በሕግ አተረጓጎምና በውል

*“According to the Romano- Germanic nation, a Code should not attempt to provide rules that are immediately applicable to every concrete case. But rather an organized system of general rules from which a solution for any given problem may be easily deduced by as simpler a process as possible.”

³⁵ Botha C.S. Statutory Interpretation (1996) ገፅ 1

³⁶ Banks, እና ሌሎች ከላይ በግ.ማ.ቁ.22 የተጠቀሰው ፤ ገፅ 292

አተረጓጎሙ ያለውን መመሳሰል ማጤን ተገቢ ይሆናል።³⁷ በተለይም በፍትሐብሔር ሕጎችን ከተሰጠው የውል ትርጓሜ ውጪ ሌላ የትርጓሜ ሕግ ስለሌለንና እነዚህንም ደምቦች የኸረፊር ክስቸኖቪችን ተከትለን ስለምንመለከታቸው ስለውል አተረጓጎም ከሕግ አተረጓጎም ጋር ጎን ለጎን ማሰቡ ጠቃሚነት ይኖረዋል።

ከላይ ለመግለፅ እንደሞከርነው የትርጓሜ ቀዳሚ መነሻ የሕጉ ምንባብ ነው። የሕግ ምንባብ ብቸኛው የዳኝነታዊ ትርጓሜ መሰረት መሆን እንዳለበት ወይም እንደሌለበት በሚመለከት በባለሙያዎች በተለይም በዳኞች መካከል ልዩነት እንዳለ ይታወቃል። ሆኖም ማንኛውም ቢሆኑ ከምንባቡ ይጀምራሉ። ከዚህ ምንባብ ጨርሶ መውጣት ከትርጓሜ አልፎ ሕግ ማውጣትን እንደሚያጠቃልል ለሚገነዘቡ ምንባቡ የሚያበጃቸውን ገደቦች ላለማለፍ ይጠነቀቃሉ። ሁሉም እንደመግቢያ በራሳቸው የሚገለገሉት በምንባቡ ነው። በመሆኑም ፍቺን ለማረጋገጥ ስንነሳ የመጀመሪያው ተግባራችን ማንበብ ነው። እንዲያውም ኸረፊር (በኋላ የዩናይትድ ስቴትስ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ) ፍራንክፈርተር እንዳሉት አንባቢው ሶስት መመሪያዎችን መከተል አለበት" 1ኛ ማንበብ፣ 2ኛ ማንበብ፣ 3ኛ ማንበብ። (Reading repeatedly) ይህ አባባል የሕግ ድንጋጌዎች እንደተራ ፅሁፍ በችኮላ ሳይሆን እጅግ በጥንቃቄ መነበብ ያለባቸው መሆኑን አበክሮ ለመግለፅ ነው። ስለዚህም አንድ ዳኛ የአንድ የሕግ ምንባብ ሲቀርብለት በመጀመሪያ ማድረግ ያለበት ደጋግሞ በጥንቃቄ ማንበብ ነው። በአንድ ቋንቋ የተፃፈን ምንባብ ወይም ፅሁፍ ለመረዳት የሚቻለውም ለቃላቱና ሐረጎቹ ተራ ፍቺያቸውን በመስጠትና በዐነገሩ ውስጥ ያላቸውን ቦታ የስዋሰውና የአግባብ (grammar and syntax) ደምቦችን በመከተል ነው። በዚህ ተራ መንገድ የሚገኘው ፍቺ ነው ስዋስዋዊ ትርጓሜ የሚባለው። የዚህ ስልት ዋነኛ ደምብም ተርጓሚው ወይም ዳኛው ለድንጋጌው ቃላትና ሐረጎች ተራ ፍቺያቸውን ይሰጣቸዋል። ምናልባት ድንጋጌው ቴክኒካዊ ቃላት የያዘ ቢሆን ግን እነዚሁ ቃላት ቴክኒካዊ ፍቺያቸውን ይሰጣቸዋል የሚል ነው። ይህም ማለት የሕግ አውጪውን ሃሳብ ወይም ፈቃድ (intention) ከግምት ውስጥ ባለማስገባት ቃላቱ በራሳቸው የሚያስተላልፉትን መልዕክት ወይም ፍቺ ማፈላለግ ያሻል ማለት ነው። ይህ መንገድ በመከተል ዳኛው (ተርጓሚው) የድንጋጌው ፍቺ ግልፅ ሆኖ ሲያገኘው የሕግ አውጪው ሀሳብ ይኸው ነው ብሎ በመደምደም ድንጋጌውን ተፈፃሚ ማድረግ ይኖርበታል።

ይህ ደንብ በፍትሐብሔር ሕግ ቁ 1733 ስለውል ከተነገረው ተመሳሳይነት አለው። “ውለታዎች ግልፅ በሆኑ ጊዜ ግልፅ ሆኖ ከሚሰማው በመራቅ የተዋዋዮቹ ፈቃድ ምን እንደነበረ ዳኞች

³⁷ Krocunowicz.g በግ.ማ.ቁ 19 የተጠቀሰ፣ ገፅ 317.

ለመተርጎም አይችሉም ይላል። የፍትሐብሔር ሕግ ቁ 1733 ውሉ በሚለው ፈንታ ሕግ የሚለውን ብንተካ የሰዋስዋዊ ትርጓሜን ፍቺ እናገኛለን። ሰዋስዋዊ ትርጓሜ የሚለው ስያሜ ከታሪካዊ አሰያየም የተነሳ ትርጓሜ ቢሰኝም ትርጓሜ የሚከለክልበት መርህ ነው ለማለት ይቻላል። ጠቃሚነቱ ምናልባት ለንባቡም ደምቦች አሉት የሚለውን ሀሳብ ለማስረገጥ ይሆናል።

ለቃላትና ሐረጎች ተራ ፍቺያቸውን እንሰጣቸዋለን(“Ordinary Meaning) በሚለው መርህ ሥር ያሉት የቋንቋ ደምቦች ብቻ ናቸው። ይህም ስዋስውንና አገባብን(የቃላት ድርድራ ደምብን)ያካትታል። ሕጎች ግን ተራ ቃላትን ብቻ አይጠቀሙም። የሕጉ ዓላማ አንድ የተለየ ሙያን የሚመለከት ሊሆን ይችላል። ቃላቱም በመጀመሪያ እይታ ተራ ቢመስሉም ልዩ ወይም ቴክኒካዊ ፍቺ ያላቸው ሊሆኑ ይችላሉ። በዚህ ጊዜ ለቃላቱ ተራ ፍቺያቸውን ሳይሆን ቴክኒካዊ ፍቺያቸውን ለመስጠት እንገደዳለን። ለቃላት ተራ ፍቺያቸውን መስጠት አለባቸው ከሚለው መርህ የሚመነጨው ሌላው ደምብ በምንባቡ (ድንጋጌው) ላሉት ቃላት ሁሉ ፍቺ መስጠት ያስፈልጋል የሚለው ነው። በሌላ አነጋገር(“redundant and superfluous) ሆነው መገመት የለባቸውም።³⁸ ሆኖም ሕግ አርቃቂዎች ፍፁም አይደሉምና አስፈላጊ ናቸው የሚልዋቸው አሳቦች እንዳይቀሩባቸው ሲጠነቀቁ አላስፈላጊ ድግግሞሽ ሊፈፀሙ ይችላሉ። ይህ ሲሆን ዳኞች ይህን ድግግሞሽ ማስቀረት ይኖርባቸዋል። ማለትም ድጋሚውን አሳብ ለያዘው ቃል ወይም ቃላት ፍቺ መስጠት አይኖርባቸውም። በሌላ አነጋገር ለእያንዳንድ ቃል ፍቺ መስጠት አለበት የሚለው ደምብ ፍፁም(absolute)አይደለም። ለዚህም አንዱ ምክንያት ሕግ ዋጋ ቢስ ቃላትን አያካትትም የሚለው ግምት (Presumption)ነው።³⁹

ቃላት ተራ ፍቺያቸውን መስጠት አለባቸው ሲባል የሚነሳ አንድ ጥያቄ ያጋጥማል። ቃላት ከጊዜ ወደ ጊዜ ፍቺያቸው ሊለወጥ ይችላል። ስለሆነም ሕጉ ሲወጣ ቃላቱ የነበራቸው ፍቺና ለትርጓሜ ሲቀርቡ ያላቸው ፍቺ የተለያየ ሊሆን ይችላል። በዚህ ሁኔታ ዳኛው መከተል ያለበት ሕጉ ሲወጣ የነበረውን ፍቺ ነው ወይስ ሕጉን በሚተረጉምበት ጊዜ ያለውን ፍቺ? በኮመን ሎ አገሮች ሕጉ ሲወጣ የነበረውን ፍቺ መስጠት ይገባል የሚል ደምብ የመከተል አዝማምያ ሚዛን ደፍቶ ይታያል። ይህንን ደምብ የሚቃወሙ ባለሙያዎች ሕግ የሚወጣው ከወጣበት ቀን ጀምሮ ለወደፊት ተፈፃሚነት እንዲኖረው በመሆኑ ሕጉ ከጊዜው ጋር ተጣጥሞ ፍፃሜ ማግኘት

³⁸ Botha C.J. በግ.ማ.ማቁ. 35 የተጠቀሰ ፤ ገፅ 27

³⁹ Botha ገፅ 45

ስለሚገባው ቃላቱ ጉዳዩ በቀረበበት ጊዜ ያላቸውን ፍቺ መያዝ አለባቸው ይላሉ።⁴⁰ ልዩነቱ እንደቀጠለ ሲሆን ይህ ጉዳይ በኛ በኩልም ግብ ተመልካች (teleological) ትርጓሜን ስንመለከት እንመለስበታለን።

ሌላው የሚተኩርበት የትርጓሜ ደምብ በሕጉ ከተመለከቱት ቃላት በላይ መጨመር ወይም መቀነስ አይገባም የሚለው ነው። ዳኞች ሕግ አውጪው ያለውን ቃል መከተል እንጂ ሕግ አውጪው ለምንም ምክንያት ይሁን ሳይል የቀረውን ማሟላት ወይም ካለው ቀንሶ ማስቀረት አይገባቸውም። ይህ ደምብ የሚያገለግለው ስዋሰዋዊ ትርጓሜን ስንከተል ብቻ መሆኑ ግን ሊጤን ይገባዋል። ምክንያቱም በሌሎች የትርጓሜ ስልት ይህ ደንብ ሙሉ በሙሉ ተግባራዊ ስለማናደርግ ነው

5.3.2 ሎጂካዊ ትርጓሜ

አንድ ዳኛ ስዋሰዋዊ ትርጓሜን መሰረት በማድረግ ምንባቡን ከመረመረ በኋላ፣ 1ኛ/ግልፅ ፍቺ ያለው 2ኛ/ ከአንድ ወይም ከዚያ በላይ ፍቺዎች ያሉት ወይም አሻሚ 3ኛ/ የቀረበለትን ጉዳይ ለመፍታት የማያስችለው ሆኖ ሊያገኘው ይችላል። ፍቺው ግልፅ በሆነ ጊዜ (When the law is clear) ድንጋጌው ተፈፃሚነት እንዲያገኝ ያደርጋል። ወደ ሁለተኛው ወይም ወደ ሶስተኛው ድምዳሜ ከደረሰን ግን ከህጉ ምንባብ (ቃል) በመውጣት የትርጓሜ ሥራ ማከናወን ይጠበቅበታል። በሌላ አነጋገር ትክክለኛ ፍቺውን ለማረጋገጥ የትርጓሜ ስልቱን ለመለወጥ ይገደዳል። በመጀመሪያ መከተል የሚገባው የትርጓሜ ስልት ሎጂካዊ ትርጓሜ የሚባለው ነው።

ይኸው ስልት እንደሚከተለው በአጭሩ ሊፈታ ይችላል። ሎጂካዊ ትርጓሜ ማለት ተርጓሚው (ዳኛው) ድንጋጌው አሻሚ ሆኖ ወይም አጥጋቢ ሳይሆን ያገኘው እንደሆነ ከድንጋጌው ተራ ቃላት ፍቺ በመውጣት የሀገሩ ሥርዓተ ሕግ ያቀፋቸውን ድንጋጌዎች በሙሉ በወድድነት በመጠቀም አገናዝቦ በመመርመር ሎጂካዊ በሆነ ዘዴ አንድ ግልፅና አጥጋቢ ፍቺ ላይ ለመድረስ መሞከር ነው።⁴¹ ይህንን መርህ(Principle) ወይም ስልት መሰረት በማድረግ የትርጓሜ ሥራን ስናከናውን ለሎጂክና ለጥቂት መሰረታዊ የትርጓሜ ደምቦች መገዛት ይኖርብናል። ሎጂካዊ ትርጓሜ በምንጠቀምበት ጊዜ አንድ ሌላ ጥንቃቄም ማድረግ ያለብን የተለያዩ የሕግ ዘርፎች የተለያዩ የትርጓሜ ዘዴን ይጠይቃሉ። የወንጀል ሕግ ለምሳሌ ለተከላከሉ በሚጠቅም መልኩ ጠቦ መተርጎም ይገባዋል ይላል የትርጓሜ መርሁ። በትርጉም ሰብስቦ አዲስ ወንጀል ላለመፍጠር ጥንቃቄ

⁴⁰ Botha – ገፅ 47

⁴¹ Botha – ገፅ 46

ማድረግ ግን እንደሚገባም ይደነግጋል። ለምሳሌ የወ/መ/ሕግ ቁ 2/1/ን ይመለከታል። የታክስ ሕግም ተመሳሳይ የትርጓሜ ስልት ይጠይቃል። በአንፃሩ የፍትሐብሔር ወይም የአስተዳደር ሕግ ለሎጂካል ትርጓሜ ሰፊ ዕድል ይሰጣል። ስለዚህ የትርጓሜ ሥራን ከመጀመራችን በፊት የሕግ ምደባ ተግባር(Classification)ማከናወን ይጠበቅብናል። የምደባው ውጤት መሰረት በማድረግም እንደየህጉ አይነትና ባህሪ የሎጂካዊ ትርጓሜ ስልትን ተፈፃሚ ማድረግ ይኖርብናል።

የሎጂካዊ ትርጓሜ ደምቦች ከተባሉት መካከል ጥቂቶቹን እንመልከት። ዋና ዋናዎቹ በፍትሐብሔር ሕግ ቁ 1736 (1) እና እንዲሁም በ 1737 ተመልክተዋል። እንደሚከተለው ይነበባሉ።

ቁ. 1736(1) የውል ቃሎች እርስ በርሳቸው ስለመተርጎም

1. በውሉ መሰረት እያንዳንዱን ክፍል የሚገባውን ትርጉም በመስጠት የውል ቃሎች ሁሉ አንደኛው ክፍል በአንደኛው አነጋገር ይተርጎማል።
2. ሁለት ፍቺ ለሚያሳዩት ውለታዎች ትርጉም የሚሰጠው ለውሉ ጉዳይ ይበልጥ በሚስማማው አኳኋን ነው።

ቁ 1737 ውጤት ያለው ትርጉም

አንድ ስምምነት ሁለት ፍቺ የሚያመጣው ሲሆን መቀበል የሚገባው ፍሬ ነገር ሊሰጥ ከማይችለው አኳኋን ይልቅ ተጨባጭ ውጤት ሊሰጥ በሚችለው አኳኋን ነው።

የሕጉን ቁጥር 1736/1/ ውል የሚለውን ሕግ በሚል በመተካት ሲነበብ የሕግ ድንጋጌዎች አንዱ በአንድ አማካይነት ይተረጎማሉ። እያንዳንዱ ድንጋጌም ከጠቅላላው ሕግ ጋር የሚጣጣም ፍቺ ይሰጠዋል ይላል። ይህ የሎጂካዊ ትርጓሜ አንድ ደምብ ትርጓሜ አውዳዊ መሆን እንደሚገባው ያመለክታል። አንዱ ድንጋጌና በድንጋጌዎች ሁሉ መካከል ግንኙነት መኖርንና አንዱ ከሁሉም ሁሉም ከአንዱ ጋር መጣጣም መኖሩን ያውጃል።

የዚህ ቁጥር ንዑስ ቁጥር(2) ድንጋጌው ቃላት አሻሚ ሆነው ሲገኙ ከየሚሰጠው ፍቺም ለሌሎች ድንጋጌዎች ከሚሰጡት ፍቺዎች ጋር ከሎጂክ አኳያ የተስማማ መሆን አለበት” የሚል ነው።⁴² ከዚህ ደምብ ሁለት ነገሮችን እንገነዘባለን። አንደኛ ተርጓሚው ሕግ አውጪው ከዚህ በፊት ከስዋስዋዊ ትርጓሜ ጋር በማያያዝ እንደተመለከተው ፍቺ አልባ ድንጋጌዎችን እንደማይደነግግ የሚያመለክት ሲሆን ሁለተኛውና አንዱ ድንጋጌ ከሁሉም ሁሉም ከአንዱ የሚጋጩ ድንጋጌዎችን ለማወጅ ፈቃዳቸው እንደማይሆን አምነን መቀበል ያለብን መሆኑን የሚያስገነዝብ ነው።⁴³ በአጭሩ ሎጂካዊ ትርጓሜ በባህሪው አውዳዊ (Contextual) ትርጓሜ ነው። የሚተረጎመውን ድንጋጌ የሚመረምረውም በተናጠል ሳይሆን ከሕጉ ዐውድ ጋር በማገናዘብ ነው። በዚህ የአተረጓጎም ስልት ደረጃ ግን ከተባፈው ሕግ ዐውድ ውጪ መውጣት ተገቢ አይደለም።

ሎጂካዊ ትርጓሜ ከአዘገጃጀቱ ባህሪ የተነሳ ለኮድ ትርጓሜ በእጅጉ ተስማሚ ነው። የኮድ ድንጋጌዎች ያጠቃላይነት ባህሪ ያላቸው ከመሆናቸውም በላይ እርስ በርስ እንዲጣጣሙ ተደርገው በጥንቃቄ የተቀነባበሩ በመሆናቸው ባብዛኛው ከስዋስዋዊ ትርጓሜ ይልቅ ሎጂካዊ ትርጓሜ ይሰማማቸዋል። ይህ ግን ዳኞች ድንጋጌዎች ግልፅ ለመሆናቸው እርግጠኛ ሆነው እያለ ወደ ሎጂካዊ ዘዴ ይሸጋገራሉ ማለት አይሆንም።

የሕጎቻችን እምብርት ኮዶች እንደመሆናቸው መጠን ስለኮድ ትርጓሜ ላይ አትኩረን መነጋገር ጠቃሚነት ይኖረዋል። እንደአጋጣሚ ሆኖ ለመወያያ የሚሆነን በጣም ግሩም የሆነ መጣጥፍ ንግግር ስትራውስ ቸረውናል።⁴⁴ ስለዚህ “የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግን ስለመተርጎም” በሚል ርዕስ የተዘጋጀው መሰረት በማድረግ ስለኮድ ትርጓሜ በመቀጠል እንመለከታለን። ለመሆኑ ኮድ በምን መልክ የተዘጋጀ ሕግ ነው መልሱን ስትራውስ ይሰጡናል።⁴⁵

ኮድ የሚለውን አገላለፅ በአንድ የሕግ ዘርፍ፣ ለምሳሌ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሊጠቃለሉ የሚገባቸውን ድንጋጌዎች በመላ በግልፅና በተቀናጀ መልክ (Clearly and Systematically)

⁴² Witten, wray, በግ.ማ.ቁ 20 የተጠቀሰው ላይ፤ ገፅ 14 እንዲሁም Rene David (French Law, Its Structures Methods)

⁴³ Witten, wray, በግ.ማ.ቁ20 የተጠቀሰው ላይ፤ ገፅ 18 እንዲሁም Rene David (French Law, Its Structures Methods)

⁴⁴ Straus ,peter L- ገፅ 375 እና ተከታዮቹ ይህ ፅሁፍ በጣም ጠቃሚ በመሆኑ ዳኞችም ሆኑ ሌሎች የሕግ ባለሙያዎች ደጋግመው ሊያነቡት የሚገባ እና ከፍተኛ እውቀት ሊያስገኝ የሚችል ነው።

በማሰባሰብ በአንድ ሰው ወይም በአንድ ውሁድ የአርቃዊዎች ቡድን የተዘጋጀ የሕግ መፅሐፍን በመግለፅ የሚያገለግል ነው።⁴⁵

ከሕጉ ይዘት (subject matter) ጋር ይበልጥ ይመሳሰላል የሚባለው ፍቺ በመምረጥ ይተርጎማል ይላል። የሕጉ ቁጥር 1737ም ሁለት ፍቺ ሊሰጣቸው የሚችሉ ድንጋጌዎች ሲያጋጥሙ ድንጋጌው ውጤታማ እንዲሆን ከማያስችለው ይልቅ ውጤታማ የሚያደርገው ፍቺ በመምረጥ መተርጎም እንደሚገባ ይደነግጋል። ረይዊትን ⁴⁸ እነዚህ ደምቦች በሌሎች ሥርዓተ ሕጎች ተቀባይነት ባገኘ አንድ አጠቃላይ ደምብ ሊካተቱ እንደሚችሉ ይገልጻል። ይኸውም አንድ ሕግ(Statute) ሲተረጎም እያንዳንዱ የሕጉ ድንጋጌ ፍቺ ሊሰጠው ይገባል። ለእያንዳንዱ ድንጋጌ ከዚህ አባባል 1ኛ/ኮድ አንድ የሕግ ዘር መያዝ ያለበትን ድንጋጌዎች የሚያካትት መሆኑን፣ 2ኛ/ በኮንሰሊዴሽን /የተጠቃለሉ/ ሕጎች በተለየ ሁኔታ የተቀነባበረና ውሁድነት ያለው መሆኑን ያስገነዝበናል። ይህ የኮድ ገፂ ተፈላጊውን ሕግ ፈልጎ ለማግኘትና ሕጉን ሎጂካዊ በሆነ ዘዴ ለመተርጎም አመቺ ነው። አመቺ ነው የሚባለው ለምንና እንዴት እንደሆነ ቀጥለን እንመለከታለን።

1. አግባብነት ሊኖረው የሚችለውን ድንጋጌ ፈልጎ ስለማግኘት

አንድ ዳኛ አንድ ጉዳይ ሲቀርብለት ከፍሬ ነገሩ አኳያ አግባብነት ያለውን ድንጋጌ ፈልጎ ማግኘት ይገባዋል። ተፈላጊውን ሕግ ለማግኘት በዋናነት የሚያስፈልገው የሕግ ዕውቀት ነው። የሕግ ሙያ የሌለው ሰው ሕጉን የት እንዳለ ፈልጎ ለማግኘት አይቻለውም። ይህ ሆኖ ግን አግባብነት ያለው የሕግ ዘርፍ እንዴት እንደተዋቀረ በሚገባ ማወቁም ሕጉን ለማግኘት ቀላላ ያደርገዋል። የወንጀል ሕግን በአብነት ብንወስድ ይኸው ሕግ/ኮድ/በጥንቃቄ የተቀነባበረ ነው። እጅግ አጠቃላይ ከሆኑ ክፍሎች ጀምሮ እስከ አንድም ድንጋጌ በተዋረድ የተደራጀ ነው። አንድን አንቀፅ የሚያሳየ ጉዳይ በማንሳት በምሳሌ እንየው።

አንድ አርሶ አደር ከብቱን ለመዝረፍ በሌሊት በከብቶቹ በረት የገባን ሰው ንብረቱን ለመጠበቅ ሲል በያዘው ጦር ይገድለዋል። ጉዳዩ ወደ ዳኛ ሲቀርብ ተገቢውን አንቀፅ ለማግኘት ቢሻ የፍለጋው ቅደም ተከተል ምን መምሰል አለበት?

ዳኛው በቅድሚያ የወንጀል ሕጉ ማውጫውን (table of contents) ቢመለከት ጥሩ መግቢያ ይሆነዋል። ከዚህ የወንጀልኛ መቅጫ ሕግ በሶስት ታላቅ ክፍሎች፣ ማለትም በጠቅላላ ክፍል፣ ልዩ ክፍልና በደምብ መተላለፍ፣ተከፋፍሎ እናገኛለን።

⁴⁵ ከላይ የተጠቀሰው ገፅ 379

በመጀመሪያ ደረጃ ከማውጫው ለማግኘት መሞከር ያለብን ተፈላጊውን የወንጀል ዓይነት ነው። ይህን ስናደርግ ወዲያውኑ ክፍል I እና III አላስፈላጊያችን መሆናቸውን እንገነዘባለን። ትኩረታችንን በክፍል II ላይ ያርፋል። ክፍል II ራሱ በአራት መፅሐፍት የተከፈለ ነው። (ማለትም ከ3ኛ-6ኛ መፅሐፍ ያሉትን ይሸፍናል) ከዚህ ውስጥ በግለሰብና በቤተሰብ ላይ ስለሚፈፀሙ ወንጀሎች የሚለው 5ኛ መፅሐፍ ተገቢነት ያለው ይሆናል። አምስተኛ መፅሐፍ እንደገና በአራት ርዕሶች(Titles) ተከፍሎአል። ከእነዚህ ውስጥ በሰው ሕይወት፣ አካልና ጤንነት ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች የሚለው ርዕስ ይበልጥ ተመራጭ ይመስላል። የዚህ ርዕስ አንዱ ምዕራፍ በሰው ህይወት ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎችን ይመለከታል። ወደ ግባችን ለመድረስ እየተቃረብን ነን። ምዕራፉም በሁለት ክፍሎች የተከፈለ ነው። ከእነዚህ ውስጥ የግድያ ወንጀል የሚመለከተው ይበልጥ አግባብነት ያለው ነው። በዚህ ንዑስ ክፍል ካሉት ውስጥ ግድያ የሚመለከቱትን ስድስት አንቀጾች ብቻ ይዘን እንቀራለን። ከእነዚህ ውስጥ የትኛውን የህግ ድንጋጌ ለጉዳዩ አግባብነት እንዳለው የመጨረሻ ምርጫ ላይ ለመድረስ ስድስቱን በጥንቃቄ ማንበብን ይጠይቃል። ከንባብ በኋላ የወ/ሕጉ ቁ.539 መተው ወይ መውሰድ ይቻላል። ሌሎችንስ? ከእንግዲህ የሚቀጥለው የትርጓሜ ሥራ ነው። የፍለጋው ሥራ አብቅቶአል ለማለት ይቻላል። ምክንያቱም ፍለጋው ከትርጓሜ ጋር በመወሳሰብ የተገቢውን ድንጋጌ ፍለጋ ከተጠናቀቀ ቀጥሎ የሚኖረው ተግባር የቀረበው ጉዳይ /የወንጀሉ ፍፃሜ ፍሬ ነገር / የትኛውን የሕግ ድንጋጌ እንደሚያሟላ በጥንቃቄ መርምሮ የመወሰን ተግባር ይሆናል ማለት ነው።

2. የሕግ አቀራረጽ /አደረጃጀት/ ለትርጓሜ የሚሰጠው አገልግሎት

የሕጉ አደረጃጀት እንዴት ድንጋጌዎቹን ለመተርጉም እንደሚረዳ ለማየት ሁለት ዓባይት ርእሶችን ማንሳት ይቻላል እነዚሁም፣ 1ኛ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ በኮድ መልክ የተዘጋጀ መሆኑና 2ኛ የኮዱ አደረጃጀት ናቸው። የአዲስ የወንጀል ሕግ አደረጃጀትም በዚሁ መልክ ሊቃኝ የሚችል ነው።

2.1 የወንጀል ሕግ በኮድ መልክ የታወጀ መሆኑ

ቀደም ሲል እንደተገለፀው የኮድ አንዱና ዋነኛው ባህርይ ውሁድነትን (unity)፣ መጣጣምን (Consistency) እና አንድ የሕግ ዘርፍ ሊያካትታቸው የሚገባቸውን ድንጋጌዎች ሁሉ ያካተተ መሆኑ ነው። ይህ ባህሪው ደግሞ ድንጋጌዎችን ስንተረጉም ከባህሪው ጋር የሚጣጣሙ ዘዴዎችን እንድንከተል ይጠይቀናል። አንዳንዶቹ የሚከተሉት ናቸው።

2.1.1 የወንጀል ሕግ እርስ በርስ የተጣጣሙ ድንጋጌዎች ያካተተ ነው ብሎ መገመትና በአፈፃፀም ላይም ተመሳሳይ መጣጣም ይኖራል ብሎ ማሰብ ተገቢ ስለመሆኑ ፤

የትርጓሜን ጉዳይ ስናነሳ ማስታወስ የሚገባን ነገር ሕግ አውጪው በስህተት ካልሆነ በቀር ያልተጣጣሙና እርስ በርስ የሚጣረሱ ሕጎችን ያወጣል ተብሎ አይታሰብም፡፡ በመሆኑም ዳኞች ድንጋጌዎችን ለመተርጎም ሲነሱ አለመጣጣም አለ ወይ የሚል መደምደሚያ ለመድረስ መቸኮል አይገባቸውም፡፡ ከመጀመሪያ መነሻ ማድረግ ያለባቸው የተጣጣመ ነው የሚል ግንዛቤ ነው፤ ምክንያቱም መጣረስ በአብዛኛው በሕግ ማውጣት ላይ የሚከሰት ባለመሆኑ ነው፡፡ መጣረስ አልፎ አልፎ የሚገኝ ቢሆንም፤ ሕግ አውጪው የሚጣረሱ ሕጎችን አያወጣም የሚል እምነት ይዘን መጓዝ አለብን፡፡ በተለይ እንደ ወንጀል ሕጎችን በተሻለ ሁኔታ የተዘጋጀ ሕግ ውስጥ ይህ ዓይነት ችግር ይኖራል ተብሎ አይገመትም፡፡ ስለዚህ ሎቭዊ ትርጓሜን በኮዱ ድንጋጌዎች ላይ ተፈፃሚ ስናደርግ ይህ እምነት ሊኖረን ይገባል፡፡ በስትራውስ አነጋገር “ የወንጀል ሕግ መጽሐፍ /ኮድ/ አንዱ ዓላማ የተስማሙና የማይባረሩ ውጤቶችን መፈለግ አለበት ማለት ነው፡፡⁴⁶ ይህም የወንጀል ሕጉን ስንተረጎም ድንጋጌዎችን እርስ በርስ የተያያዙ እንደመሆናቸው እርስ በርስ በማገናዘብ መተርጎም ይገባቸዋል፡፡ ቀደም ሲል ስለሎቭዊ ትርጓሜ እንዳመለከትነው ለአንዱ ድንጋጌ የምንሰጠው ፍቺ ጋር የተጣጣመ መሆን አለበት፡፡

የድንጋጌዎች የእርስ በርስ መጣጣም ከኮዱ የምንጠብቀው ከሆነ፤ የአንዱ የኮዱ ድንጋጌ ፍቺ ግልፅ ሆኖ ወይም ፍቺው ተረጋግጦ እንደሆነ፤ የሌላው ድንጋጌ ፍቺ ምን ሊሆን እንደሚገባ ከቀዳሚው ፍቺ ሎቭዊ በሆነ መንገድ መደምደም ያስችላል ማለት ይሆናል፡፡ በሌላ አነጋገር ድንጋጌዎች ሁሉ ተመሳሳይ ፍቺ ሊሰጣቸውና በተጣጣመ መልኩ ሊተረጎሙ ይገባቸዋል፡፡

2.1.2 በወንጀል ሕግ ውስጥ የቋንቋ አጠቃቀም ተለዋዋጭ አይደለም ብሎ መገመት ይገባል

ቃላት በሕግ ውስጥ ተመሳሳይ ፍቺ እንዲኖራቸው ተደርገው ይፃፋሉ የሚለው አስተሳሰብ፤ ኮዱ በሁሉም ረገድ እርስ በርስ የተስማሙ እንጂ የሚጣረሱ ድንጋጌዎችን አያካትትም ከሚለው አጠቃላይ አነጋገር የሚመነጭ ነው፡፡ ስለዚህ ድንጋጌዎች ሁሉ እርስ በርስ የተጣጣሙ ናቸው ብለን መገመት የሚገባንን ያህል ቃላትም እንደዚሁ በኮድ ውስጥ ተመሳሳይ ፍቺ ይኖራቸዋል ብለን ማመን ይገባናል፡፡ ከዚህ እምነታችን ሁለት የተያያዙ መደምደሚያዎች ላይ እንደርሳለን፡፡

⁴⁶ Straus Peter, ገፅ 379

“ የአንድ ቃል ትርጉም /ፍቺ / በኮዱ ባንዱ ዐውድ (Context) ግልጽ ሆኖ የተገኘ እንደሆነ ይኸው ቃል በኮዱ በሌላ ቦታ እንደገና ተጽፎና ግልጽ ፍቺ ኖሮት የተገኘ እንደሆነ የዚሁ ቃል ፍቺ ከሁለተኛው ቦታ ሊገኝ ችሎአል ማለት ነው። በሌላ በኩል ደግሞ አንድ ቃል በአንድ ቦታ እንደገና ተጽፎና ግልጽ ፍቺ ኖሮት ከሁለተኛው ቦታ ሊገኝ ችሎአል ማለት ነው። በሌላ በኩል ደግሞ አንድ ቃል በአንድ ቦታ ላይ ፍቺ ከተሰጠውና በሌላ ቦታ ደግሞ ቢፃፍ ያንኑ የፊተኛውን ፍቺ የመስጠቱ ተግባር ቀደም ብለው በተጠቀሱት ፍቺዎች ለመጠቀም ከማስቻሉም በላይ ላንድ ቃል የተሰጠው ፍቺ በአንድ ቦታ ሳይወሰን ያው ቃል በሚገኝባቸው ክፍሎች ውስጥ ሁሉ አግባብነት ይኖረዋል ማለት ይሆናል።⁴⁷

በዚህም ጉዳይ ላይ ስለአንድ ነገር ጥንቃቄ ማድረግ ይገባል። አርቃቂዎች እንደማንኛውም ሰው ሁሉ ፍፁም አይደሉም፤ ሊሳሳቱ የችላሉ። ስለዚህ የቋንቋ ስምምነት አለ የሚለው እምነታችን በፍፁም እምነት መውሰድ የለብንም። ምናልባት እንዲህ ዓይነቱ ስህተት ተፈጽሞ እንዳይሆን ለማረጋገጥ መሞከር ያስፈልጋል። በሌላ አባባል ድንጋጌዎቹን በጥንቃቄና በተደጋጋሚ ማንበብ ይገባል።

2.1.3 ቢያንስ በመጀመሪያ ደረጃ ወንጀልን በሚመለከት ረገድ የሚነሱ ጥያቄዎችን ከኮዱ ማዕቀፍ (Framework) ሳይወጣ መፍትሄ ለማግኘት መሞከር ተገቢ ነው።

ኮድ በያዘው ርዕስ ጉዳይ የተሟላ ነው የሚል ግምት አለ። በዚህም ምክንያት ዳኞች ወንጀልን የተመለከተ ችግር ቢገጥማቸው በኮዱ አማካይነት ሊፈቱት ይገባል። ማለታችን ነው። ሆኖም ግን በአንዳንድ በተለይ የሕግ ማስከበር ተግባር ተብለው በሚታወጁ አዋጆች ውስጥ ለተጠቀሰው ተግባር መጣስ የሚመለከት በየአዋጆች ቅጣት (Penalty Clause) እናገኛለን። እነዚህ ቅጣቶች በምንተረጉምበትና ሥራ ላይ በምናውልበት ጊዜ ከዋናው የወንጀል ሕግ መዕረፍ /ኮድ/ በተጣጣመ ሁኔታ ተፈፃሚ እንዲሆኑ መርሁ የግድ ይላል። በመሰረተ ሀሳቡ ግን ኮድ ሲተረጎም ይህ መመሪያ ልንከተለው የሚገባ ነው። አሁን የጠቀስናቸው ልዩ ድንጋጌዎች ቢሆኑም በኮዱ ጠቅላላ ክፍል በሚገኙ መርሆዎች የሚገዙ መሆናቸው መዘንጋት የለብንም። ዳኞች የሚያጋጥሟቸውን ችግሮች ከኮዱ መፍትሔ መሻት ሲባል፤ ዳኞች በትርጓሜ አማካይነት መፍትሄ የመፈለግ ነፃነታቸውን ያጣሉ ማለት ሆኖ መወሰድ የለበትም።

⁴⁷ Straus Peter L ፣ ገፅ 389

ሕግ አውጪው ሕግ ለማውጣትና በሕግ ድንጋጌዎች ሀሳቡን ለመግለጽ የሚጠቀምበት መሣሪያ ቋንቋ መሆኑና ቋንቋም ፍፁምና ጉድለት የሌለበት አለመሆኑ መዘንጋት የለበትም። ቀደም ሲል እንዳየነው ያወጣው ሕግ ይሸፍናቸዋል የተባሉትን ጉዳዮች ሁሉ በቅድሚያ ሊተነብይ አይችልም፤ እንዲተነብይም አይጠበቅበትም። እነዚህ ጉዳዮች /በወቅቱ/ የሚገለጡት ጉዳዩን ለያዘው ለዳኛው ነው፤ ውሳኔም ሊሰጥባቸው ይገባል። እዚህ ላይ ለማለት የሚቻለውና ማለትም የሚገባው፤ የተሟላና የተቀናበረ መሆኑ ከኮዱ ሳይወጡ መፍትሄ ለመፈለግ በቂ ምክንያት መሆኑ ነው።

2.1.4 ድንጋጌዎች በኮዱ ውስጥ ተደጋግመው አይገኙም በሚል ግምት በመውሰድ መተርጉም ተገቢ ስለመሆኑ

ሕግ አውጪው በሚያወጣው ኮድ አንድ ቃል የተለየ ፍቺ እንዲኖረው ያደርጋል ተብሎ እንደማይገመት ሁሉ፤ እርስ በርስ የሚጣረሱ ወይም ተደጋጋሚ የሆኑና ያላስፈላጊ ድንጋጌዎችም በኮዱ ውስጥ ያካትታል ተብሎ አይገመትም። ከዚህ በላይ እንደጠቀስነው ሕግ አውጪው በስህተት ካልሆነ በስተቀር እንዲህ ዓይነት ሕግ እንደማያወጣ አስበንና አምነን “መንቀሳቀስ” አለብን።

ነገር ግን የምንተረጉመው ሕግ ኮድ መሆኑ ቀርቶ የተለያዩ ሕጎች ቢሆኑ በተለያዩ ሕጎች ውስጥ መደጋገምም ሆነ መቃረን ሊያጋጥሙ ይችላሉ። አርቃቂዎቹ የተለያዩ ሊሆኑ ከመቻላቸውም በላይ ሕጎቹ በጊዜም የተራራቁ ሊሆኑ ይችላሉ። ስለዚህም ልዩነት ሊኖር ይችላል። ፍጹም የመጣጣም ባህሪ መጠበቅም ተገቢነት አይኖረውም።

2.2. የኮዱ አደረጃጀት

2.2.1. መደበኛ አቋሙ (formal Structure)

ከዚህ በላይ እንደተመለከተው ኮዱ ከአጠቃላይ ክፍሎች ጀምሮ እስከ ነጠላ ድንጋጌዎች ድረስ በጥንቃቄና ሳይንሳዊ በሆነ ጥበብ የተቀናጀ መሆኑን አመልክተናል። ይህም ማለት እያንዳንዱ ድንጋጌ የትም የተወሸቀ ሳይሆን በተገቢው ቦታ ብቻ ነው ማለት ነው። ሁለት ድንጋጌዎች በመጀመሪያ እይታ በተለያዩ ቦታዎች ሰፍረው እያለ ተመሳሳይ ፍቺ ያላቸው ሊመስሉ ይችላሉ። ሆኖም ግን፤ በኮዱ መዋቅር ውስጥ የሚገኙበት ቦታ የያንዳንዳቸውን ዓላማና ግብ ስለሚያመለክትና አብረው ከተመደቡት ድንጋጌዎች ጋር ለያይቶ ለማንበብም ስለሚቻል በመጀመሪያ እይታ የተሰጠውን መመሳሰል ለማስወገድ ያስችላል። ይህም የኮዱ መደበኛ አቋም በራሱ ለትርጓሜ ሥራ አጋዥ ነው ማለት ነው።

2.2.2 በጠቅላላ ክፍሉና በልዩ ክፍሉ ያለው ግንኙነት

በጠቅላላ ክፍሉ የሚገኙት መሠረታዊ ድንጋጌዎች የልዩ ክፍሉን ድንጋጌዎች ለመተርጎም ያገለግላሉ። ለምሳሌ አንድ በግድያ ወንጀል የተከሰሰ ሰው ሆነ ብሎ ወይም በቸልተኝነት ወንጀሉን ለመፈፀሙ የሚታወቀው የወ/ሕ/ቁ.539 እና 543 ን በማንበብ ብቻ ሳይሆን የወ/ሕጉ ቁ. 58ን እና 59ን በመተርጎም ተፈፃሚ በማድረግ ጭምር ነው። ልዩ ክፍሉን ለመረዳት ጠቅላላ ክፍሉን፣ መመልከት ጠቅላላ ክፍሉን ለመረዳት ደግሞ ልዩ ክፍሉን መመርመር ጠቃሚ ነው። ለምሳሌ ፡- አንድ የወንጀል ድርጊት ገና በዝግጅት ደረጃ ያለ /የወ/ሕ.26ና 57 / ወይም በሙከራ ደረጃ የቀረ /የወ/ሕ ቁ.27/ ወይም የተፈፀመ ደረጃ ለመሆኑ ያጠራጠረ እንደሆነ መፍትሄ ለማግኘት የሚቻለው በጠቅላላ ክፍሉ የሚገኙትን “ዝግጅት” ና “ሙከራ” የተሰኙትን ጽንሰ ሃሳቦች በመተርጎምና ከልዩ ክፍሉ ድንጋጌ ጋር በማዛመድ ብቻ ነው።

በጠቅላላ ክፍሉና በልዩ ክፍሉ መካከል ተቃርኖ ያለ መስሎ ሲታይ ልዩ ክፍሉ ከጠቅላላ ክፍሉ ይልቅ ተፈፃሚነት ይኖረዋል። በልዩ ድንጋጌና በአጠቃላይ ድንጋጌ “መካከል ልዩነት ሲኖር ልዩ ድንጋጌው ተፈፃሚነት ይኖረዋል የሚለው አባባል የታወቀ የትርጓሜ ደምብ ነው። ለድንጋጌዎች እንደሚያገለግል ሁሉ ለሕጉ ጠቅላላ ክፍልና ለልዩ ክፍሉም ማገልገሉ የግድ ነው።

3. አንዳንድ ወንጀልን የሚመለከቱ ድንጋጌዎች መካከል ያለ ግንኙነት

ለምሳሌ የግድያ ወንጀልን እንመልከት ፡፡ ግድያን የሚመለከቱት ድንጋጌዎች በሙሉ አንድ ላይ ተመድበው እናገኛቸዋለን። ይህ ቀደም ሲል የጠቀስነውን ደምብ ተከትለን ድንጋጌዎችን እርስ በርስ በማስማማት ለመተርጎም የሚረዳ ነው። ምክንያቱም አቀማመጣቸው በአንድ ላይ መሆን ብቻ ሳይሆን ሎጂካዊ ተያያዥነት እንዲኖራቸውና ከተቃርኖ ነፃ ሆነው በመዘጋጀታቸው ነው።

ለዚህም ነው ተመሳሳይ የሆኑ ወንጀሎች በአንድ መርህ ሥር በማጠቃለል ባንድነት የሚመደቡት። ለምሳሌ የግድያ ወንጀል የሚመለከቱ ድንጋጌዎች በሕጉ.ቁ.538 መርህ በሚለው ድንጋጌ ስር ተሰባስበው እናገኛለን። ግድያ በተለያዩ ዘዴና ለተለያዩ ምክንያት ስለሚፈፀም እንደወንጀሎቹ ዓይነት መከፋፈል ተገቢ ነው። ክፍፍሉ ግን ከመርሁ ጋር የተጣጣመ መሆን ይገባዋል። የአንቀጾቹ ቅንጅት ግንኙነታቸውን ግልጽ በማድረግ ለትርጓሜ እንዲያመች ያደርገዋል ማለት ነው።

ሌላው ምሳሌ በወ/ህጉ ስድስተኛ መጽሐፍ ውስጥ “በንብረት መብቶች ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች” በሚለው ምዕራፍ ሶስት ሥር “ ማታለልን ያካተቱ ወንጀሎች” የሚል ክፍል (Section) እናገኛለን

/የወ/ሐ 692- 705 / እነዚህ ድንጋጌዎች በ692 በተመለከተው መርህ ሥር የተካተቱ ናቸው። ቀጣይ አንቀጾች፣ ለምሳሌ በቼክ ማታለልን የሚመለከተው ድንጋጌ፣ የዚህ መርህ ወይም ወንጀል መገለጫዎች ናቸው። ከዚህ አንቀጽ ተለይተውም ፍቺ ሊኖራቸው አይችልም።

ከዚህ በላይ የተመለከትናቸው ሰዋሰዋዊና ሎጂካዊ ትርጓሜ በመሰኘት የሚታወቁት ስልቶች ከሕጎች ምንባብ ሳንወጣ የሚከናወኑ ናቸው። በጽሑፍ ከተሰጠው ሕግ ውጪ አይደሉም። ከዚህ የሚቀጥሉት ሌሎች የአተረጓጎም ስልቶች ግን ከላይ ያየናቸው ስልቶች በመጠቀም ለጉዳዩ መፍትሔ ማግኘት በተፈለገ ጊዜ የማያገለግሉና በጽሑፍ አካባቢ “environment” የሚገኘውን external context መሠረት በማድረግ የሚሠራባቸው ናቸው። በአሁኑ ጊዜ በአሜሪካን አገር በጃስቲስ አንቶኒን ስካልያ የሚመራው ቡድን ትርጓሜ ወደ ጥንቱ ስልት መመለስ ይገባል በማለት ከሰዋሰዋዊና ከሎጂካዊ ስልቶች ውጪ ያሉትን መገልገል አይገባም በማለት በመሟገት ላይ ናቸው።⁴⁸ ሆኖም በአሸናፊነት ወጥተዋል ለማለት ገና የሚቻል አልሆነም። በፈረንሳይና በሌሎች የኮንቲኔንቱ የኮድ ተገልጋይ አገሮች ግን ከዚህ በታች የምንመለከታቸውን ስልቶች፣ ቀደም ሲል እንደጠቀስነው፤ ተቀብለው እየተጠቀሙባቸው ናቸው። ስለሆነም በስቪል ሎው አገሮች በዚህ ረገድ የሚነሣ ክርክርም የለም።

5.3.3. ታሪካዊ ትርጓሜ (Historical Interpretation)

ዳኛው ምንባቡን መሠረት በማድረግ የሰዋሰዋዊ ወይም የሎጂካዊ ትርጓሜ ስልቶችን በመጠቀም የተከሰተውን መንታ ፍቺ ለማስወገድ ወይም የመጨረሻ ድምዳሜ ላይ ለመድረስ ያልቻለ እንደሆነ አፍአዊ ዕውዱን (external context) በአጋዥነት በመጠቀም ትርጉሙን ማረጋገጥ ወይም ለጉዳዩ መፍትሔ ማግኘት ይኖርበታል። አንዱ አፍአዊ አውድ የሕጉ አወጣጥ ታሪክ ነው። ይህ አመለካከት ለአውሮፓ ዳኞች እና ለብዙ የአሜሪካ ዳኞች እንግዳ ባይሆንም፤ በተለይም ከቅርብ ጊዜ ወዲህ እንደገና ከዚህ በላይ እንደገለጸነው ተቃውሞ አጋጥሞታል ሆኖም ግን ተቃውሞው ገና ባሸናፊነት ወጥቶአለ የሚባል አልሆነም። ፍርድ ቤቱ ለምሳሌ አንቶኒን ስካልያ በፃፉት ላይ ሲተች፤⁴⁹ የህግ አወጣጥ ታሪክን መጠቀም ይገባል ወይም አይገባም ስለተባለው፤ ተጨማሪ መረጃን ከመተው ይልቅ በጥቅም ላይ ማዋሉ ይበልጥ ጠቃሚነት እንዳለው የሰው ተራ አመለካከት (common sense) የሚቀበለው ነው። ቺፍ ጆስቲስ ማርሻል እንዳሉት፤ “አእምሮ የሕግ አውጪው

⁴⁸ Banks et al; p. 373

⁴⁹ Public Citizen U.S Dept of Justice በ Banks እና ሌሎች በግ.ማ.ቁ. ... የተጠቀሰ፤ ገፅ 381

ግብ ፈልጎ ለማግኘት ጥረት ሲያደርግ፤ እገዛ የሚያገኝበትን ነገር ሁሉ አገልግሎት ላይ ማዋል ይገባል” ብሏል። ፊሸር እና ብላይት... የህግ አወጣጥ ሰነዶች ባብዛኛው የሕግ አውጪውን ፈቃድ በቅን መንፈስ ለማረጋገጥ የሚደረገውን ጥረት ለማገዝ የሚያስችል እንጂ አሳሳቾች አይደሉም ይላሉ። ስለታሪካዊ ትርጓሜ ከመነጋገራችን በፊት የዚሁ ስልት አንዱ ባህሪ ጠቅሶ ማለፉ ይጠቅማል።

“የሕግ አወጣጥ ታሪክ መሣሪያ እንጂ ራሱን የቻለ የትርጓሜ ስልት አይደለም። ከሞላ ጉደል በሁሉም የሕግ ትርጓሜ ተወራዊዎች አገልግሎት ሊያበረክት ይችላል። ለምሳሌ፤ አንድ ዳኛ የሕግ አውጪውን ሃሳብና ፍላጎት (intent) የማፈላለግ፤ ወይም የሕጉን አጠቃላይ ግብ ምን እንደሆነ ለማረጋገጥ፤ ወይም ሕግ አውጪው አንድ ጥያቄ ምን ምላሽ ሊሰጥ ይችል እንደነበር በምናቡ ለማሰብ (imaginatively reconstruct) ወይም አንድ ቃል ተራ ፍቺ እንዲኖረው ተደርጎ ወይም ቱክኒካዊ ፍቺ ተሰጥቶት ጥቅም ላይ ውሎ እንደሆነ ለማረጋገጥ ሊገለገልበት ይችላል።⁵⁰ ይህም ሆነ በተግባር እንደሚታየው ግን፤ ዳኞች ይህንን ስልት የሚጠቀሙት ሕጉ ሲወጣ የሕግ አውጪው ፍቃድ (ሐሳብ) (Interest) ምን እንደነበረ አውቆ ከዚሁ ጋር የሚስማማውን ትርጓሜ ለመምረጥ ነው። በአውሮፓም አጠቃቀሙ በዚህ መንገድ ነው። ታሪካዊ ትርጓሜ ማለት ዳኛው ዐውዱን በማስፋት የየሕጉን ፍቺ ሊያመለክቱ የሚችሉ ሕጉ ሲወጣ (ወይም ከወጣ በሃላ ወድያውኑ) ወይም ሊወጣ አካባቢ የተነገሩ (የተዘጋጁ) ሰነዶችን (documents) ቃለ-ጥያቄዎችን በመመርመር የሕግ አውጪውን ጥንተ-ሐሳብ (Original intent) ለማግኘትና ከዚሁ ጋር የተጣጣመ ትርጓሜ የሚሰጥበት ስልት ነው። እነዚህ ሰነዶች እንደ ማስረጃነታቸው (evidence) እኩል ክብደት የሚሰጣቸው አይሆኑም። ከፊሎቹ ሕጉን ለፖርላማ ባቀረበው ምኒስቴር የተነገሩ ሊሆኑ ይችላሉ፤ ከፊሎቹ በፖርላማው ኮሚቴ ውስጥ የተካሄዱ ውይይቶች ቃለ-ጥያቄ ሊሆኑ ይችላሉ። ሌላው ማገናዘብያ ደግሞ አርቃቂዎቹ ያዘጋጁት ሐተታ ዘመክንያት (Travaux préparatoires) ሊሆን ይችላል። ከእነዚህ ውስጥ አስተማማኝ የትኛው ነው? እንደየሰነዶቹ “ጥራት” የሚመዘን ሊሆን ይችላል። ዞሮ ዞሮ ያለፈ ነገር ያለፈ ነውና በአጠቃቀም ላይ ከፍተኛ ጥንቃቄ መወሰድን የግድ ይላል።

⁵⁰ Banks እና ሌሎች በግ.ማ.ቁ22 የተጠቀሰ፤ ገፅ 375-378

- “Legislative history is a tool not an interpretive approach in itself. It might be employed under almost any of the theories of statutory interpretation... For example a judge might turn to such materials in search of subjectives or to “imaginatively reconstruct” legislative intent or to divine the overall legislative purpose or to how the legislative would have answered a particular question or to determine whether a work was used according to its ordinary or technical meaning.

ከታሪክ ሰነዶች መካከል አንዱ ጠቃሚ ሊሆን የሚችለው ሕጎች ከመነጨበት ሥርዓተ ሕግ የተገኙና ለትርጓሜ የሚረዱ ሰነዶች ናቸው። ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው፣ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎችንን ለመተርጎም የስዊስ ሥነ ሕግ ወይም የሕግ ሥነጽሑፍ፣ ወይም ደግሞ የዳኞች ውሳኔ አግኝቶ ለትርጓሜ መገልገያ ማድረግ እጅግ ጠቀሜታ ይኖረዋል።

በአገራችን ሁኔታ ግን ይህ ዘዴ እምብዛም ውጤታማ ሊሆን አልቻለም። ምክንያቱም ኮዶችን ሲዘጋጁ በአዘጋጂዎቹና በኮሚሽኑ የተዘጋጁት ሀብታ ዘምክንያቶችም ሆኑ ቃለጉባኤዎች “ሚስጢር” ተብለው እንደተደበቁ ጠፍተው ቀርተዋል። ይህ ሁኔታ አሁንም በስፋት አልተለወጠም። ይህ ተገቢ ያልሆነ ልማድ መለወጥ ይገባዋል። በዚህ ረገድ እንደአውንታዊ እርምጃ የሚታይ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ህገ መንግስት ሲረቀቅና ሲፀድቅ የተዘጋጀው ሃብታ ዘምክንያት እንዲሁም የህገ መንግስት ጉባኤ የውይይት ሂደት ዘገባው በቃለ ጉባኤ የተዘጋጀ የንብርሲቲዎች ለምርምር ሲጠቀምበት ይታያል ፍርድ ቤቶችን ግን ለነዚህ ሰነዶች ያላቸው ትውውቅ ዝቅተኛ ነው።

5.3.4. ግብ ተመልካች ትርጓሜ (Purposive or Teleological interpretation)

ሕግ አውጪው ሕግን የሚያወጣው ያለ ዓላማና ግብ ሊሆን አይችልም። ርግጥ ነው ዓላማው በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁ. 1. ወይም በተለያዩ ሕጎች የዓላማ መግለጫዎች (Preamble) በግልጽ የተነገረ ላይሆን ይችላል። ይህ በሆነ ጊዜ ዓላማውንና ግቡን በምርምር ፈልጎ ማግኘት ያስፈልጋል። ካርል ልዊሉን በአንድ ወቅት እንዳሉት “ዓላማ ወይም ግብ የሌለው ድንጋጌ ለማወጅ ብቻ ብሎ ሕግ ማውጣት ተገቢነት የለውም”⁵¹ ወይም ጀስቲስ ፍራንክፈርተር እንዳሉት፤⁵²

“ሕግ አላማ አለው። ጉዳት እንዳይደርስ ለመከላከል፣ ጉድለትን ለማሟላት፣ የፖሊሲ ለውጥን ለመተግበር ወይም የመንግስትን ዕቅድ ለማዘጋጀት ሲባል ይወጣል። የፖሊሲው ዓላማ ወይም ፖሊሲው እንደሚታወቅ ከአየር የሚቀዳ አይደለም።

⁵¹ Karl N. Lewellun, “Remarks on the Theory of Appellate Decisions and the Rules of Canons about how statutes are to be conducted (1958) በ banks እና ሌሎች ገፅ 349 እንደተጠቀሱ

- Legislation has an aim. It seeks to obviate a mischief, to supply an inadequacy, to effect a change of policy to formulate a plan of government. That aim, that policy is not drawn, like nitrogen out of the air it is evinced in the language of the statute as read in the light of other external manifestations of purpose.”

⁵² Frankfurter, felix “some reflections on the reading of statutes” judges on judging (1997) ገፅ 229 - በአቶ መስፍን ገ/ሕይወት ለስልጠና ዕሁፍ እንደተጠቀሰው

ከሌሎች አፍአዊ የግብ መግለጫዎች አንፃር ከተነበበ የሕጉ ቋንቋ ይመነጫሉ እንጂ።”

ፍራንክፈርተር 1ኛ. ሕጎች ሁሉ ዓላማ (ግብ) ያላቸው መሆናቸውን፤ 2ኛ. ዓላማዎቹ በሕጉ ቋንቋ የሚገለጹ መሆናቸውንና 3ኛ. ዓላማውን ከቋንቋው ለማግኘት ከሕጉ ምንባብ ውጪ ያሉትን የዓላማ መግለጫዎች መሠረት አድርጎ ማንበብ ማስፈለጉን ይገልጻሉ። በሌላ አነጋገር፤ ሕግ ዓላማ አለው፤ የድንጋጌዎቹን ፍቺ ለማግኘት ከተፈለገም ይህንን ዓላማ መርምሮ ማግኘት የግድ ይላል። የሕጉ ዓላማ ወይም ግብ “የድንጋጌዎች ፍቺ ማረጋገጫ ሁነኛ መንገድ ነው።

የሕግ ዓላማና ግብ መሠረት በማድረግ ሕግን መተርጉም እንግዳ ነገር ሊሆን አይችልም። የትርጓሜ ሥራን የሚያከናውኑ ዳኞች በመጀመሪያ ደረጃ የሚጠይቁት ጥያቄ ነው።

“የደመነፍስ ያህል፤ የተርጓሚው የመጀመሪያ ጥያቄ ሕጉ የወጣው ለምንድን ነው? ለምን አገልግሎት የሚውል ይሆናል? የሚል ነው። ይህም ትርጓሜው ጠቀሜታ ያላቸው በርካታ ግንዛቤዎችን ወስዷል ማለት ነው። ግንዛቤዎቹም 1ኛ. የሕግ ማውጣት ሥራ በግብ ላይ ያነጣጠረ መሆኑን፤ 2ኛ. የሕጉ አቀራረጽና ቋንቋም ይህንኑ ግብ የሚያንፀባርቅ መሆኑን እና 3ኛ. የሕጉ አፈፃፀምም በዓላማው (ግብ) ውስጥ ከተመለከቱት ሁኔታዎች ውጪ ማፈንገጥ የለበትም የሚሉ ናቸው።⁵³

ከዚህ በላይ ከተቀመጡት ጥቅሶች የምንገነዘበው ግብ ተመልካች ትርጓሜ ከፍተኛ ተቀባይነት ያለው መሆኑንና ጠቃሚነቱም ከፍተኛ መሆኑን ነው። ዋነኛው ነጥብ ግን የተባለውን ግብ መርምሮ ማግኘት ቀላል ሥራ አለመሆኑን ነው።

ግብን መሻት አልፎ አልፎ ቀላል ሆኖ ላይገኝ ይችላል። የሕግ አውጪውን ቋንቋ አንብቦ ፍቺውን ማረጋገጥ አንዳንድ ጊዜ አስቸጋሪ ሊሆን እንደሚችል ሁሉ፤ የሕግ አውጪውም ፖሊሲና ግብ በግልጽና አጥጋቢ በሆነ መልኩ በሕጉ ምንባብ ውስጥ ላይገለጽ ይችላል። ነጠላ ድንጋጌዎችን ግልጽ በሆነ ቋንቋ ለማስፈር እንደሚያስቸግር ሁሉ የሕጉን ግብ ቁልጭ አድርጎ ማስተላለፍም ሊያስቸግር እንደሚችል የሚያጠራጥር አይደለም። በተለይ በኮመን ሎው አገሮች ዓላማን (ግብን) ለማፈላለግ የሚረዱ ዘዴዎች እናገኛለን። ወደ እነዚያ ዘዴዎች ከመሸጋገራችን በፊት ስለኮንቲኔታል ሎው ትንሽ እንበል።

⁵³ Straus, Peter. L, በግ.ማ.ቁ 13 የተጠቀሰ፤ ገፅ 389

አንዳንድ አገሮች፣ ለምሳሌ እንግሊዝ ያልዋቸው ዓይነት ጥብቅ የህግ ትርጓሜ ደንቦች (Maxims of statutory interpretation) በፈረንሳይ የላትም። የትርጓሜ ስልቶች ዋና ደንቦች በእጅጉ (Flexible) ናቸው።⁵⁴ በኮመን ሎው አገሮች የሚተገበሩት አንዳንድ ደንቦች ግን ጠቃሚነት ያላቸው ስለሆኑ በጥንቃቄ ልንገለገልባቸው እንችላለን። ለምሳሌ ዓላማን ለማፈላለግ የሚጠቀሙባቸው ሁለት ዓይነት ዘዴዎች ሲሆኑ ውስጣዊ የሚባሉት ከምንባቡ ውጪ ሳይወጣ የሚገለገሉባቸው ሲሆኑ አፍክዊ ደግሞ እንደታሪካ መረጃዎች፣ ሕጉ ሊወጣ የነበረው የሕጉ አጠቃላይ ሁኔታ ወዘተ የመሳሰሉትን የሚያካትቱ ናቸው። አንዳንዶቹን የኮመን ሎው አገር ከሆነችው ደቡብ አፍሪካ በመውሰድ እንመልከት።⁵⁵

1. ውስጠ- ምንባብ ዘዴዎች (Intera-textual aids)

ሀ. የአፈሌላዊ ቋንቋ ምንባብ፡-

በተለምዶ ሕጎች በኢትዮጵያ በአማርኛ እና በእንግሊዝኛ ታትመው የሚወጡ ቢሆንም የእንግሊዘኛው ቅጂ ከአማርኛ ጋር በእኩል ደረጃ ተቀባይነት አልነበረውም። ደረጃው ከአፈሰላዊ ምላሳ ያለፈ አልነበረም። ሆኖም የምላሳ ችግሮች ባጋጠሙ ጊዜ እንዴት ልንጠቀምባቸው እንደምንችል ከዚህ በፊት ተገልጾአል። በአሁኑ ጊዜ ሕጎች በብዙ ቋንቋዎች በመታተም ላይ ይገኛሉ። ለምሳሌ በኦሮሚያ ክልል ሕጎች በኦሮሚኛ፣ በአማርኛ እና በእንግሊዝኛ ታትመው ይወጣሉ። የቅጂዎቹ ኃይል እኩል ይሁን ወይም ኦሮሚኛ አዛዥነት (ብልጫ) እንዳለበት ግለጽ አይደለም። ነገር ግን ኦሮሚኛ የክልሉ የሥራ ቋንቋ መሆኑ ግልፅ ነው። ይህ ማለት አማርኛና እንግሊዝኛ ቅጂዎች ግንኙነት እንዳወሳነው የምላሳ ችግሮች ለመፍታትና በዚሁም መንገድ ፍቺን ለማረጋገጥ ከሚረዳ በስተቀር ሦስቱን ቅጂዎች በእኩል ደረጃ እንድንመለከታቸው የሚያስችለን አይሆንም። በኢ.ፌ.ዴ.ሪ ህገ መንግስት አንቀፅ 106 ላይ ግን የህገ መንግስቱ የአማርኛ ቅጂ ከእንግሊዝኛው ብልጫ እንዳለው በግልፅ ደንግጓል። በሌሎች አዋጆች ግን እንደዚህ አይነት አስገዳጅ ድንጋጌ ስለማናገኝ ከፍ ብለን በገለፅነው ትንታኔ መሄዱ የተሻለ ተመራጭነት ይኖረዋል።

⁵⁴ David Rene, French Law በግ.ማ.ቁ..... የተጠቀሰ፤ ገፅ VI-12

⁵⁵ Botha, C.J statutory Interpretation (1996)

ለ. የዓላማ መግለጫዎች (Preambles)

የዓላማ መግለጫዎች በኢትዮጵያ ሕጎች የተለመዱ ናቸው። ሕገ መንግሥቱም ራሱ ቢሆን የዓላማዎች መግለጫ አለው። የዓላማ መግለጫዎች የድርጊት ፕሮግራምን የሚያስፍር፣ በሕጉ የተመለከቱትን ሰፋፊ መርሆችን በተመለከተ የሕግ አውጪውን ፈቃድ የሚያውጅ ክፍል ነው።⁵⁶ በመሆኑም የሕጉን አጠቃላይ ዓላማ፣ ግብ ወይም ፖሊሲ በመግለጽና በማብራራት ረገድ ከፍተኛ ጠቀሜታ ሊኖረው ይችላል። አንዳንድ ጊዜ አንድ ሕግ የተለያዩ ወይም ተቃራኒ ግቦችን ለመተግበር ሊወጣ ስለሚችል ከዓላማ መግለጫው ብቻ ግቡን ማረጋገጥ አሳሳች ሊሆን ስለሚችል በጥንቃቄ መመርመር ግድ ይላል።

ሐ. ረጅም ርዕስ (Long title)

ይህ የሕግ ክፍል በአገራችን እየቀረ ያለ ይመስላል። ሲኖርም አጭር ርዕስ በመባል ከሚታወቀውና ከስያሜ መስጠት ውጪ ለትርጓሜ ጠቀሜታ ከሌለው ክፍል ጋር ልዩነት በሌለው መንገድ ሰፍሮ ይገኛል። ስለሆነም በአጋጣሚ ዘርዘር ባለ መልኩና የሕጉን ዓላማ በመግለጽ አኳኋን የተዘጋጀ ካልተገኘ በቀር ጠቃሚነቱ እምብዛም ነው።

መ. ትርጓሜ (Definitions) የሚለው ክፍል

“ትርጓሜ” የሚለው ክፍል በሕጎችን የተለመደ ነው። ሕግ አውጪው የሚሰጠው የቃላት ወይ ሃረጎች ትርጓሜም ለትርጓሚው በተለይ ለዳኛው፣ አስገዳጅነት ያለው ነው። አልፎ አልፎ ግን ትርጓሜው ራሱ ትርጓሜ የሚያሻው ሆኖ ይገኛል። በዚህን ጊዜ ከመተርጎም ውጪ አማራጭ አይኖርም። በአገራችን የትርጓሜ ክፍል አሰራር ስንቃኝ በአንዳንድ ሕጎች ማለትም ህጉ በጣም ሰፊ እያለ በዛው ልክም በዛ ያሉ ትርጓሜ የሚሹ ነገሮች እያሉ ውስን ይሆናል። ይህ በሚሆንበት ጊዜ ለትርጓሜው አጋዥ ነገር በስፋት እንዳያገኝ ያደርገዋል። በአንዳንድ አዋጆች ውስጥ ግን ለምሳሌ በቅርቡ የወጣው የቅጂና ተዛማጅ መብቶች አዋጅ ስናይ በርካታ ቃላትና ሃረጎች በትርጓሜው ክፍል ተቀምጠው እናገኛለን፤ ምናልባትም በዚህ አይነት አቀማመጥ ይህ አዋጅ ቀዳሚው እንደሚሆን ይገመታል። ስለሆነም በህጉ አተረጓጎም ወቅት አጋዥነት የሰፋ ይሆናል።

⁵⁶ Du plessis and Coyder, understanding South Africa's Transitional Bill of Rights (1994)ገፅ 88.

ሠ. የምዕራፎችና ንዑስ ክፍሎች ርዕሶች

እነዚህ ርዕሶች ለምዕራፎችና ንዑስ ክፍሎች እንደዓላማ መግለጫ ተደርገው ሊወሰዱ ይችላሉ። በትርጓሜ ወቅትም ተያያዥነታቸውን በውል በመመርመር ግልፅ ላልሆኑ ነገሮች ወይ ለሚቃረኑ ድንጋጌዎች መፍቻ አጋዥ ይሆናሉ።

ረ. ሠንጠረዦች

እነዚህ የሕጎች አካላት በመሆናቸው በአውድነት በመጠቀም ሎጂካዊ ትርጓሜን ለመጠቀም የማንገለገልባቸው ምክንያት የለም።

ለማጠቃለል ያህል እዚህ ላይ አንድ ነገር ልብ ማለት ይኖርብናል። እነዚህ ክፍሎች ለትርጓሜ ምን ያህል ጠቀሜታ ሊኖራቸው እንደሚችል አርቃቂዎቻችን ልብ ብለው የማያስፍሯቸውና በዘልማድ ብቻ የሚጠቀሙባቸው ሊሆኑ ይችላሉ። ስለዚህም በእንግሊዝ አገር ወይም በደቡብ አፍሪካ የሚሰጣቸውን ክብደት ያክል በቂ ምክንያት ካላገኘን በቀር፤ ላንሰጣቸው ልንገደድ እንችላለን። ያም ሆነ ይህ መጠንቀቁ ይበጃል።

2. አፍአዊ-ምንባባዊ ዘዴዎች (Extra-textual aids)

እነዚህ ቀደም ሲል ከታሪካዊ ትርጓሜ በማያያዝ የዳሰስናቸው ናቸው። ጥቂቶቹን ለመግለጽ ያህል፤ በሕገ መንግሥቱ አንቀፅ 13 የተመለከቱት ዓለም አቀፋዊ ሰነዶች፤ በፖርላማ ስለህጉ የተነገሩ መግለጫዎችና ክርክሮች፤ የኮሚቴ ሪፖርቶች፤ የአርቃቂዎች ቃለጉባኤ፤ ሀተታ ዘምክንያት (Exposé de motif) ወዘተ እና ሕጉ ሲወጣ አስቀድሞ ወይም ወድያውኑ በቀጣይነት የወጡ ተዛማጅ ሕጎች፤ የህጉ ምንጮች ወዘተ፤ የሕጉን ዓላማና ግብ ለማረጋገጥ ጥቅም ላይ መዋላችን ተገቢነት ያለው ነው። የድንጋጌ ፍቺ ለማረጋገጥ እስካገለገሉ ድረስም ዓላማን ለማፈላለግ የማያገለግሉበት ምክንያት አይኖርም።

አውሮፖዊያን በተለይ የሮማኖ-ጀርማኒክ ቤተሰብ፤ ግብ ተመልካች ትርጓሜን በሌላ መንግድ ይጠቀሙበታል። የአውሮፖ ኮዶች ከተዘጋጁ አያሌ ዓመታት አልፈዋል። በመሆኑም የሙያዊ ቃላቱ ፍቺ በጊዜ ብዛት ተለውጠው ሊሆን ይችላል። የድንጋጌዎቹም ይዘት ከአዲሱ ዘመን አመለካከቶች ጋር የሚጋጩ ሊሆኑ ይችላሉ። ይህ በሆነ ጊዜ ዳኞች ሕጎች ላንዴና ለመጨረሻ ጊዜ የተሰጠ ፍቺ የላቸውምና ከሕብረተሰቡና ከፍትሕ አኳያ በመመልከት ከሕጉ ቃል በመውጣት ፍቺ ይሰጣሉ። ይህ አሠራር ዳኞችን ሕግ አውጪዎች የሚያደርግ መሆኑ ግልጽ ነው። የአውሮፖ

ዳኞች ግን፤ ሕግ አውጪው ሕጉን እስካላሻሻለ ድረስ ድንጋጌዎችን ከሕብረተሰቡ ሕይወትና ከፍትሕ አስተሳሰብ ጋር እንዲሁም ከሥርዓተ ሕጉ መሠረታዊ ሕጎች ጋር በማጣጣም በመተርጎም ሕጉን ማዘመን እንደሚቻል ያምናሉ። ለአረጁት ኮዶች ሕይወት ስጥተው (to make dynamic) ያቆዩዋቸውም በዚህ መንገድ ነው። ለዚህ መሠረት የሆናቸው ስለሕግ ያላቸው ከኮመን ሎው የተለየ አመለካከት ነው። በፈረንሳይ የሕግ ባለሙያዎች አመለካከት፤⁵⁷

ሕግ በራሱ ግብ አይደለም፤ ስለማህበረሰባችን እና ስለፍትህ (justice) ያሉንን አመለካከት ለመጠበቅ ሲባል ሕላዊ የሚያገኝ ብቻ ነው። ለፎርማሊትም ብቻ ሲባል ግቡን መስዋዕት ማድረግ አይገባም። ቃል በቃል ማስፈፀሙ የፍትሐዊነት ስሜታችንን የሚባረር ሆኖ በተገኘ ጊዜ የሕጎችንን አፈፃፀም ማርገብ ይጠበቅብናል። ስለሕግ ያለን አመለካከት ጥሬ ሕጉ (Positive law) በራሱ ግብ ከመሆኑ የተነሳ ራሱን የቻለ አይደለም...”

5.4. የህግ ትርጓሜ አሉታዊ ገፅታዎች (Some Evils of Interpretation)

ህግ አውጪው ህግ በሚያወጣበት ወቅት ግልፅነት የጉደላቸውና አሻሚነት ወይ ቅራኔ የበዛባቸው ድንጋጌዎች ያዘሉ ህጎች የማውጣት ፍላጎት ይዞ አያወጣም። በአንፃሩ የህግ አውጪው ዋነኛ ዓላማና ግብ የሚሆነው አሻሚነት የሌላቸው ግልፅ ህጎችን በማውጣት የህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት ለመገደብ በማሰብ ነው። ምክንያቱም አንድ የህግ ሰነድ በስፋት ለትርጓሜ የተጋለጠ እንደሆነ በዳኞች ወይ ዓ/ህግ የትርጓሜ ብቃት ማነስ ሊፈጠሩ የሚችሉ የፍትህ ስርዓቱና በዜጎች ሰብአዊ መብቶችን የሚጎዱ አሉታዊ ገፅታዎች ስለሚኖሩት ነው። ቀጥለን በትርጓሜ ሂደት ከሚታዩት አሉታዊ ገፅታዎች የተወሰኑት እንመልከት።

- ትክክለኛው ትርጓሜ ለመፈለግና ለማግኘት ጊዜ የሚወስድ በመሆኑ ለዳኞች በርካታ የስራ ጫና ይፈጥርባቸዋል። ይህም የተፋጠነ ፍትህ እንዳይሰጡ ይገድባቸዋል። ከዚህም የተነሳ በፍርድ ቤቶች የመዝገብ ክምችት እንዲፈጠር አንድ ምክንያት በመሆን ባለጉዳዮችን ለተደጋጋሚ ቀጠሮ ይዳርጋል፤ ይህም ፍትህ የማግኘት ተፈጥሯዊ መርህን ይባረራል (interpretation creates delay of justice which is against the principle of natural justice).
- ትክክለኛውን የህግ አውጪውን ፈቃድ (Intention) በመሳት ወይ ከዛ በጣም በመራቅ ከህግ ተርጓሚነት ሚና ያለፈና የህግ አውጪውን ተግባር የሚጋፉ ስራ የመስራት ሁኔታ ሊፈጠር ይችላል።

⁵⁷ Du plessis እና coydey በግ.ማ.ቁ 56 የተጠቀሱ፤

- በህግ ትርጓሜ አስፈላጊነት ሽፋን ተገን በማድረግ ዳኞች ግልፅ በሆነ ነገር ላይ የተወሰነ ጥቃቅን ምክንያት በመፈለግ አጋጣሚውን ለግል ጥቅማቸው በማዋል፣ ከስልጣናቸው አሳልፈው በመስራት የህግ ስርዓቱ ተገማች እንዳይሆን (uncertainty) የሚያደርጉበት አጋጣሚ ይከሰታል። ይህም ማህበረሰቡ በፍትህ ስርዓቱ እንዲጠራጠር እና ተገቢ ወዳልሆነ የብሉሽነት (ሙስና) የጥቅም ግንኙነት መንገድ ፍለጋ እንዲንቀሳቀስ ሊያደርገው ይችላል።

ስለሆነም ዳኞች የህግ ትርጓሜ ስራቸውን በሚወጡበት ወቅት ለግል ፍላጎታቸውና ጥቅማቸው ማሟያ ሳይሆን በከፍተኛ የሙያ ስነምግባር እና ታማኝነት ማዕቀፍ ውስጥ ሆነው የህግ ትርጓሜ ጠቀሜታ ለህግ የበላይነትና ለፍትህ ማስፈን ለዴሞክራሲ ስርዓት ዜጎች መልካም ግንኙነት በሚጠቅም መንገድ ከላይ ባየናቸው የተለያዩ ስልቶች ተግዘው ስራ ላይ የማዋል እጅግ ከፍተኛ ሙያዊ ሃላፊነት (the highest standard of professional duty) ይጠበቅባቸዋል።

6. የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ውሳኔዎች የሕግ ትርጓሜ ለሁሉም ፍ/ቤቶች የሚኖረው አስገዳጅነት

ቀደም ሲል እንዳየነው በአገራችን የሕግ ትርጓሜ የምንመራበት ራሱን የቻለ ሕግ የሌለ ቢሆንም የሰበር ውሳኔዎች ትርጓሜ እንደአስገዳጅነት የሕግ ትርጓሜ ተቀብለን የመሥራት ግዴታ በፍ/ቤቶቻችን ላይ ተጥሏል።

የሰበር ሥርዓት ዋነኛ ዓላማ የሕግ አተረጋገጥም እና አፈጻጸም ወጥ እንዲሆንና ለተመሳሳይ ጉዳይ ተመሳሳይ ፍርድ መስጠት አለበት የሚለውን ደንብ እንዲተገበር ማድረግ ነው። ይህ ደንብ በእንግሊዝኛው አጠራር unifying the case law የምንለው ነው።

በመጨረሻ ፍርድ ላይ የታየን የሕግ ስህተት በሰበር እንዲታረም በማድረግ ወጥ የሆነ የሕግ ትርጓሜና አፈጻጸም እንዲሰፍን ማድረግ ነው የሚለው የሰበር ሥርዓት ሚና በሁለቱም የሕግ ሥርዓቶች / በኮመን ሎውም በሲቪል ሎው/ ተቀባይነት ያለው ቢሆንም ይህንኑ ዓላማ እንዴት ማሳካት እና ከግብ ማድረስ ይቻላል በሚለው ላይ ግን ተመሳሳይ ስልት አይከተሉም፤፤

በኮመን ሎው የሕግ ሥርዓት በመጨረሻ ፍ/ቤት የተሰጠው ውሳኔ የመጨረሻና በበታች ፍ/ቤቶች የአስገዳጅነት ኃይል አለው ("Doctrine of stare decisis") የሚለው መርህ የሚከተሉ ናቸው።

ይህ ስልት ፍርድን በመጨረሻ የማረም ተግባርን ዓላማ ቀጥተኛ ውጤት እንዲያገኝ በማስቻል ረገድ በጥን ያለው ነው።

በአብዛኛዎቹ የሲቪል ሎው ሥርዓት የሚከተሉ ሀገሮች ግን የሰበር ፍ/ቤት በበታች ፍ/ቤቶች የመጨረሻ ውሳኔ ላይ የሰጠው የሕግ ትርጉም ውሳኔ ለተሰጠበት ጉዳይ ብቻ ካልሆነ በቀር የአስገዳጅነት ኃይል የለውም። በእርግጥ እንደ ፈረንሳይና ቤልጅየም ባሉ ሀገሮች የበታች ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ በሰበር ፍ/ቤት ተሽሮ እንደገና እንዲታይ በተመለሰ ጊዜ የበታች ፍ/ቤቱ በዚህ የሰበር ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ የሕግ ትርጉም ሳይገደድ የመሰለውን ውሳኔ መስጠት ይችላል። ሆኖም ግን የበታች ፍ/ቤቱ እንደገና እንዲያየው በተመለሰለት ጉዳይ ላይ ውሳኔ ከሰጠ እና የሰበር አቤቱታ ከቀረበበት ጉዳዩ በሰበር ሙሉ ጉባዔ /Full Court/ ወይም Assembly division ታይቶ ለሁለተኛ ጊዜ የሰበር ውሳኔ ይሰጥበታል። በዚህ አኳኒን ለሁለተኛ ጊዜ በሙሉ ጉባዔው የተሰጠው ውሳኔ ለተነሳው ጉዳይ ብቻ የበታች ፍ/ቤቶች የሚገደዱበት በመሆኑ እጅግ በጠበቀ /with limited scope/ ሁኔታ የሰበር ውሳኔን አስገዳጅነት ኃይል ሥራ ላይ የሚያውሉ መሆናቸውን እንረዳለን።

ስለሆነም ሲቪል ሎው ሀገሮች የሰበር ፍ/ቤት በመጨረሻ በተሰጠ ፍርድ ላይ የተፈጸመ የሕግ ስህተት በማረም ወጥ የሆነ የሕግ አተረጓጉም እና አፈጻጸም እንዲሰፍን ማድረግ የሚችል ተቋም ነው የሚለው አባባል መሠረት የሚያደርጉት በሀገራቸው ባሉት ሁሉም ፍ/ቤቶች የተሰጠን ፍርድ ለማረም የሚያስችል አንድ ሰበር ፍ/ቤት የመቋቋሙን እውነታ እና ይህ ፍ/ቤት የሚሰጠው የሕግ ትርጓሜ የማሳመን ኃይል /persuasive power/ የላቀ ነው የሚለውን መነሻ በማድረግ ነው። ዳኞችም የቀረበላቸውን ጉዳይ ሲወስኑ ለውሳኔያቸው መሠረት የሚያደርጉት ብቃት ባለው የሕግ ትንታኔ በቀረበው ጉዳይ ብቻ ያተኮረ እንጂ ወደፊትም ለሌላ ተመሳሳይ ጉዳይ ተፈጻሚ ሊሆን በሚችል ጥቅል አገላለጽ መሆን አይኖርበትም /Judges are forbidden to give regulatory judgment/ የሚል ነው። ከዚህ የተነሳ የሰበር ፍ/ቤት ውሳኔ ለበታች ፍ/ቤቶች ለሚሰጥዎቸው የሕግ ትርጓሜና ትንታኔ የማሳመን ከፍተኛ ኃይል ከሚኖረው በቀር እንደ ሕግ ምንጭ ሆኖ ሊያገለግል አይገባም የሚል አስተሳሰብ የተከተለ ነው።

በአገራችን የሰበር ሕግ ሥርዓት የነበረው የረዥም ዓመታት ልምድም ይህንኑ የተከተለ ነበር። ከቅርብ ዓመታት ማለትም የፍ/ቤቶች ማቋቋሚያ አዋጅ 25/88 ያሻሻለው አዋጅ ቁጥር 454/1997 ወዲህ ግን የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት የሚሰጠው የሕግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ /በፌዴራል በክልልም/ በሚገኝ ፍ/ቤት አስገዳጅነት እንዳለው ይደነግጋል።

የድንጋጌው ዝርዝር እንደሚከተለው ይነበባል። አዋጅ ቁጥር 454/1997 አንቀጽ 2/1/ በፌዴራል ፍ/ቤቶች አዋጅ ቁጥር 25/1988 አንቀጽ 10 ላይ አዲስ ንዑስ ቁጥር 4 በመጨመር፡-

“የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ከአምስት ያላነሱ ዳኞች በተሰየሙበት ሰበር ችሎት የሚሰጠው የሕግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ የፌዴራል ወይም የክልል ፍ/ቤት ላይ አስገዳጅነት ይኖረዋል” ይላል።

ይህ ማለት ግን የፌዴራሉ ሰበር ችሎት የሚሰጠው አስገዳጅነት ትርጓሜ ለዘለዓለሙ አንዴ እንደተሰጠ የሚቀር ሳይሆን በሌላ ወቅት የተለየ ትርጓሜ መስጠት እንደሚቻል አዋጁ ይደነግጋል።

እዚህ ላይ ግን ተገቢውን ጥንቃቄ በመውሰድ የተረጋጋ የፍትህ ሥርዓት የመገንባቱ አካሄድ የሚያናጋ ተለዋዋጭ ትርጓሜ በአጭር ጊዜ እየሰጠ ይሄዳል ማለት እንዳልሆነ ባለሙያዎች ሊገነዘቡት ይገባል። ምክንያቱም የትርጉም አስፈላጊነት ሁሌ እና በዘፈቀደ የሚደረግ ባለመሆኑ ነው።

አሁን በአገራችን ያለው በሰበር ሰሚ ችሎት የተሰጠው ውሳኔ የተፈጻሚነት ወሰን ፍርድ ባረፈበት ጉዳይ ላይ ብቻ የተወሰነ ወይም ደግሞ በተሰጠው ትርጉም የማሳመን ኃይል የተነሳ ለሌሎች ፍ/ቤቶች እንዲከተሉት የተተወ ብቻ ሳይሆን ለተመሳሳይ ጉዳይ የአስገዳጅነት ኃይል እንዲኖረው ማድረግ መሆኑን ጭምር በግልጽና በማያሻማ መንገድ ተገልጿል። ስለሆነም የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት የሕግ ትርጉም የሰጠበት የሕግ ጭብጥ / Issue of law/ በተነሳበት ጊዜ ሁሉ የበታች ፍ/ቤቱ ቢያምንበትም ባያምንበትም ተግባራዊ ማድረግ ያለበት የሰበሩ ችሎት የሕግ ነጥብን በሚመለከት የሰጠውን የሕግ ትርጉም ተከትሎ ነው። ከዚያ የተለየ ወይ ያፈነገጠ የሕግ ትርጉም መስጠት የአዋጁን ድንጋጌ መቃረን፣ ለምሳሌ የፌዴራል ሰበር ችሎት በመዝገብ ቁጥር 14184 የከላሽ መልስ ለመቀበል በተቀጠረበት ቀን ከላሹ ሳይቀርብ ቢቀር መዝገቡ መዝጋት እንደሌለበት ሐምሌ 29 ቀን 1997 ዓ.ም. በሰጠው ውሳኔ የሕግ ትርጉም ሰጥቷል። ከዚህ ፍርድ መስጠት በኋላ ማንኛውም ፍ/ቤት ማንኛውም ጉዳይ የተከላሽ መልስ ለመቀበል በተቀጠረበት ቀን ተከላሹ ቀርቦ ከላሹ ቢቀር መዝገቡን መዝጋት የለበትም ማለት ነው።

ሌላ ምሳሌም ብናነሳ በአገራችን አንዱ ተጠቃሽ የሰበር ትርጉም ውሳኔ ያረፈበት በፍ/ሕጉ አንቀጽ 1723 ላይ የወሰደው አቋም ነው። የፌዴራል ሰበር ችሎት የሰ/መ/ቁ-21448 በአመልካች ወ/ሮ ጎርፌ ወርቅነህ እና መልስ ሰጭዎች እነ ወ/ሮ አበራሽ ደባርጌ ሚያዝያ 30/1999 ዓ.ም. የሰጠው ውሳኔ ስንመለከት የማይንቀሳቀስ ንብረት ሽያጭ ውልን በማይንቀሳቀስ ንብረት መዝገብ መመዝገቡ - የፍ/ብ/ሕ/ቁ-1723፣1727፣2877፣2878 በመተንተን የሰጠው ትርጓሜ የተወሰነውን ስናይ “...በአንቀጽ 1723/1/ የሰፈረው የማረጋገጥ /authentication/ መስፈርት ውሉ በሦስተኛ

ወገኖች መካከል ውጤት እንዲኖረው ብቻ መከናወን ያለበት ሳይሆን ውሉ በተዋዋይ ወገኖች መካከል ውጤት እንዲኖረውም ጭምር መከናወን ያለበት ነው። የማይንቀሳቀስ ንብረትን የሚመለከት የሽያጭ ውል የአንቀጽ 1723/1፣ መስፈርት የሚያሟላ ከሆነ በሕጉ አንቀጽ 1720/1 መሠረት ውሉ እንደረቂቅ ብቻ ሆኖ ከሚቆጠር በስተቀር የሚጸና ውል አይሆንም።” ሲል ወስኗል።*

በውርስ ሕግ ይርጋ ድንጋጌና በጠቅላላው የውል ሕግ ይርጋ ድንጋጌ መካከል ያለው አሰራር ሊወሰን የሚችል ትርጓሜም በሰበር መ/ቁ 17937 መጋቢት 20/1999 የተሰጠ ውሳኔ አለ።

ሌሎችም በርካታ የሰበር ትርጓሜ የተሰጠባቸው ጉዳዮች ስላሉ ወደፊትም ስለሚኖሩ ዳኞቻችን እነዚህን ውሳኔዎች በትርጉም አስገዳጅነት ደንብ አሠራር ውስጥ የመተርጎሚያ መሣሪያቸው በመሆናቸው በየጊዜው ምን ትርጓሜ እንደተሰጠ የመከታተልና የማወቅ ኃላፊነት እንዳልሆነ ሲታወቅና ትኩረት ሊሰጠው ይገባል።

የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤትም በሰበር የሰጠው አስገዳጅ የሆነ ፍርድ እንዲታወቅ ለማድረግ ይቻል ዘንድ በአዋጁ 454/1997 አንቀጽ 2/1/ አዲስ ንዑስ ቀጥር 4 በመጨመር ግዴታ ጥሎበታል፡- እንደሚከተለው ይነበባል

“ የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት አስገዳጅ የሆነ የሕግ ትርጉም የሰጠባቸውን ውሳኔዎች አሳትሞ በየደረጃው ላሉ ፍ/ቤቶች ለሚመለከታቸው አካላት እንዲሰራጭ ያደርጋል።”

በዚህ ረገድ ይህን ድንጋጌ ለማስፈጸም የሚስተዋለው መጠነኛ ችግር አስገዳጅ የሕግ ትርጓሜ የተሰጠባቸው ውሳኔዎች በመድብል መልክ አሳትሞ ለመሰራጨት የተወሰነ ጊዜ መፍጀቱ ነው። በተለይ በቴክኖሎጂ / IT/ ታግዘው እየሰሩ ያሉ ችሎቶች ግን ውሳኔዎቹ በሶፍት ኮፒ /NCD/ እና በጠቅላይ ፍ/ቤቱ ድህረ ገጽ ማግኘት ስለሚቻል የአቅርቦት ችግሩን ለማቃለል ስለሚያግዝ አማራጩ ያላቸው ፍ/ቤቶችና ባለሙያዎች በአግባቡ ሊገለገሉበት ይገባል።

በአንዳንድ የአገራችን ምሁራን የፍትህ ሥርዓታችን የcase law or judge made law ተከታይ እንደሆነ ተደርጎ ይታያል። ሆኖም ግን በተወሰነ መልኩ የዚህ ባሕሪ ይኖረዋል እንጂ ዳኞቻችን

* የውሳኔው ሙሉ ትንታኔ የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ሰሚ ችሎት ውሳኔዎች መድብል ቅጽ 4፡ገጽ 40-48 ይመልከቱ።

እንደታወቁት የኮመን ሎው አገሮች የሕግ አውጪውን ሕግ የማውጣት ሥልጣን የተጋፋበት ሁኔታ አይደለም። አንድ ተገቢው ግንዛቤ ሊያዝ የሚገባው ግን ይህ አሁን በአገራችን ያለው የሰበር ውሳኔ ሰፊ የአስገዳጅነት ወሰን አሠራር በተወሰነ መልኩ የኮመን ሎው የሕግ ስርዓት የሚከተሉ ሀገሮች የኘሪሲደንት ሥርዓት /precedent system/ ብለው ከሚጠሩት ሥርዓት ጋር በተወሰነ መልኩ የሚመሳሰል ነው። ሆኖም ሥርዓቱ በሕግ አውጪው የወጣ ሕግ በሌለበት ዳኛ የሚሠራው ሕግ /judge made law/ ከሚባለው ጽንሰ ሃሳብ በጣም የተለየ ነው። የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት የሚሰጠው የሕግ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ በሚገኝ ፍ/ቤት አስገዳጅ ነው ሲባል የተለመደውን የሥልጣን ክፍፍል በመጣስ ፍ/ቤቱ ሕግ የማውጣት ሥልጣን ተሰጥቶታል ማለት አይደለም።

የሰበር ችሎቱ በዚህ ሥርዓት አስገዳጅ የሕግ ትርጉም የሚሰጠው በሕገ መንግሥቱ ሕግ የማውጣት ሥልጣን በተሰጣቸው አካላት አስቀድሞ የወጣን ሕግ፣ ሕጋዊ የትርጓሜ መርህን በመከተል የመተርጎም ሥልጣኑን በመጠቀም እንጂ ሕግ ባልወጣለት /በሕግ ባልተሸፈነ ጉዳይ/ ራሱ ሕግ በማውጣት አይደለም። ይህ ሁኔታም የእኛው አገር የሰበር ውሳኔ ትርጉም በየትኛውም ደረጃ ፍ/ቤቶች የሚኖረው የአስገዳጅነት ኃይል አመጣጥና ምንጩ ከኮመን ሎው በዳኛ የሚሠራ ሕግ በእጅጉ የተለየ ነው።

የክፍል ሁለት የመወያያ ጥያቄዎች

1. በፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ታህሳስ 26/1998 ዓ.ም የፍ/ብ/ይ/መ/ቁ 19496 በወሰነው የካሳ ጥያቄ መዝገብ ላይ የመልስ ሰጪዎች ልጅ የሆነው ወጣት ዮሐንስ አስፋ ንብረትነቱ የአቶ አሊ ሙሳ በሆነው መኪና ተገጭቶ በመሞቱ ምክንያት በእናትና አባቱ ላይ ለደረሰው የገቢ መቋረጥ ጠቅላላው ብር 36.200 የጉዳት ካሳ የመኪናው ባለቤት ሊከፈል ይገባዋል ወይ? በሚለው ጭብጥ ላይ በተጉጂው ላይ ከደረሰው የሞት አደጋ የተነሳ ጉዳት የደረሰባቸው መሆኑን በመግለፅ በመተዳደሪያ ረገድ ካሳ እንዲከፈላቸው የጠየቁት የተጉጂው ወላጆች በልጃቸው መሞት ምክንያት በቀለብና መተዳደሪያ ረገድ የደረሰባቸው ጉዳት አለ ወይስ የለም የሚል ጥያቄ ነው ካለ በኋላ ለትርጉም የለየው ቃል መተዳደሪያ የሚለው ነው” መተዳደሪያ የሚለውስ ምንድ ነው?” የሚል ለመተርጎም ሲሞክር የተከተለው መንገድ የሚከተለው ነው።

መተዳደሪያ የሚለው ሲታይ ከፍትሐብሄር ሕግ ቁጥር 2095/2 እና 3 አገላለፅ ለመረዳት የሚቻለው መተዳደሪያ ማለት ቀለብ የሚለውን ሀሳብ የያዘ ነው። በመቀጠል ትንታኔው ሲያስቀምጥ በተሻሻለው የቤተሰብ ህግ አንቀፅ 197 እንደተገለፀው ቀለብ ለቀለብ ተቀባዩ

ምግብ፣መኖሪያ፣ልብስ፣ጤናውን የሚጠበቅለትን እንደሁኔታው ለትምህርት አስፈላጊ ነገር መስጠትን የሚያጠቃልል ነው። ቀለብ የመስጠት ግዴታም በቤተሰብ ህጉ አንቀፅ 198/1 መሰረት በወላጆችና ተወላጆች መካከል እንደሚኖር የሚያረጋግጥ ከመሆኑም በላይ ግዴታው የሚኖርባቸው ሌሎች ሰዎች እንማን እንደሆኑ ይዘረዝራል። ቀለብ የመስጠት ግዴታው እንዲኖር የሚያስፈልጉ ሁኔታዎችም አሉ። ይኸውም በተሻሻለው የቤተሰብ ህግ አንቀፅ 201 ላይ እንደተመለከተው ቀለብ የመስጠት ግዴታ ተፈፃሚ የሚሆነው ቀለብ ጠያቂው ሰርቶ ለኑሮው አስፈላጊ የሆነውን ገቢ ለማግኘት አቅም የሌለውና በችግር ላይ የወደቀ ሆኖ መገኘት ብቻ ነው በሚል ትንታኔው ሰጥቷል።

ከዚህ መዝገብ የምንረዳው ፍ/ቤቱ በካሳ ጥያቄ ጋር በተያያዘ ለሚነሳ ክርክር”መተዳደሪያ” ማለት ምን ማለት እንደሆነ በማያያዝም በቀለብ መልክ የሚሰጥ መሆኑና ቀለብ ማለትስ ምን ምን ይሸፍናል ለሚለው ከፍትሐብሄር ህግ የውል ወጪ ድንጋጌ 2095/2/እና 3 ለመፍታት /ለመተርጉም/ወደ ቤተሰብ ህጉ አንቀፅ 197፣198 እና 201 ጋር አያይዞ በማየት ተርጉሞታል። እዚህ ላይ ፍ/ቤቱ ስራ ላይ ያዋለው የአተረጓጎም ስልት በየትኛው ዓይነት ሊካተት ይችላል? ምክንያቱም ይዘርዝሩ

2. ለእያንዳንዱ በጽሁፍ ለተቀመጡት የአተረጓጎም ስልቶች የሚያግዙ ጉዳዮች /ውሳኔዎች/ ከአጋዥ አሠልጣናችሁ /Tutor/ ጋር በመሆን በማሰባሰብ ተወያዩ፤ ለዚህ ይረዳ ዘንድ የሰበር ውሳኔዎች የተለያዩ ቅጾችና መደብሎች መጠቀም ይገባል። ብሎም በየክልሉ ወይ ወረዳ የተሰጡ ፍርዶች መጠቀም ይቻላል።
3. በአዋጅ 25/88 አንቀጽ 10 ላይ በፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት የሚታዩ ጉዳዮች የመጨረሻ መሆን እንዳለባቸው በግልጽ ይደነግጋል። ይህ ከሆነ አንድ ፍርድ የመጨረሻ ነው የሚባለው ምን ሲያሟላ ነው?
4. የፌዴራል ጠቅላይ ፍ/ቤት ሰበር ችሎት የሚሰጠው የሕግ ትርጉም በማንኛውም ደረጃ በሚገኝ ፍ/ቤት አስገዳጅነት አለው ሲባል ምን ማለት ነው?ይህ አባባል የመደበኛ ፍ/ቤቶችን አወቃቀር ውስጥ የታቀፉትን ብቻ የሚያመለክት ነው ወይስ ሌሎች በሕግ የዳኝነት ሥልጣን የተሰጣቸው አካላትንም ይጨምራል?
5. የሰበር የሕግ ትርጉም አስገዳጅነት እንዲኖረው የተደረገበት ምክንያት ያስረዱ
6. መሠረታዊ የሕግ ስህተት ምን ማለት ነው? ምን ምን ነገሮችን ያካትታል?

